RÉVAI KÖNYVTÁR
7. SZ.

SZERB ANTAL

MADELON, AZ EB

RÉVAI

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5572-15-9 (online)
MEK-14938

TARTALOM

MADELON, AZ EB

SZERELEM A PALACKBAN

SZÁZADVÉG

A ZSARNOK

ST. CLOUDBAN EGY KERTI ÜNNEPÉLYEN

GONDOLATOK A KÖNYVTÁRBAN

CYNTHIA

A HERCEG

MADELON, AZ EB

Elérhetetlen vágy az emberé.
Elérhetetlen tündér, csalfa cél.

Csongor és Tünde.

Bátky János, dr. phil., életének szürkesége ellen különféleképpen védekezett. Gyermekkorában néha sikerült csokoládéevés közben azt képzelnie, hogy szalámit eszik. Később nagyon szerette a kevert italokat. A gin a vermuthban olyan volt, mint meghalt fenyőerdők erőteljes kísértete. A vörösborba curaçaot lehetett önteni és az olyan volt, mint egy tizenhatéves kislány, aki azóta már biztosan férjhezment. A nők arcát következetesen elfelejtette.

- Hogy is néz ki Jenny? - tünődött egy bizonyos őszi délutánon Londonban. Repkény futotta be a walesi methodisták kis templomát, mely előtt állt. A londoni templomok csodálatos módon megőrzik az igaz hit falusiasságát az automobilok között.

Gyorsan feljegyezte ezt az aforizmát, mert rendszerető ember volt. Azután visszatért Jennyre. Öt perc múlva hat. Ha addig nem jut eszébe, hogy néz ki Jenny, katasztrófális lesz. Igaz ugyan, hogy Jenny általában sötétkék kosztümben szokott lenni, de ezt mégsem lehet mint végérvényes igazságot leszögezni. Kétségkívül van Jennyben valami kimondott Jenny-szerűség, de csak olyan halványan, mint ahogy a teafajták különböznek egymástól. Végeredményben minden nő Jenny.

- Hallo, is it you? Maga az? - mondta Jenny, a megérkező.

A kérdés igen helyénvaló. „Minden randevu első és legnehezebb feladata az azonosság megállapítása," jegyezte fel Bátky, ezúttal csak mentálisan. Itt van egy idegen hölgy, aki butaságokat beszél és haragszik, hogy máshol vártam, mint ahol megbeszéltük. Bátky hagyta, hogy Jenny kiharagudja magát, azután megkérdezte:

- Nem jönne el hozzám teára?

- Ó nem, - felelte Jenny halálra váltan, mint mindíg, mikor ez a lehetőség felmerült. Azután elmentek Bátkyhoz teára, mint mindíg.

Jenny a vevőkről beszélt. Egy öregúr megvett egy György-korabeli kályhapiszkálót, egy famadonnát és egy kis négerplasztikát. De meddig tartott! Krokodilokban még mindíg nagy a kereslet. Ó és volt ott két fiatalember, biztosan művészek voltak, azt mondták Jennynek, hogy olyan, mint egy olasz kép. Hogy is hívják azt a híres olasz festőt?

- Giovinezzo Giovinezzi, - indítványozta Bátky.

Igen. És vacsorára is hívták. De ő nem ment. Décens nő nem megy.

Mert Jenny egy műkereskedésben dolgozott.

És ott volt Rothesay grófné, megint.

- Ó, ott volt? - kérdezte Bátky, némileg felébredve. Rothesay... gyönyörű. Történelmi név. Az egyik ősét már az első skót Jakab akasztotta fel, valahol St. Albansben. Majd otthon utánanézek.

- Milyen nő Rothesay grófné?

- Ó, nagyon különös. Igen, határozottan azt lehetne mondani, hogy nagyon különös. Csak bejön, rámutat valamire, mondjuk egy gyertyatartóra és elviszi...

Bátky gondolatokba mélyedt.

Otthon, mialatt Jenny elkészítette a teát (Jenny az egész szerelemből ezt élvezte a legőszintébben), Bátky utánanézett a Rothesayknek. Egyet csakugyan felakasztottak. Skót tavat képzelt el, a kastély előtt a hagyományos két agár, a gróf mélabús, elefántcsontot gyüjt és titkon, egyedül leissza magát hajnal felé, egy ablakmélyedésben. A grófné szívében katolikus már, főorvosoknak maszkirozott jezsuitákat enged be egy tapétaajtón. Az égen tragikus alaku felhők vonulnak.

Tea után Jenny közömbösen várta, hogy asszonyi sorsa beteljesedjék. Bátky hallgatott.

- Ha Jenny most Rothesay grófné volna, azt mondanám: - Mylady, hogyan tehette ezt? Hogyan kockáztathatta ennyire a jóhírét? Hiszen a szomszéd lakásban Mrs. Bird állandóan leselkedik... És különben is... egy Rothesay, akinek az ősét oly tragikus körülmények közt akasztották fel, hogyan alázhatja le magát hozzám, a polgárhoz, az egyszerű tudóshoz? A gróf kopói a nyomunkon vannak... Meneküljön asszonyom, azonnal, távozzék... És amikor kifelé menne és már az ajtóban állna dacosan felemelt fejjel, azt mondanám: Ó, mylady, csak egy pillanat századrészére maradjon még, jöjjön bár aztán a kárhozat...

És Jenny lába elé vetette magát. Jenny kissé zavartan símogatta a haját.

Azután minden úgy ment, mint rendesen.

Jenny megint ott felejtette egy ruhadarabját és mikor visszajött, már egy végtelenül fanyar Bátkyt talált. Bátky elgondolta, hogy egész életét rémes kis Jennykre pazarolja, mikor gyermekkora óta Rothesay grófnék után vágyódott. A történelem a számára olyan erotikus világ volt, mint másoknak a színházi öltözők és egy igazi nagy szerelemhez néhány száz év történelemre volt szüksége legalább is. És akkor Jenny... hazugság és onánia az egész.

- Mi baja? - kérdezte Jenny.

- Semmi. Csak máskor ne jöjjön. Vöröskezű nők maradjanak otthon. És fogyjon le combban. És egyáltalán szűnjék meg.

Napokig ácsorgott azokban a végtelenül csendes utcákban, ahol tudomása szerint az angol arisztokrácia lakik, mikor Londonban időzik. Néha nagy szállítóautók mentek át valamelyik híres londoni cég nevével. - Biztosan estély lesz valahol, - gondolta izgatottan. Itt-ott sikerült szóba ereszkednie egy kapus családtagjaival.

„Az arisztokrácia legfőbb ismérve a láthatatlanság”, jegyezte fel. Azután némi gondolkozás után hozzáfűzte: „Szőke nők nem szeretik a halakat, de ekstázisba jönnek, ha tengeri pókot kínálsz.”

De vasárnapra kelve nyomasztónak érezte arisztokratikus magányát és elment a Regent Parkba, hogy a sétáló bolti lányok valamelyikével kiegészítse női repertoárját. Figyelmét főkép a mókusok kötötték le, melyek hallatlan tömegben szórakoztatják a közönséget ebben a parkban; továbbá a kutyák. Egy rendkívül érdekes fekete kutya sétált előtte, olyasmi volt, mint egy Skót terrier, de sokkal nagyobb és ördögibb, biztosan valami új találmány. A kutya mögött egy hölgy, akit a kutya nyugtalanul vonszolt maga után. Valamit keresni látszott az eb. Aggodalmasan szaglászta a földet. Végre egy műemlék előtt megállt. A célhoz értek boldog izgalmával hozzálátott, hogy sétájának tulajdonképpeni és fontosabb programmját lebonyolítsa. De a terv véghezvitele úgy látszik belső akadályokba ütközött és hosszadalmasnak igérkezett. A kutya egészen különös meggörbüléseket mutatott be és így meggörbülten is egyre járkált körbe, igen kínos látványt nyujtva. Több angol kisfiú érdeklődéssel szemlélte és szakszerű magyarázatokkal kísérte a műveletet. A hölgy idegesen elfordult a kutyától.

- Ha parancsolja, majd vigyázok addig az ebre, - mondta Bátky. - Talán etesse addig a mókusokat.

- Nem rossz gondolat, - mondta a hölgy és átadta a kutyát Bátkynak.

- Pardon, - kiáltott utána Bátky, - hogy hívják a kutyát?

- Madelonnak, - felelte a hölgy és elsétált.

Aznap este Bátky egy kutyával gazdagabban tért vissza kis otthonába. A hölgyet a tömegben elvesztette. Eszébe jutott, hogy a kutyáknak remek ösztönük van és rábízta magát Madelon vezetésére. Kisétáltak a Hamstead Heathre, ahol a hegy tetején egy tó épült, melyet megcsodáltak. Madelon szótlanul és szórakozottan ballagott tovább. Órák hosszat gyalogoltak. Késő este kiértek Golder's Greenbe, ahol Londonnak vége van. Itt aztán Madelon visszafordult és nyugodtan elindult a város felé. Bátky rájött, hogy a kutya becsapta. Taxit vett és másnapi ebédjének feláldozása árán hazaszállította Madelont.

Nyugtalan éjszakája volt. A kutya nem evett, nem ivott. Gyanakodva szemlélte Bátky bútorait, majd bevonult egy sarokba és vonított. Hajnal felé Bátky már nem bírta tovább, elment egy egész éjjel nyitva levő teaházba és a márványasztalra borulva néhány órát szunnyadozott.

Reggel a nap a kutya jegyében kelt fel. Hazament, Madelon még élt, sőt nyugodtan aludt Bátky ágyában. Olyan volt, mint egy rojtosszélű fekete kendő. Mikor Bátkyt meglátta, indulatosan morgott. Enni nem akart.

Bátky egy karosszékbe vetette magát és megpróbált módszeresen gondolkozni. Mit csináljon Madelonnal? Esetleg a Kensington Múzeumnak ajándékozza, ott sok kitömött kutya látható. De humánus szíve tiltakozott ez ellen a terv ellen. Nevelje fel és igyekezzék összebarátkozni vele? Az emberi akarat néha csodákat tesz. Lassankint megnyugodott ebben a gondolatban.

- Majd megszokjuk egymást, - mondta magában. - Mindíg vágyódtam egy állat után, hogy ne legyek olyan egyedül. Kár, hogy Madelon csak azért száll le az ágyról, hogy meglocsolja a márványlapot a kandalló előtt.

Lehajtott fejjel hallgatta a részeg takarítónő szemrehányásait. Hozzá volt szokva, hogy az emberek félreértik.

- Egy-két hónap mulva talán már rá fogom venni, hogy eljöjjön velem sétálni. Majd a Regent-Parkban fogunk sétálni egy szép tavaszi délutánon. Egyszer majd szembejön velem a hölgy, akitől Madelont kaptam. „Asszonyom, - fogom majd mondani, - íme, hűségesen megőriztem, amit rámbízott. Madelon egy kicsit megnőtt azóta, ugye, kissé tán meg is hízott, de nem annyira, hogy formáinak ártana. Általában látszik rajta, hogy az utóbbi hónapokat egy intellektuel társaságában töltötte. Nem hiszem, hogy hátrányára fejlődött volna..."

- És így szó szót követ majd, mígnem elmegyünk teázni, majd moziba, ki tudja. - A hölgy, amennyire emlékezett rá, csinos és megnyerő külsejű volt, rendkívül egyenes vállal. Egyszerűen, de ízléssel öltözött. Nyilván fiatal, de jómódú dohánykereskedő neje. Édesapja tiszteletben megőszült tisztviselő egy nagy biztosítóintézetnél. Egy kis házuk van valahol, talán East Ealingben, egy olyan utcában, melynek minden oldalán hatvan ház áll és mind egyforma. És az élet bennük, szintén tökéletesen egyforma lehet. Ó, angol kispolgárság, pontos teaidő, nyugodalmas téli esték a kandalló előtt, félóránkint egy szó, az is a walesi hercegről...

Délután csöngettek. Bátky felrázta magát polgári álmaiból és ajtót nyitott. Az ajtóban a hölgy állt.

- Eljöttem Madelonért, - mondta egyszerűen.

- Ó! ó! sőt ó! - mondta Bátky, elveszve a sors csodálatos útjainak szemléletében. - Foglaljon helyet. Madelon még él. De hogy talált meg engem? Mégis, London nagy város...

- Nagyon könnyű volt, - mondta a hölgy. - Maga tegnap kezembe nyomta ezt a könyvet, hogy fogjam, amíg maga Madelonra vigyáz. A könyvben volt egy levél, Bátky Jánosnak, London, Francis Street... gondoltam, ez Maga. Délután jöttem, hogy itthon találjam. Mert bocsánatot akarok kérni... képzelem, Madelon mit művelt az éjszaka... szegény ember!

- Ó, már kezdtünk összebarátkozni - mondta Bátky szemérmesen. - Egész éjszaka simogattam, mert arra gondoltam, hogy olyankor a Maga keze érintette.

- Kedves, - mondta a hölgy és levetette kalapját.

Most látta csak Bátky, hogy milyen gyönyörű. - Mindíg is szerettem a dohánykereskedők feleségeit. A hajában van valami a virginiai dohány nemes sárgaságából.

Teát főztek és amíg a hölgy betöltötte, Bátky megragadta az alkalmat és felírta egy cédulára: „A szerelmek szeptemberben vagy januárban kezdődnek."

Tea után odaült a hölgy lábához és ölébe hajtotta fejét. Arra gondolt, hogy most otthon vannak, a hölgynél otthon, East Ealingban. A falon lóg a család, a nagypapa pofaszakállal. A grammofon karácsonyi énekeket dalol. Minden olyan nyugodt és változhatatlan. A Brit birodalom erős alapokon áll. Madelon egy kis macskával játszik a kandalló előtt.

A hölgy ajkának oly íze volt, mint a házilag készült eperjamnek. Mikor ruháit levetette, mozdulatai nyugodtak és szelídek voltak, mint aki tudja, hogy holnap is lesz egy nap. Lényéből annyi határozottság sugárzott, hogy Bátky nem is csodálkozott váratlan diadalán. Úgy látszik, náluk teaivás után ez következik. Jenny is így szokta...

- Máskor is eljövök, - mondta a hölgy estefelé.

- Boldog leszek, - mondta Bátky meggyőződéssel. - Nem mondaná meg a nevét?

- Ó! Azt hittem, hogy megismert. A képemet láthatta eleget a lapokban. Én vagyok Rothesay grófné.

És elment.

Ez a végakkord bántotta Bátkyt, aki nagyon becsülte az igazmondást másokban. Többnyire szakított a hölgyekkel, akik azt mondták, hogy fogat huzatnak, amikor a másik férfivel voltak. Miért szégyelli azt, hogy egy fiatal, de jómódú dohánykereskedő felesége? Az angolok gyógyíthatatlan sznobok. Ha nekem volna egy kis házam East Ealingben és a nagypapa pofaszakállal lógna a falon, dehogy tagadnám le.

Ez a hazugság annyira lehangolta, hogy nem is lett szerelmes az illető hölgybe. Magányossága megint úgy nyomta, mint egy lassan leereszkedő mennyezet. A londoni utcákon mindíg éppen alkonyodott; finom eső szitált; a Camden Hillen öregurak sétáltak a végtelen pihenés felé. A Kensington városrészben egymagában kétmillió idősebb hölgy lakik. Az életnek semmi értelme sincs. Valahol, talán egy skóciai kastély mélyén, vagy százados fák alatt egy sötétedő alléeban, egy meghasonlott grófnő most vet véget önkezével életének.

Egy nap megint megjelent a hölgy.

Megint nagyon kellemes délutánt töltöttek. Bátky bizalmas és érzékeny hangulatban volt, Pestről mesélt, ahol meghitten világítanak ki az utcára a kávéházak, a pincérek tudják, hogy az ember milyen ujságot szeret olvasni és titokzatos szegényemberek lapátolják éjszakánkint a szép fehér havat.

- Hogy hívják? - kérdezte, mert elvárta, hogy most már az asszony is őszinte lesz.

- De hiszen mondtam már. Én vagyok Rothesay grófné.

Bátky hideg lett és kimért. Látta, hogy sohase fogja megközelíteni ezt a nőt, pedig mit ér a szerelem, ha nincsen az emberek közt lelki kapcsolat.

- Holnap elutazom, - mondta, - Franciaországba, ahol az apám toronyőr a Notre-Dameban.

- Mikor jön vissza? - kérdezte a hölgy.

- Nem jövök többet vissza, - mondta Bátky komoran.

- Ahogy gondolja, - mondta a hölgy vállat vonva és lesietett a lépcsőn.

Pár nappal később a Sunday Pictorials valami alkalomból megint hozta Rothesay grófné fényképét. Ő volt az.

„A nők kiismerhetetlenek," írta fel Bátky egy papírszeletre, melyet gondosan eltett.

SZERELEM A PALACKBAN

Lancelot, a lovag, akit nem érhet semmiféle gáncs, Chatelmerveilnek, Klingsor varázsló várának vendége volt. Vacsora után voltak, Klingsor a legjobb borait hozatta fel előkelő vendége tiszteletére. Kettesben iddogáltak az irdatlan nagy terem közepén.

- Nem udvariasságból mondom, - szólt Lancelot, - de ilyen jó bort nem emlékszem, mikor ittam utoljára.

- Itthoni termés, - mondta szerényen a varázsló. - Kár, hogy olyan kevesen isznak belőle. Bizony, kedves öcsém, nem is képzeled, milyen elhagyatott vagyok. Esztendőszámra nem jön hozzám látogató. Úgy élek valósággal, mint egy remete.

- Nem lehet csodálni, mindíg mondtam neked, minek űzöl ördögi mesterségeket. Azért nem meri egy úriember se betenni ide a lábát.

- Ugyan kérlek, az én varázslataim! Rég felhagytam már azzal az unalmas foglalkozással. Minden félreértésen alapul, amit rólam beszélnek. Hidd el, tisztára jóakaratból történt, hogy annak idején elraboltam az Orilous menyasszonyát, meg hogy a Meliacansot teknősbékává változtattam, amikor a Szentföldre akart menni, meg mindezek a históriák.

Lancelot készséggel el is hitte. A varázsló, amint az éjszaka növekedtével mindjobban felébredt fáradt közönyéből, egyre rokonszenvesebb lett. Mélyenülő két szeme csupa ragyogó okosság volt, szava csupa öreg bölcseség.

- Derék ember vagy te, Klingsor bátyám, én mindíg mondtam, - szólt Lancelot és megölelte a varázslót.

Klingsor efölött való örömében még jobb bort hozatott fel, ebből még nem adott senkinek, szinte maga is meg volt hatva, amint reszkető kezével maga töltötte a kelyhekbe. A bornak csodálatos színe volt. Lancelot felállott, arca komoly és gyönyörű lett, amint mondta:

- Klingsor, most már itt az ideje... ezt a kelyhet az én magas úrnőmre, Guinevere királynéra!

Kiitta és hosszasan maga elé meredt, A varázsló ismerte ezt a tekintetet. Tudta, eljött a pillanat, amikor a szerelmes lovag vagy könnyekre fakad és kiönti szívét, vagy pedig kitépi a varázsló szakállát. Hogy ez utóbbinak elejét vegye, teljes erejéből visszaszorította a száraz köhögést, ami a torkát fojtogatta és áhítattal kérdezte:

- Ó, hát a világszép Guinevere királyné a te hölgyed? Talán most is az ő szolgálatában jársz?

Tudta jól, hogy Guinevere Lancelot hölgye. Abban az időben még nem találták fel a diszkréciót és a nevezetesebb szerelmekkel országról-országra házaltak a lantosok. Különben neki igazán mindegy volt, akár Guinevere, akár Viviane, nem lévén már érzéke a női nem iránt.

Lancelot ajka körül finom, átszellemült mosoly játszott, szinte el akart repülni az ajkáról, amint felelte:

- Hét esztendeje minden utam az ő szolgálatában áll. Bizonyára hallottál egy és más viselt dolgomról. Igaz, hogy az emberek szeretnek mindent felfújni. Most is éppen egy sárkány ellen vonulok, aki multkor Szent Mihály éjszakáján berepült a királyné kincsesházába és ellopta a felét annak a pár cipőnek, amit a királyné a férjétől, a dicső Arthus királytól kapott, amikor az visszajött írországi hadjáratából. Hallatlanul szemtelen némely sárkány. A királyné engem bízott meg, mint leghívebb lovagját, hogy visszaszerezzem. Mégis, más kezében nem szívesen látná a cipőjét, hisz ez érthető, úgy-e?

A varázsló ábrándosan mondta:

- Hát ilyen nagy a szerelem... akkor te nagyon boldog lehetsz.

Lancelot felháborodott.

- Én boldog? Cipelem magammal a gyötrelmet és néha lefekszem a földre, úgy üvöltök. Napjaim kétharmadát aktív boldogtalansággal töltöm, maradék harmadában pedig csodálkozom, hogy hogy is bírom elviselni.

- Hát... akkor azt kell gondolnom, ne haragudj, hogy a királyné nem szeret téged.

Lancelot felugrott, kardjára csapva.

- Hát mit gondolsz, vén gazember, kehesek atyamestere! Hogyan is szeretne engem Guinevere királyné, aki Arthus király felesége! Ő a legszentebb asszony azok közt, akik valaha rácáfoltak Éva anyánk természetére.

A varázsló bocsánatkérő szónoklatot akart kivágni, de kitört belőle a régóta visszafojtott köhögés. Szeme majd kiesett és közel volt, hogy leforduljon a székről. Lancelot, megfeledkezve a sérelemről, segítségére sietett, püffölte a hátát és vigasztalta.

- Látod, látod, - mondta, - nem elég, hogy addig rakoncátlankodtál a férfiasságod ékével, amíg el nem vették tőled: vigyázz, nehogy a nyelveddel addig rakoncátlankodj, amíg magad leharapod.

A varázsló nemsokára magához tért, bevezette Lancelot-t a hálóterembe és nyugodalmas jóéjszakát kívánt. Lancelot felsóhajtott a „nyugodalmas” szóra, azután buzgó imában kérte a mennybélieket, hogy őrizzék meg Guinevere királynét és lefeküdt.

Klingsort ezidőtájt krónikus álmatlanság gyötörte, Elővett egy könnyebb arab varázslókönyvet, hogy elűzze az éjszaka unalmát, de sehogysem érdekelte, amit olvasott. Ha eszébe jutott Lancelot sorsa, a szeme megtelt könnyel és végül is sírva fakadt. Az öreg varázsló alapjában véve igen jóindulatú ember volt és Wolfram von Eschenbach épúgy félreismerte, mint a középkoriak általában. Az Orilous menyasszonyát csak azért rabolta el, mert tudta, hogy Orilous goromba fráter, aki, ha különböző lovagi harcok után végül elnyeri a hölgy kezét, minden megmaradt harci kedvét az asszonyon fogja kitölteni, megveri napjában kétszer, reggeli és estebéd után és egyszer még a csuklóját is kificamítja. Ami pedig a Meliacans-esetet illeti, csak azért változtatta a lovagot teknősbékává, mert tudta, hogy ha az illető elmegy a Szentföldre, menyasszonya meg fogja csalni egy zsidó harisnyakereskedővel.

Lancelot-n nagyon megesett a szíve. Megfoghatatlan volt előtte, hogy valaki ennyire szenvedjen a szerelem miatt. Ifjúkorában ugyan ő maga is sokat nyájaskodott az asszonyokkal; de amióta egy zordon férj oly kegyetlen és ma már pirulás nélkül le sem írható módon állott bosszút rajta, már el is felejtette, hogy mi a szerelem és határozottan jobban érezte magát nélküle.

Mégis sokáig habozott, segítsen-e Lancelot-n. Tudta, hogy a világ ezt a cselekedetét is félre fogja magyarázni és esetleg maga Lancelot is kitépi a szakállát. De ez sem tudta visszatartani, a szánalom mindennél erősebb volt benne.

Kikereste műszerei közül a csoda-harapófogót és a kék szemüveget, amellyel meg lehetett látni szellemi lényeket. Majd levette a cipőjét és beosont Lancelot szobájába.

A szobában kis mécses égett. Klingsor a bűvös szemüveg segítségével átlátott a takarón, az ingen, a bőrön, bele Lancelot testébe és figyelemmel kísérhette a kis életszellemek pajzán játékait, amint a vérerek labirintusain kergették egymást fel-alá. Sokáig tartott, amíg a Szerelmet megtalálta közöttük. De végre rálelt: ott ült a Szerelem lovagló helyzetben Lancelot hát-

gerincén és egy kicsi tollseprűvel csiklandozta. Aztán elúnta ezt a játékot, ügyesen bebujt a tüdő lebenyei közé és összeszorította a lovag szívét. De ezt is tréfának találhatta, mert beült az aortába és a vérfolyamon felszállíttatta magát az agyba. Itt egy ideig babrált a finom tekervények között, kivett mindenfélét a fiókokból, meg visszatette, azután belezavarodott a vonalkák rendszerébe, ásított egyet és Lancelot száján át kiugrott az ágyra. Leült az ágy szélére, lábát lóbálva és kis tükörben nézegette magát, mert a Szerelem nagyon hiú. Pedig nem volt szép a Szerelem: sovány volt és sápadt, nyugtalan és idomtalan és a sok erőlködéstől kidagadtak az erei. De ő nem látta, hogy milyen csúnya, mert köztudomású: a Szerelem vak.

A Szerelem az ágy szélén ült - ez volt az alkalmas pillanat. Klingsor gyorsan fogta a harapófogót és nyakoncsípte vele a Szerelmet. A Szerelem sikított egyet és elejtette a tükröt.

A hangra az éberen alvó Lancelot felébredt, egy pillanat alatt talpon volt, kezében vánkosa alá rejtett kardja és rárohant Klingsorra. Mikor észrevette, hogy Klingsorral áll szemközt, zavartan és gyanakodva leengedte kardját.

- Te vagy az, Klingsor? - Nagyon restelte, hogy ilyen kellemetlen helyzetbe hozta házigazdáját.

- Igen... erre jártam... gondoltam, megnézem, hogy alszol.

- De minek az a harapófogó a kezedben?

- Tudod, ha netalán valami féreg zavarná az álmodat, hogy megfoghassam.

- Ahhoz neked ekkora szerszám kell? Nekem egy darab papír is jó.

- Én nagyon undorodós természet vagyok.

- És fogtál legalább valamit?

- Igen... de egészen jelentéktelen.

És megmutatta a Szerelmet.

- Pfuj, de csúnya, - mondta Lancelot és kissé gyanakodva visszafeküdt.

Klingsor is visszatért szobájába. A Szerelmet begyömöszölte egy palackba, gondosan bekötötte pergamenpapírral és cukorspárgával és a pergamenre rárajzolta Salamon király pecsétjét. Azután egy kis vignettát ragasztott az üvegre, ráírta: Amor, amoris, masc. és beállította a polcra, a többi, szellemet tartalmazó palack közé. A Szerelem úszkált körül a spirituszban, mint egy bánatos béka. Klingsor megelégedetten feküdt le.

- Vajha mindennap egy ilyen jó cselekedetet hajtanék végre, - sóhajtotta áhítatosan és nemsokára el is aludt.

Lancelot másnap csodára ébredt: a nap már magasan állott az égen. Úgy megdöbbent, hogy sokáig mozdulatlanul feküdt az ágyában. Hét esztendő óta mindennap hajnalban ébredt és rettenetes izgatottsággal ugrott ki mindíg ágyából. És ma szinte nem is volt kedve felkelni, nagylassan öltözött és fürtjeinek a rendbehozására alig vetett gondot. Megborotválkozni egyáltalán nem borotválkozott meg.

- A sárkánynak így is elég elegáns vagyok, - gondolta magában.

Azután lement reggelizni. Klingsor örömmel fogadta.

- Hogy aludtál, mit álmodtál? - kérdezte.

- Mit is? Ja igen, elvesztettem a sarkantyúmat, egy sáros réten.

- Kár. Mert az első álom, amit idegen helyen álmodsz, be szokott teljesedni.

- Az baj lenne. Tudod, a mai búzaárak mellett a birtokaim sem hoznak úgy, mint azelőtt és nem szeretem a fölösleges kiadásokat.

- Jobb lett volna, ha a szépséges királynéról álmodsz.

Lancelot elsápadt. Csakugyan! Hét esztendő óta minden éjjel Guinevere királynéról álmodott! És ma... reggeli imájába sem foglalta gyönyörű nevét, egyszerűen azért, mert imádkozni is elfelejtett. Már egy órája ébren van és ha a varázsló nem szól, eszébe sem jut Guinevere királyné.

Szórakozottan búcsúzott el Klingsortól és megindult a kanyargós hegyi úton lefelé. Klingsor sokáig integetett utána.

- Még nem boldog, - mondta szakállát símogatva. - Még nem tudatosodott benne az örömteljes változás. De idővel bizonyára áldani fogja öreg emlékezetemet.

És zokogott a meghatottságtól.

Lancelot hosszú ideig gondolataiba mélyedve kocogott az országúton. Az út egy kis bükkösbe kanyarodott be. Egy asszony jött vele szemben az úton, szamáron ült, előtte és mögötte sok szép kenyér volt a szamár hátán. Bizonyára pékné.

- Adjon Isten, - köszöntötte illedelmesen Lancelot. Gáncsnélküli lovag lévén, elve volt, hogy mindíg előre köszönt a nőknek, még a polgárasszonyoknak is. A pékné viszonozta a köszönést.

A pékné nem volt csúnya, sőt a maga polgári, vaskos módján oly jóízűnek látszott, mint a kenyerei.

- Ugyebár, Amalasunthának hívnak téged, - mondta Lancelot, - boldogult nagyatyád püspöki ostyasütő volt és mult húsvétkor három gyertyát ajánlottál fel, hogy színről-színre láthasd egyszer Gábor arkangyalt?

- Nem, - felelte az asszony.

- Hát akkor egyszerűen Merethének hívnak, négy gyermeked közül kettő feketehimlőben halt meg, de a harmadik gyönyörű és a boltotok felett a cégér kék sündisznót ábrázol és szeretsz pisztrángot enni?

- Nem, - felelte az asszony.

- Most már eleget nyájaskodtunk, - mondta Lancelot. Leszállt a lóról, az asszony szamarát egy fához kötötte és az asszonyt leemelte a szamárról. A kenyerek kétoldalt ott maradtak.

Egy idő mulva visszatértek az országútra, Lancelot felemelte az asszonyt a szamarára, a kenyerek közé, eloldotta az állatot és útnak indította. Egy ideig barátságosan integetett utánuk, azután felült a lovára és ő is továbbment.

De alig ment ötszáz lépést, megrántotta lova száját és állva maradtak, földbe cövekelve. Lancelot egy ékes kendővel törölgette homlokát, amelyről csorgott a hideg veríték.

Most eszmélt rá.

- Minden látszat arra vall, - mondta halkan, - hogy más nőt is megkívánok, mint a mennyei Guinevere királynét.

Egy óra hosszat állt egyhelyben, elmélkedve, hogy mi lehet a magyarázata ennek. Közben borzalommal látta, hogy elméjében újra és nem éppen kellemetlen módon, megjelent a pékné, majd mások is, egy kapitány özvegye, két szüretelő lány, egy tisztátalan személy és Guinevere-nek három szobalánya. Csak a királyné nem jelent meg.

Súlyos mélabúban folytatta az útját napestig. Ebédelni is elfelejtett. Napleszálltakor egy kis városon lovagolt keresztül, ahol szép, magastetős vendéglő állt, a Jeles Griffről elnevezve. Szívesen betért volna vacsorára, de akkor nem találta volna meg a sárkányt, aki a sötétség első óráiban szokott kijönni a barlangjából, hogy vizet igyék.

Majd zordon erdőbe ért, ahol a fák különös alakja, sötétzöld sziklák és ijesztő légbeli kiáltások mind a veszedelem közeledtére figyelmeztettek. Kezeügyébe igazította a lándzsáját és ösztönében bízva, arra lovagolt, amerre a zordonság növekedni látszott. Csak azon csodálkozott, hogy nem találkozik pásztorokkal és hegyi öregekkel, akik intik, hogy ne menjen tovább.

Az út meredek volt és Lancelot-t az éhség gyötörte, egyre türelmetlenebb lett. Végre nagy halom embercsontra bukkant. A következő kanyarodónál elébe is tűnt a barlang. Formája a hozzáértők számára félreérthetetlenül elárulta, hogy sárkányok számára készült. Lancelot, kezében előrefeszített lándzsával, amelyről előzőleg gondosan leszedte a kis angol lobogót, óvatosan közeledett.

De ki írhatja le felháborodását, mikor a barlang száján egy nagy táblát pillantott meg, amely cifra barát-gót betűkkel közölte, hogy a sárkány elköltözött és ezidőszerint a Halott Hegységnek Farsangi Fánk nevű csúcsa alatti barlangban lakik.

Lancelot jól tudta, hogy a Halott Hegység ettől a hegytől körülbelül húsz mérföldnyire fekszik északra, közben több igen meredek hegylánc van és három rendkívül rosszhírű hágó, ahol a rablók elevenen szokták megnyúzni az utasokat, úgy, hogy az utazás, a kor közlekedési viszonyai mellett, egyáltalán nem volt kényelmesnek mondható.

Hümmögve visszafordította lovát és a Jeles Griffben szállt meg éjszakára. A vacsorát apróra vagdalt fehér csirkehússal kezdte, azután megevett egy nagy pontyot, majd pedig egy igen ízes, fűszeres borjúcombot, különböző helybeli tésztákat és egy kosár nagyon szép almát. A borral is meg volt elégedve. Legnagyobb megdöbbenésére egyáltalán nem érezte magát boldogtalannak.

A boldogtalanság másnap reggel sem jött meg. A nap sütött, az ablak alatt kolompszóval kedves tehenek vonultak ki a rétre, megnyugtató trágyaszaggal töltve meg a szép világot, a reggeli ital (enyhe ürmös) és az utána következő nyúlpástétom is igen kellemesek voltak. Lancelot ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy egy tóban megfürödjék és azután aludjék a fűben.

Akkor eszébe jutott a sárkány, a három hágó a rablókkal és a vitézi élet egész sötét kényelmetlensége. Néhány óra hosszat nehéz küzdelmet vívott magával.

Végre délfelé felhúzta a csizmáját és így felszerelve, nagyot dobbantott a lábával:

- Hát nem!

És megindult vissza Carreolba, a királyné félpár cipője nélkül és a sárkány vígan élt tovább barlangjában, a „Farsangi Fánk” nevű csúcs alatt.

- Végtére a sárkány is ember, - gondolta.

Agyát különös tompaság fogta el. Egy új világban élt, ahol minden kedves és barátságos volt és éppen ez volt a félelmetes és érthetetlen. Ebben az új világban olyan reménytelen volt a tájékozódás, hogy inkább beszüntette a gondolkozást. Úgy érezte magát, mint aki nagyon sok sört ivott. Nem egészen ok nélkül, mert útközben minden fogadóban felhajtott egy korsó sört.

Így érkezett meg Carreolba, hol Arthus király abban az időben az udvarát tartotta. Megtisztálkodott az út porától és a királyné magas színe elé akart járulni. De alighogy kilépett szállásáról, Gaveinbe ütközött, aki izgatottan közölte vele, hogy döntő fontosságú lovagi torna folyik Wales és Cornvall között, a félidő 2:2, és magával hurcolta Lancelot-t. A mérkőzés

után bankett volt a győztesek tiszteletére; Lancelot éjfél utánig ottfelejtette magát és így csak másnap délelőtt jutott eszébe, hogy jelentkezzék a királynénál.

Mire a palotába ért, a királyné hölgyeivel már kisétált a parkba. Szerencsére Lancelot jól ismerte a királyné sétaútjának útirányát, gyorsan amögé a hársfa mögé sietett, ahonnan az évek során kifejlődött udvarias szokás szerint, mintegy véletlenül elő kellett bukkannia, mikor a királyné arra sétált.

Kissé későn érkezett, a királyné már jött a hársfasorban, úgy, hogy elbújása a fa mögé, amit rögtön nyomon követett előbukkanása, szinte üres formaságnak látszott.

Letérdelt a királyné elé és megcsókolta ruhája szegélyét. A királyné arcán bizonytalan mosoly játszott és késlekedett azzal, amit ilyenkor mondani szokás: - Kelj fel, jó lovag! - Úgy, hogy Lancelot elfáradt a térdepelésbe és valami ingerültség vett rajta erőt.

- Azt mondják, már tegnap a városban voltál, - mondta Guinevere egyszerre.

- Valóban, úrnőm, - felelte Lancelot elpirulva.

- Igen? Hát akkor kelj fel, jó lovag! - mondta a királyné, de olyan hanghordozással, hogy a konvencionális mondat gorombaságnak hatott. Lancelot zavarban volt. Főkép az zavarta, hogy a királyné haragját olyan távolról szemlélte, mintha nem is ellene irányulna.

- Asszonyom a távollétem alatt még szebb lett, mint azelőtt volt, amennyiben ez lehetséges, - kockáztatta meg ügyetlenül és anélkül, hogy a szíve a torkába szökött volna Guinevere megnövekedett szépsége láttán. Mert a királyné kétségkívül nagyon szép volt, de valami kis szörnyeteg a fák mögül azt súgta Lancelot fülébe: hát aztán!

- Ebből is látom, hogy sosem tetszettem neked, - mondta Guinevere nem egészen logikusan. - Egyáltalán nem értem a viselkedésedet. De hagyjuk. Fődolog, hogy elhoztad a cipőmet. Add ide.

- Igenis, asszonyom, - dadogta Lancelot. - Illetve, azazhogy a cipőt otthonfelejtettem a szállásomon.

- Otthonfelejtetted? - kérdezte Guinevere hihetetlen magasra emelve a szemöldökét.

- Tulajdonképpen precízebben nem is otthon, hanem...

- Hanem?

- Tudniillik útközben kiraboltak...

- Téged, a gáncsnélküli lovagot?

- Már úgy értem, kártyázás közben. Kénytelen voltam a cipőt zálogba adni egy izmaelitának.

- Hány feje volt a sárkánynak? - kérdezte hirtelen a királyné.

- Csak egy - mondta Lancelot bűntudatosan.

- És te azt se vágtad le! - kiáltotta a királyné.

- Nem. Ugyanis a dolog úgy volt, hogy...

De nem magyarázhatta meg. A királyné kimondhatatlan megvetéssel végigmérte, majd fejét hátravetve, gyors lépésekkel eltávozott, maga után vonva udvarhölgyeit.

Lancelot ott állt behúzott nyakkal. Elvesztette a királyné kegyét! Várta a villámcsapást, várta, hogy megnyíljék lába alatt a föld. Várta, hogy lelke sisteregve és szikrázva kettészakadjon a leírhatatlan fájdalomtól. De a villám nem sújtott le, a föld és a lélek nem hasadt meg. Az új

világban, ahol Lancelot most volt, úgylátszik, nem voltak villámok, csak kicsi mókusok a fákon és fecsegő patakok a fák alatt és belül a sörivók boldogsága. Rettenetes volt.

Este, az udvari vacsoránál a királyné tüntetően kimutatta Lancelot kegyvesztettségét, amennyiben Gaveint szólította fel, hogy nyujtsa át neki az őszibarackokat és másnap az egész város csak erről beszélt. Ha Lancelot belépett a palota valamelyik termébe, a lovagok kacagása elhallgatott és az udvarhölgyek könnyes szemmel néztek rá.

Lancelot pedig sokat kockázott, állandóan nyert, vett magának három új lovat és egy elsőrangú kardot és gondosan átnézte kasznárjának a számadásait. Elővette azt a két könyvet, amit még kora ifjúkorában vásárolt, Cato Bölcs Mondásait és Abelard Péternek egy nagyon izgalmas és akkoriban sok port felvert munkáját a Szentháromságról. Elhatározta, hogy tökéletesíti magát a latin nyelvben. Az élet sokkal szélesebb volt, mint valaha és Lancelot nagyon szenvedett. Kimondhatatlanul szenvedett azon, hogy mennyire nem szenved.

És eljött az óra, amikor már nem tagadhatta önmaga előtt, sőt hangosan kimondta:

- Nem szeretem Guinevere királynét.

Az egész csoda rút és értelmetlen volt. Természetes úton ilyesmi nem történik. Az ember elveszítheti a sarkantyúit, a felsőkabátját, volt már arra is eset, hogy a kardját, de nem veszíti el a szerelmet! Hacsak nem varázslat útján. Ekkor eszébe jutott az éjszaka, amit Chatelmerveilben töltött.

Lancelot a tettek embere volt. Azonnal lóra ült és Klingsor várába sietett.

Klingsor a toronyból meglátta a közeledőt és elébe sietett.

- Hát eljött, hogy megköszönje jóságomat - suttogta és könnyek úsztak a szemében.

De Lancelot leugrott paripájáról és határozott mozdulattal megmarkolta a varázsló szakállát.

- Te gazember! - kiáltotta. - Kutyák nagybátyja és nősténykutyák szeretője! De mit vesztegetem szavaimat! Azonnal add vissza a szerelmet!

- Ó, ó, ó - zokogott Klingsor. - Hát nem vagy boldogabb azóta? Hát nem érzed, mennyivel szélesebb és sokfélébb az élet, ha az embert a szerelem nem köti gúzsba?

- Ne beszélj annyit, sündisznók és teknősbékák unokatestvére, ördög és pokol, milliom adta! - mondta energikusan Lancelot, csavarva egyet Klingsor szakállán. - Azonnal add vissza a szerelmet!

- Kérlek - mondta Klingsor, csalódottan sóhajtva.

Felvezette Lancelot-t a kastélyba. A palackok közül leemelte azt, amire rá volt írva: Amor, amoris, masc. Felvágta a cukorspárgát és a harapófogóval kivette a Szerelmet. Gondosan becsavarta ostyába és átnyujtotta Lancelotnak, aki egy pohár víz segítségével lenyelte.

Néhány pillanat mulva Lancelot összerázkódott. Egész testét és lelkét hasító fájdalom járta át. A térde reszketett, a feje zúgott, az egész világ elsötétedett előtte.

- Elvesztettem a királyné kegyét! - hörögte. A torkához kapott és búcsú nélkül elrohant.

A fájdalom annyira rázta, hogy alig tudott a lován ülve maradni. Csorogtak a könnyei és leeresztette a sisakrostélyát, hogy a szembejövők ne lássák szégyenét. De könnyei oly bőségesen hullottak, hogy kiszivárogtak a sisakrostély alól és végigfutottak a páncélján.

Boldog volt.

SZÁZADVÉG

A Cheshire Cheese nevű vendéglő, a londoni Cityben, arról nevezetes, hogy ma is éppen olyan, mint akkor volt, amikor még a nagy Doctor Johnson, a XVIII. századi angol irodalom eme kiemelkedő alakja ült benne és mondogatta halhatatlan banalitásait, amelyeket a hűséges Boswell feljegyzett az utókor számára. Ebben a vendéglőben gyűltek össze azóta is a korszakok legnívósabb költői. Így például a mult század végén Tyrconnel, Lionel Johnson, Ernest Dowson és Davidson itt tartották heti összejöveteleiket.

Ezúttal csak hárman voltak: Tyrconnel, Dowson és Johnson. A társaságot Tyrconnel tartotta szóval. Ábrándos és konvenciókat megvető ír költő volt, aminek a jeléül puha fekete hajából a homlokába hullott egy fürt. Úgyszólván hetenkint felfedezett valami misztikus dolgot, a távolbalátásnak egy új módját vagy egy arkangyal jegyzeteit, középkori ír prózában. Ezekről oly közvetlenül és bőszavúan beszélt, mint embertársai egy futballmeccsről, ellentétben például Lionel Johnsonnal, aki az időjárásra vonatkozó megjegyzéseit is úgy mondta, mint egy kinyilatkoztatást. - Ma reggel megint nagy volt a köd Chelseaben - mondta sokszor és körülnézett, mintegy láthatatlan kardjára ütve.

- Az ember kiosztja a kabbalisztikus ábrákkal ellátott kártyalapokat - magyarázta Tyrconnel. - Nagyon fontos a kártyán látható kockás vonalozás is, mert ez a háló, ami fogva tartja a rejtett értelmet. Ha az adeptus az éjszaka bizonyos órájában megnézi a kártyalapot, a víziói pontosan meg fognak felelni az ábrának. Ha az ábrán a dicsőség jegye állt, meg fogja látni karrierjét. Ha az ábra a mennyország jegyét mutatja, meg fogja tudni, mi az ő számára kiszabott legnagyobb boldogság...

- Nagyon érdekes - mondta Lionel Johnson szokott határozottságával.

Tyrconnel kissé elpirult.

- Nem beszélnék az egészről, Johnson, ha nem láttam volna minálunk néhány igen meggyőző kísérletet.

Minálunk, Tyrconnel sokszor mondta, anélkül, hogy tisztázta volna, miféle titokzatos intézetben vagy laboratóriumban folytatta le valószínűtlen gyakorlatait. Johnson és Dowson sosem kérdezték, mert attól féltek, hogy már megmondta, csak ők éppen nem figyeltek oda.

Később Lionel Johnson beszélt új traktátusáról, melyben mégegyszer és végérvényesen bebizonyította, hogy igaza volt Véres Máriának, amikor elégette a protestáns szenteket. Tyrconnel érdeklődéssel hallgatta. Éppoly kevéssé hitt Johnson katolicizmusában, mint Johnson az ő misztikus meséiben. Tudta, hogy ez is hozzátartozik a költő mesterségéhez, egy lehetőleg szokatlan világnézet. De nem a világnézet a fontos, hanem csak a mesterség, a költő nehéz becsülete, ahol a ritmusok a dogmák és a jelzők a politikai pártállások.

Ekkor történt az emlékezetes dolog a skótokkal.

Megérkezett ugyanis Davidson, a társaság skót tagja és minden előzetes bejelentés nélkül magával hozott még két skótot, két nagyon hosszú és rosszulöltözött fiatalembert, szürke és nyers szemekkel. A skótok leültek fölényesen és fanyarul, ahogy szoktak a skótok és minden tartózkodás nélkül kinevették Tyrconnel misztikus meséit. Tyrconnelt ez nem bántotta, mert maga sem vette őket komolyan, de ekkor az egyik skót Lionel Johnsonra csapott:

- Ön miért nem iszik? - kérdezte.

- Nem szoktam - felelte Lionel Johnson fázósan. - Gyermekkoromban egyszer a fejemre estem...

De a skót nem hagyta magát félrevezetni. Kifejtette megvető véleményét Johnson aszkétikus hajlamai iránt. Általában megvetett mindent, ami nem volt egészséges, ami dekadens és túlfinomult volt és nagyon is művelt. Szerinte csak a skót paraszt ért valamit ezen a világon és minden írónak a skót néplélek romlatlan ősmélységeiből és balladás fajerejéből kell merítenie.

A három lírikus egy ideig udvarias mosollyal hallgatott, mint hasonló helyzetben Szent Sebestyén, játszottak a kutyával az asztal alatt, azután egyszerre felálltak és búcsút vettek.

Mind a hárman tudták, a nélkül, hogy erről beszéltek volna, hogy összejöveteleik örök időkre végetértek. A Cheshire Cheesebe többé nem mehetnek, mert kitennék magukat annak, hogy találkoznak a két skót őserővel. Annál viszont sokkal finomabb úriemberek voltak, századvégiek és még hozzá angolok, semhogy arra gondolhattak volna, hogy máshol találkozzanak, esetleg Davidson nélkül, vagy hogy Davidsont megkérjék, tekintsen el skót barátaitól. Így ért véget ez az irodalomtörténetileg oly fontos asztaltársaság.

Tyrconnel, miután Johnsont hazakísérte, egyedül maradt a ködben és nagyon üresnek érezte az életét. Valami rendkívül nyugtalanította, amint gázlámpától gázlámpáig tétovázott. Valami félgondolat zavarta, mint egy szép nő, aki felszáll a vonatra, mialatt mi beszélgetünk. Észre sem vettük jóformán és magunk sem tudjuk, miért kapkodjuk a fejünket mindíg abba az irányba, míg végre meglátjuk őt. De a gondolat, melyet Tyrconnel végre meglátott, nem volt ilyen vonzó.

- Mi volna, - kérdezte magától dermedt rémületében - ha Johnson csakugyan komolyan gondolná a katolicizmusát? Vagy akkor az is lehet, hogy a két skót komolyan gondolja az őserőt? Csak én, csak én...

De elvetette magától az abszurd gondolatot. Megnyugodva gondolt Dowsonra, a transzcendens finomságú szerelmi költőre, aki a valóságban szerelmese atyjával, a fűszeressel szokott kártyázni és közben valószínűleg a legalsóbbrendű londoni nyelvezetet használja. Ilyen az ember.

Így jutott el egy mulatóhelyre, hol az erkölcsös kornak éjszakai romlottsága nyüzsgött, mintegy lezárt palackban erjedve, a koránfekvő Victoria királynő háta mögött. Tyrconnelt itt jól ismerték, nem mint misztikus költőt, hanem mint apja fiát, aki havonkint nagy összegeket kap hazulról. Az erkölcstelenség részben abból állott, hogy Tyrconnel sikamlós anekdotákat mesélt az Alhambra kóristalányainak, akik körülülték, mert szerették a történeteit. De az üresség egyre nőtt benne és tovább ivott, hogy kitöltse magát, legalább fizikailag.

Később odaült költőtársa és ír földije, Oscar Wilde, frakkban, rettenetesen elegánsan, fáradtan és szellemesen, mint mindíg. Éppen jött valahonnan, az Élet Királya volt, de milyen szörnyű munka volt fenntartani ezt az örökös ragyogványt! Wilde a vén kéjenc merészségével és bizonyos látványossággal foglalkoztatta kezeit az Alhambra kóristalányain, mialatt bizalmasan Tyrconnel fülébe súgta bánatát, epedő szerelmét egy szőke fiatal lord iránt, kihez klasszikus veretű szonetteket írt, mint egykor Shakespeare. Mennyi hazugság a költő élete! Tyrconnel tudta, hogy Wilde háza előtt gyanúskülsejű lovászinasok és hotelszolgák ácsorognak, elzsarolva úgyis apadó pénzét és hogy szegény Oscar körül ez az igazság.

Tyrconnelt nagy alkoholos bánat fogta el, Wilde vállára hajtotta a fejét és könnyesen mondta:
- Babilon és Niniveh...

Wilde megdöbbenve nézett rá.

- Az Istenért, öregem, csak nem kezdi ön is ezeket az egyházias dolgokat? Azt mondják, a mi drága Lionelünk is...

- Úgy értem, - magyarázta reszketve Tyrconnel - hogy én is csak olyan állati blöff vagyok, mint ön és az őserejű népi fiak és Lionel Johnson, aki még nem érintett nőt életében... Egy igaz embert ismertem, az is üstfoldozó volt és belefulladt a tengerbe Inverary közelében.

És elmondta az üstfoldozó történetét, bár tudta, hogy egy szó sem igaz belőle, mint általában semmiből sem.

- Én csak akkor hazudok, ha beszélek, Ön akkor is, ha hallgat. Ez a különbség kettőnk közt - mondta Wilde aforizmatikusan és felkelt, hogy még néhány asztalnál elmondja.

Tyrconnel hazament, magával vive az egyik kóristalányt, szórakozottan, mint egy omnibusz-jegyet.

Tyrconnel a Nagy Kiadó előtt ült, udvariasan maga mellé helyezve a földre új szürke cilinderét, a cilinderre fehér kesztyűjét és onyxfogantyús ébenfabotját.

- Egy hetilapra gondoltam, - mondta a Nagy Kiadó - egy olyan magazinra, amilyent az amerikaiak csinálnak. Egy lapra, amit utazó úrihölgyek a vonaton a kezükben tarthatnak. A költség megtérülne a fürdőhelyek hirdetéseiből. De ez Önt nem érdekli, mert Ön költő. A lapban persze főkép rejtvények lennének és felvételek a királyi családról és kutyákról szóló történetek. De azt akarom, hogy azért legyenek benne szonettek is és plátói dialógusok, szóval irodalom.

- Igenis - mondta Tyrconnel tisztelettudóan.

- De nem olyan akármilyen irodalom, mint a John o'London Weeklyben vagy akárhol. Az én hetilapomban csak nagyon fínom és nagyon előkelő irodalom lehet. Csak szimbolizmus és más ilyen francia dolgok, amiknek nincs értelmük. Ezért gondoltam Magára, Mr. Tyrconnel. Maga fogja vezetni az irodalmi rovatot. A munkatársait természetesen Maga válogatja meg.

Tyrconnel mindjárt Lionel Johnsonra és Dowsonra gondolt, akiket nem látott már egy hónapja. Már majdnem őszintén hiányoztak neki. Nem annyira a baráti szívfeltárások miatt, ilyesmiről közöttük szó sem lehetett. Inkább az az állandó kellemetlen, de ösztönző nyomás hiányzott neki, melyet a másik két lírikus közelében érzett. A művészeket az egymástól való félelem szokta összetartani. Tyrconnelnek mindíg lelkiismeretfurdalást okozott Johnson nagy oxfordi műveltsége és konok, aszkétikus szorgalma, mellyel verseit át- meg átjavítgatta, amíg tökéletesek nem lettek, vagy el nem kellett dobni őket. Ő maga gyorsan és rendszertelenül dolgozott és valami hisztérikus érzés a már leírt sorral és a kihült cigarettával szemben megakadályozta abban, hogy javítgasson.

Dowson ellenkezőleg: évente nem írt többet négy-öt versnél, és éppen lustasága volt örökös szemrehányás a túlságosan tevékeny Tyrconnelnek. Aki keveset ír, mindíg fölényben van a sokat író felett, mert minden kifejezés megalkuvás és aki hallgat, okosabb a legbölcsebb beszélőnél is.

A lakáscímét természetesen egyik barátjának sem tudta. Johnsont ugyan sokszor hazakísérte, de nem figyelt az utcára és a számra, különben is csak azt tudta megjegyezni, amit olvasott vagy hallott, csak szavakat.

Az egyetlen pozitívum, amit tudott, az a pletyka volt, melyet sokszor meséltek szerkesztőségekben és irodalmi asztaloknál: hogy Ernest Dowson minden este nyolc órától kezdve a London Bridge tulsó oldalán egy bizonyos kis kocsmában szokott kártyázni szerelmének atyjával, a fűszeressel. Ha Tyrconnel angol lett volna, bizonyára tartózkodott volna attól, hogy barátját életének ebben a rejtett másik felében lepje meg. De ír lelkét gyötörte a kíváncsiság és a vágy, hogy zavart okozzon. Este felkerekedett és elindult a London Bridge irányába.

A kis kocsmát nemsokára megismerte a címeréről. Betért, a bárnál felhajtott egy ír whiskyt, mert nagy patrióta volt és tudakozódott Dowson után. Nem ismerték a nevet. De amikor részletesen és plasztikusan leírta és elmondta, hogy kártyázni szokott egy úriemberrel, aki fűszeres, a bárleány arca felderült.

- Ó, ön alkalmasint Mr. Ernestet gondolja - és bevezette a hátsó szobába.

A nagy füstben, a petróleumlámpa alatt több asztalnál kártyáztak és egy ideig eltartott, amíg megismerte Dowson előkelő profilját. De addigra már Dowson is észrevette, felugrott és igen zavartan rázogatta kezét.

- Hello, öreg fiú, igazán kedves, túlságosan kedves... majd bemutatom a partnereimnek, ha nem haragszik. De kérem, - tette hozzá suttogva - ne árulja el, hogy... tudniillik, hogy... verseket is szoktam írni. Az itt ferde helyzetbe hozná az embert.

Az asztalnál hárman ültek, Mr. Higgins, a fűszeres, annak a segédje és a leányzó.

- Barátom, Mr. Smith, - mondta Dowson elpirulva - Mr. Smith bicikliügynök.

Az újszerű sporttal való foglalkozás bizonyos presztizst szerzett. Tyrconnel néhány nagyon érdekes történetet rögtönzött a bicikliszakma nehézségeiről és közben baráti áhítattal nézte a leányzót.

A trójai vénekre gondolt, akik meglátták Szép Helénát és helyesnek tartották a trójai háborút. Igen, Ernest Dowsonnak teljesen igaza volt. Logikus dolog, hogy Dowson, admirálisok és külügyi államtitkárok hosszú sorának késő ivadéka, ízlésben visszatér a földhöz, amelyből vétetett. Miss Higgins a típikus angol parasztlány volt, izmosan domborodó testtel, arcán a barackszerű hamvassággal, mely az angolszász fajta nagy büszkesége, egészen faji szőkesége alatt. A tekintete oly kedvesen kifejezéstelen volt, mint a nagyobbterjedelmű háziállatoké és akármit is mondott Tyrconnel, nem gyulladt benne az értelemnek vagy az érdeklődésnek semmiféle szikrája.

Azután nemsokára felkerekedtek. A London Bridgen átmenet Tyrconnel tájékoztatta barátját jövetelének céljáról. Dowsonnak nagyon tetszett a hetilap terve és megígérte, hogy nagyon szorgalmas lesz, minden második számba ír egy verset, vagy legalább is minden harmadikba. Tudta Johnson lakáscímét is. Beültek egy kétkerekű cab-be és nekiindultak. Hátul, a szédítő magas bakon, a kocsis fehér cilindere világított a londoni éjszakában.

Lionel Johnsont otthon találták. Íróasztala mellett ült egy házikabátban, amelyet nyugodtan kámzsának lehetett volna nézni, de amellett diszkréten elegáns volt, mintegy nem akarva kámzsavoltát túlságosan hangoztatni.

- Bocsássanak meg, hogy nem tudom Önöket megkínálni sem portóival, sem szivarral, ilyesmi az én házamban nincsen. De nemrég kitűnő almabort kaptam Devonshireből.

Az almabor csakugyan elsőrangú volt, de Johnson nem ivott belőle, sőt mintha undorral nézett volna rá.

Közben Tyrconnel neki is előadta a tervet, most már sokkal színesebben. Egy új irodalmi mozgalom küszöbén álltak, itt volt az ideje végre, hogy kinyilatkoztassák a világ jelképes értelmét, melyet csak ők ismernek, az ezoterikusak.

Lionel Johnson nagy megértéssel hallgatta. Amikor Tyrconnel befejezte, összekulcsolta mellén a kezét és hosszabb előadásba kezdett.

- Fiatal barátaim, - mondta többek közt - Önök mindíg csak a formát tartják szem előtt. Holott a probléma az, ami igazán fontos. Természetesen nem a ma divatos problémákra gondolok, a

szegénynegyedek lakásviszonyaira, a fajok eredetére, a meg nem értett asszonyra és más hasonló mondvacsinált dolgokra. Vissza kell térnünk a régi megszentelt problémafelvetésekhez. Meg kell végre tárgyalnunk a hetilapban a nyugati szellem nagy el nem intézett kérdését, az univerzáliák vitáját. Engedjük újra szóhoz jutni a realistákat, akik azt állítják, hogy az általános fogalmak valóban léteznek, és a nominalistákat, akik ezeket merő szavaknak tekintik, flatus vocis, ahogy oly fínoman mondták. Egy új scholasticizmus útját kell egyengetnünk.

Még soká beszélt, egyre éleselméjűbben, de két társa már nem ismerte egészen ki magát. Nem tudták, mit kell gondolniuk a jeles Abélardról, miért oly végérvényesek Aquinoi Szent Tamás megfogalmazásai, hol hibázta el az egyébként oly zseniális Duns Scotus és miért nem mentette meg Grosseteste a kultúrát az ördögi Occam támadásaival szemben.

Lionel Johnson felállt és néhány lépést tett az ajtó felé.

- Már Canterburyi Szent Anselm is... - mondta.

Ebben a pillanatban elesett és mozdulatlanul elterült a padlón.

Tyrconnel és Dowson kimondhatatlan rémülettel rohantak hozzá. Amint föléje hajoltak, érezték, hogy dől belőle a pálinkaszag. Teljesen részeg volt.

A kabbalasztikus kártyalapok az íróasztala fiókjában hevertek, mindegyik külön bőrtokban. A kártyalapokat Russeltől kapta, aki A. E. néven írta és írja még napjainkban is kristálytiszta és rendkívül kevéssé érthető verseit, és elsőrangú szaktekintély minden okkult kérdésben. De Tyrconnel elő se vette, meg se nézte a kártyalapokat. Miszticizmusát most már csak olyan ideiglenes személyiségnek tekintette, melyet le fog magáról vetni, mihelyt megtalálja az igazit. De addig is, hogy ne múljék az idő hiába, - mert Tyrconnel ambiciózus ábrándozó volt - a hetilap számára nagyon szimbolikus elbeszélő költeményt írt egy Manannán nevű ír tengeri szörnyeteg viszontagságairól. Az egészből tulajdonkép csak a Manannán név volt szívügye.

Egy nap kopogtattak és Mary Spottiswode lépett be, a híres misztikusnő, Russel körének egyik büszkesége. Már az előszobában elhalóan verdesett maga körül, mintegy a szárnyaival. Aznap nagyon csinos volt a tollas kalapja alatt, nagy boájával és napernyőjével.

Valami madárra hasonlít, jutott eszébe Tyrconnelnek. Nyilván a libamadárra.

- A kártyák! - súgta Mary Spottiswode. Érdekesen sápadt volt és mintha valami mindíg leesett volna róla, bágyatagon.

- Igyék egy kis vizet - ajánlotta Tyrconnel.

- Megvannak még a kártyák?

- Hogyne. Megvannak.

- Gyorsan, gyorsan...

És elsüllyedt egy karosszék fenekén.

- Parancsoljon.

- Gyorsan adja ide a tizenötödiket. Amelyiken a görög Tau betű van és a kis bika... elveszett... elvesztettem az én csomagomból, nem is értem, hogy.

- Miért kell az magának? - kérdezte Tyrconnel összeráncolt homlokkal, felemelkedve misztagogusi méltóságára, bár nem tudta, miről van szó.

- Ó, - mondta a Misztikus Lúd, mélyen elpirulva - hogy is mondjam. Nem is olyan fontos. Csak a megboldogult férjemmel akartam beszélni, a végrendelete miatt. Bizonyos bankbetétek ügye még nincs tisztázva.

- Mary, ön nem mond igazat - kockáztatta meg Tyrconnel.

- Honnan tudja? De miért is kérdem. Maga mindent tud. De azért... - de azért ne bízza el magát.

- Drága Mary... aki a lunáris világba emelkedett, mint én, földi hiúságokra már nem ereszkedik... lelkét csendes és megbocsátó melankólia tölti el és mélységes szeretet. (Csak tudnám, miről van szó?)

- Tudtam, hogy nem él vissza helyzetemmel. Én egy védtelen nő vagyok és eljöttem magához. De mondja... az éjszaka, egy óra tizenhárom perctől kezdve... nem nézte maga a Tauval és kis bikával megjelölt kártyalapot?

- De igen - vágta rá Tyrconnel. Végtére éppúgy nézhette volna.

- És... ó istenem... mit látott?

- Hogy mit láttam? - Egy csomó lehetőség rohant át az agyán: hattyú, almafa, világítótorony... De hirtelen más intuíciója támadt.

- Ó, Mary - mondta gondos elfulladással. - Hát mit is láthattam, Mary? Magát, magát...

- Tudtam - rebegte a Misztikus Lúd. A nyaka nagyon szép vonalú és fehér volt. - És én magát láttam egész éjszaka. A sorsvonalak...

És sírva fakadt.

- Ne sírjon, Mary, ez ellen úgyis hiába küzdenünk. Mindenesetre vegye le a kalapját. A lelkemben egy hattyú énekelt egész éjszaka, egy hattyú a coolei nádasból, fehéren... Milyen fehér az arca, vegye le a boáját, így. És láttam, amint keresztezik egymást a hold alatt, folytonos ritmikus mozgásban, fel és le, fel és le, a vonalak. Milyen szép a maga keze. Vannak pillanatok az életben, melyek kiemelkednek, mint egy világítótorony valami titkos értelmű tengeren. Engedje meg, hogy kikapcsoljam a blúzát, Mary, éjszaka nem volt blúz magán...

- Hanem?

- Valami bűvös bő lebernyeg, olyan volt, mint egy ing... És a felhők csak szálltak a hold előtt, hogy már nem tudtam, a felhők szállnak-e, vagy a hold repül... De ne féljen tőlem, Mary, nincs abban semmi rossz... Valahol kint a kozmikus hegyormokon a lelkeink most összesímulnak, ledobva minden leplet... Pardon... az övet akartam... így... aki a jövőjét tudja... öööö... mérhetetlen szomorúság előbirtokolója lesz... ó, a maga... de néha el sem képzelhető boldogságokat hoznak a csillagok... és olyankor nem szabad... ne... nem szabad védekezni... a jövő ellen... csak hullani alá a sorsunkba.... ide, Mary, mellém... a medvebőrre... így... így.. így...

Tyrconnel néhány hét mulva még egyszer és utoljára találkozott Lionel Johnsonnal. Ez akkor történt, mikor Oscar Wildet elfogták, nem a lovászfiúk és hotelszolgák miatt, hanem a szőke lord atyja miatt, csodálatosképpen. Az angol közvélemény, mint ilyenkor szokta, egységes állást foglalt kedvenc írójával szemben. A kocsmákban knockoutolták azokat, akik Wilde pártját merték fogni.

Ezúttal Johnson kereste fel Tyrconnelt, magával hozva Dowsont, aki a szokottnál is törékenyebb és hallgatagabb volt. Johnson ékes szavakban kifejtette, hogy tenniük kell valamit Oscarért. Evégből elmentek egy kicsi, de jóhírű vendéglőbe vacsorázni.

Tyrconnel fehér bordeauxit rendelt és betöltött mind a hármuknak. Johnson egy hajtásra kiitta a poharát és újra töltött magának.

- Most már úgyis mindegy - mondta.

Amíg a vacsora és a bor tartott, egyik nagyszerű terv a másikat követte Wilde megmentése irányában.

- Röpiratot fogunk kibocsátani, melyben tizenkét pontban leszögezzük Wilde művészi értékeit és aláíratjuk korunk legkiválóbb angol és francia íróival - indítványozta Tyrconnel.

- Én inkább azt mondom, menjünk el Victoria királynőhöz és ajánljuk Oscart anyai szívének pártfogásába - mondta Dowson.

Felmerült még mint lehetőség Edwardnak, a walesi hercegnek a pártfogása, az ír képviselők tiltakozása a parlamentben és a gyarmati csapatok fellázítása. Lionel Johnson attól sem idegenkedett, hogy megöljék az öreg Douglas lordot, a vádlót. Aquinói Szent Tamás a zsarnokgyilkosságot megengedhetőnek tartja, a jezsuita Mariana pedig szükségesnek is, amennyiben protestáns zsarnokról van szó.

De amikor vacsora és fekete után áttértek a konyakra, erőt vett rajtuk a kétely és a lehangoltság. Száműzött királyoknak érezték magukat, mint mindenki, aki sok konyakot iszik és ráeszméltek arra, hogy hiába minden. Előttük állt, plasztikus vízióban, a meg nem értő kor, az alacsony tömeg, az ostoba angol tömegerkölcsösség, mint egy roppant ellenséges hegy. És bánatukban mindegyre több konyakot ittak. Lionel Johnson bámulatosan bírta.

Oscar Wilde sorsa lassankint elhomályosult a maguk el nem mondott bánatai előtt.

- Szegény Oscar, - mondta Tyrconnel - tulajdonképpen nem volt sohasem jó költő. A versei túlságosan kicsiszoltak, túlságosan klasszikusak és csillogók. Sosem értette meg, hogy az a fontos, amit nem mondunk el. Nem értett az elkenés, a pointe-nélküliség művészetéhez.

- Ez onnan ered, - mondta Dowson - hogy nem volt jó gyermekszobája. Úgy hallom, hogy a Wildekkel Dublinban nem érintkeznek az igazán jó családok. Oscar parvenű a szavak közt. Úgy bánik a szavakkal, mint az új gazdag a pénzével...

- És bűnét az Egyház még mélyebben elítéli, mint polgári törvényeink - mondta Johnson. - Ha valóban börtönbe kerül, legalább alkalma lesz megbánni vétkeit.

Amint a konyakokkal növekedett felettük az éjszaka, lassankint kimerészkedtek az oly gondosan elhallgatott személyes panaszok. Tyrconnel kezdte, neki könnyebb volt, ő nem volt angol. Elmesélte lázas és kietlen vergődéseit az önkifejezésért, a pózaitól való megszabadulásért. Elmesélte, hogy milyen sivár az élete a könnyen gördülő szavak mögött, hogy soha semmit komolyan nem gondolt és tulajdonképpen csak könyvekből ismeri, hogy milyen az igazi szerelem. El volt keseredve és reménytelennek találta a harcot. Akkor nem sejtette még, hogy idővel világhírű költő lesz és a Nobel-díjat is megkapja öregkorára.

- Ó, költészet - mondta Dowson, és legyintett a kezével. - Nem az a baj. Olyan vagyok, mint a fa, amelynek kiásták a gyökerét vagy valami hasonló.

Kiderült, hogy Miss Higgins hűtlen lett hozzá. A dolog úgy kezdődött, hogy a leányzónak egyszerre érthetetlen módon irodalmi ambíciói támadtak. Vallásos és hazafias verseket írt és balladákat Anglia nagy tengerészeiről. Dowson pedig sokkal diszkrétebb természet volt, semhogy valaha is elárulta volna, hogy irodalommal foglalkozik. Valamint hogy azt is titokban tartotta, hogy az apja admirális volt és az ősei ott harcoltak a Nagy Armada ellen. Kitérően mindíg azt mondta, hogy a kender- és lenszakmában dolgozik és nemsokára fizetésemelésre van kilátása. A leányzó lassankint mindjobban megvetette, mint tudatlan, közönséges embert. A vége az lett, hogy Miss Higgins megszökött egy vidéki lap helyettes sport-

rovatvezetőjével. - A lélek a fontos - mondta - és nem tudok szeretni olyan embert, akit csak a kender és a len érdekelnek.

- Ó, szerelem - mondta Lionel Johnson és legyintett a kezével.

És egyáltalán, ó minden ezen a világon, beleértve a nagy és szent eszméket is. Végeredményben egy igazi realitás van és az a szegénység.

- Mi köze magának a szegénységhez? - kérdezte Tyrconnel ingerülten.

- Sokkal több, mint Maga gondolja. Én eddig a tőkémből éltem. Nem fektettem be a pénzem semmibe, mert nem vagyok üzletember. Különben is, a középkori Egyház tiltotta a tőke kamatoztatását, - mondta, kezét a mellén összekulcsolva - és a katolicizmus nagyon sokat veszített régi fényéből, amióta hallgatólagosan tűri a kamatgazdálkodást. Szóval, én mindíg a tőkéből költöttem. És ma van az a pillanat, amikor a tőke elfogyott. Ki fogom fizetni a vendéglői számlám és nem lesz soha többé egy pennym sem ezen a világon. Legfeljebb a verseim honoráriuma, de arról jobb nem beszélni.

- És mit fog csinálni?

- Nem tudom. Majd ma éjjel gondolkozom rajta. De tulajdonképpen a tőkémmel együtt én is nyugodtan elfogyhatok innen. Amit akartam és amit tennem kellett, már megtettem. Sosem fogok már jobb verseket írni, mint amilyeneket eddig írtam. Nem fogok, mert nem lehet. Elértem az angol nyelv végső határaihoz. Olyan jó verseket írtam, mint Shakespeare vagy Keats. Amivel nem akarok dicsekedni. Mert ez sem valami sok. Az emberi kifejezés korlátai végtelenül szűkösek. Tovább már nem haladhatok, de félős, hogy visszaesem. Logikus megoldás csak az öngyilkosság volna. De az Egyház semmit sem ítél el annyira, mint az öngyilkosságot - mondta és újra összekulcsolta kezét a mellén.

Mikor a vendéglőt bezárták, Tyrconnel lakásán folytatták az éjszakát. Dowson a kandalló előtt feküdt a szőnyegen, Tyrconnel a díványon keresztbe, Johnson az íróasztal előtt ült és minél többet ivott, külseje és modora annál szerzetesibb lett. A másik kettő arcvonásai elmosódtak, az övéi kihegyeződtek, mint a halottaké.

A lámpát eloltották és egy nagy gyertya félelemkeltő lobogásában ültek, kárhozottan az éjszaka mélyén. Úgy érezték, hogy velük valami véget ér, valami egykor nagyszerű és hogy nincs segítség.

- Csak azok boldogok, - mondta Tyrconnel - akik, mint Cuchulain, meglesték a Láthatatlan Nép táncát a holdvilágban és elvarázsolva hevernek most egy tisztáson, nagy erdők mélyén, messze valahol...

- Talán az ópiumszívás... - vetette fel Dowson.

- Talán, most már én is azt hiszem... - mondta Tyrconnel. - Azelőtt azt gondoltam, nincs szükség ilyen kémiai és természettudományos beavatkozásra, ha lelkemet ki akarom szabadítani a térből és az időből. Itt vannak például a kabbalisztikus kártyalapok...

- Mondja, Tyrconnel, - kérdezte hirtelen Johnson - megpróbálta maga valaha a kártyalapokat?

Tyrconnel szégyenkezve bevallotta, hogy nem.

- Mi volna, ha megpróbálnók? - mondta Johnson felemelkedve, különös izgatottsággal. - Igaz ugyan, hogy az Egyház a legszigorúbban elítéli a mágiát, de bizonyos fokig kivétel a keresztény kabbala, mely nem hívja segítségül a sátánt és a gonosz szellemeket, akik a lelkek veszedelmére törnek e világon. Hol vannak a kártyalapok?

Tyrconnel habozva elővette a kártyákat, melyek hallgatagon lappangtak bőrtokjaikban.

- Mit kell ezekkel csinálni? - kérdezte Dowson nagyon álmosan.

- Mindenki kap egy lapot, hazaviszi és megszemléli. A kártyalapon lévő ábra meg fogja hozni a víziót, mely magában rejti a Megoldást... legalább is Russel így mondja. Én igazán nem merem garantálni... De ha már csakugyan megpróbáljuk, vigyünk el három egyforma kártyalapot. Akkor Russel szerint egyforma vízióink lesznek. Holnap beszámolhatunk egymásnak, vagy mind a hárman feldolgozhatjuk egy-egy versben. Érdekes lesz az egyéni különbségeket megfigyelni.

- Az ördög kíváncsi a mi egyéni különbségeinkre - mondta Johnson. - Adja ide a kártyát és menjünk. A leghosszabb éjszakának is egyszer vége van.

- Nézzék, például négy egyforma kártya van a nyolcas számból, a teli hold jegyével, ami a Szerelmet jelenti. Három van a Házasságból. És három a Halálból. Melyiket válasszuk?

- Talán a Szerelmet - mondta Dowson.

- Talán a Halált - mondta Johnson. - Mainapság az a legstílusosabb.

Johnson és Dowson hazamentek, zsebükben egy-egy bőrtokos kártyalappal.

Mikor elmentek, Tyrconnel még nem feküdt le. Fáradtsága és mámora elérkezett arra a pontra, amikor az ember már nem is fáradt és az esze is józan egy ideig. Szellőztetett, rendet csinált a szobában és lapozgatott egy dublini folyóiratban. Nagyokat sóhajtott és életét végérvényesen értelmetlennek érezte.

Azután elhatározta, hogy mégis lefekszik. Mikor a kabátját le akarta venni, megtalálta benne a bőrtokot, amelyről egészen el is feledkezett. Kilences szám volt rajta és egy héber betű, amelynek a nevét nem tudta. Ez nyilván a halál betűje, gondolta.

- Hát megnézzem? - tünődött. Meg kell nézni, mert megfogadták mind a hárman. De ebben a pillanatban egyszercsak megértette, hogy nem közönyből történt, hogy eddig nem vette elő a kártyalapokat. Valami más érzés is volt benne, valami félelem, hogy hátha mégis...

El akarta odázni, hogy megnézze a kártyát. Előbb felvágta azt a francia könyvet, melyet az ágyban akart olvasni másnap reggel. De alig jutott a könyv közepéig, egyszerre mintha parancsot kapott volna, hogy nézze meg a kártyát. Felugrott és a gyertyához sietett.

Amikor kihúzta a kártyát a tokból, rövidlátó szemével először nem látott semmit, csak a hálózat vonalait. Azután látta, hogy a kártya egy emberi arcot ábrázol. Közelebb hajolt és elejtette a kártyát. Az arc Lionel Johnson arca volt.

- Mégis sokat ittam - gondolta. - Hogy kerülhetne Lionel Johnson képe erre a kabbalisztikus kártyalapra?

És megint a kezébe vette.

Most megint Lionel Johnson arcát látta, de már nem ugyanúgy, mint az előbb, az arc megváltozott. Az élek még sokkal élesebbek lettek, a szem alatt szörnyű árnyék, az alsó állkapocs egy kicsit hátrahúzódott, tehetetlenül.

Tyrconnel magára kapta kabátját és kalapját és lerohant az utcára. Szerencsére a sarkon talált egy cab-et, felrázta a kocsist és bemondta Johnson lakáscímét.

Amikor kiugrott a kocsiból, abban a pillanatban egy másik cab állt meg Johnson háza előtt. A kocsiból Ernest Dowson ugrott ki.

- Maga is?... - kérdezte Tyrconnel megremegve.

Dowson bólintott, hogy igen. Felrohantak a négy lépcsőfokon és zörgetni kezdtek az utcai ajtón. Semmi válasz. Egyre ingerültebben és hisztérikusabban rázták és rugdalták az ajtót.

A nagy zajra előjött valahonnan egy rendőr. Egyébként ez az előkelő negyed teljesen néptelen volt.

- Mit akarnak?

- Mr. Johnsont keressük.

- Mr. Johnson az előbb jött haza, egy félórája talán. Ha be akarná engedni az urakat, már beengedte volna. Nyilván nem fogad. A legjobb lesz, ha hazamennek.

- Az Istenért, segítsen, hogy valahogy kinyissuk az ajtót.

- Hová gondolnak?

- Valami rettenetes szerencsétlenség történt...

A rendőr elgondolkozott.

- A komornyikja ma reggel elutazott. Mr. Johnson egyedül van. Hm... gyerünk.

Egy rudat kerített és felfeszítették az ajtót.

Lionel Johnsont a hálószobájában találták. Felöltözve feküdt az ágyon, házikabátjában, melyet kámzsának is lehetett nézni. Arcvonásai még élesebbek voltak, az alsó állkapocs kissé előreesve, tehetetlenül. Szíve már nem dobogott.

Az orvos agyvérzést állapított meg.

A ZSARNOK

Galeazzo herceg új főhadvezére diadalívek alatt vonult be Milánóba. A város felhalmozta visszatérő harcosai elé bámulatos gazdagságát, melyet Galeazzo bölcs uralkodása alatt gyüjtött; kincseket érő ruhákban a polgárok; az erkélyről aláhulló szőnyegek méltóságteljesen imbolyogtak a szélben, a szegény nép a herceg vendége volt a városszerte felállított laci-konyhákon.

A francia király kisebbik leánya, aki egy római kolostorba menet átutazóban volt a városon, nem győzött csodálkozni a páratlan pompán és sajnálkozott, hogy a herceg, kit még sosem látott, nem volt ott. Azt beszélték, titkos célja volt a királyleány itt-tartózkodásának: a francia udvar szívesen látta volna rokonául a hatalmas milánói herceget, aki eddig megrögzött cölibátusban élt és akinek semmiféle ágyasáról sem tudott a botránykrónika. Mondják, meg-tartóztatta magát a szerelemtől, nehogy a szenvedélytől elvakultan egy asszony kelepcéjébe kerüljön.

A menet a piacra ért, hol a tömeg legnagyobb, legdíszesebb volt. Különös hírek keringtek; honnan eredtek, nem tudni, de mindenki biztosra vette, hogy a mai ünnepélyes napon meg-történik, ami még nem fordult elő: a herceg bejön a városba, ide a piacra, hadvezére elé. A legfeszültebb kíváncsisággal várta jövetelét mindenki - hiszen jóformán azt sem tudták, milyen az alakja, milyen színű a haja és hány éves. Mert gyermekkorától fogva, hosszú uralkodása alatt, egyetlenegyszer ki nem mozdult várából és sosem látta a várost, melyet akkora gonddal és akkora bölcseséggel kormányzott.

A hadvezér, kövér, hatalmas katonaember, megállította lovát a dóm előtt. Nem volt még ismerős a milánói udvar szokásaival: úgy képzelte, hogy a herceg elébe fog lovagolni, meg-veregeti a vállát az egybegyűlt nép előtt, azután várába hívja fejedelmi lakomára, - folyik a bor hajnalig, a herceg megtegeződik vele és azontúl nagy, igaz barátságban élnek.

Most trombitaszó hallatszott, s belovagolt a térre talpig vasban a herceg félelmes testőrcsapata: megannyi óriás, merev tekintetű magyar és német, akik sosem érintkeztek a városbeliekkel.

A testőrök sora szétvált. Most mindenki azt hitte, hogy a herceg fog előlépni, s ezer meg ezer szem találkozott egy pontban. De akit láttak, az csak egy öreg, szikár bencés volt, a herceg kancelláriusa. A szerzetes alázatosan meghajolva közölte a hadvezérrel, hogy a herceg nem jöhetett le, nevében ő veszi át a jelentést s adja át a további utasításokat, - közölte az intézkedést is, hogy a vezér és a zsoldosok parancsnokai a tanács házában megvendégel-tessenek.

A hadvezérnek imént még diadalmas arca elsötétedett és lehorgasztott fővel követte a kis öregembert a tanács házába. A francia királyleány még aznap továbbutazott.

A szőnyegeket bevonták, a virágokat szétszórták, mélyen a szemükbe húzták kalapjukat az emberek és nem ízlett az ingyen lakoma sem. A polgárságból most újra kitört a gyűlölet, melyet egy percre feledni látszott. Ha két ember koccintott szótalan-összenézve, azok a zsar-nok vesztére ittak; ha az ifjakat elfogta a tizenhatévesek névtelen lelkesedése, zsarnokgyilkos-nak képzelték magukat; az öregek pedig csak azt sajnálták, hogy nem érik meg a nagy napot. A láthatatlan zsarnok sötét árnya újra ráfeküdt a városra.

A herceg pedig, aki nem ismert pihenőnapot, s bort életében nem ivott, eznap is hajnalban kelt és végük-láthatatlan kormányzati teendőit végezte. Csak egy pillanatra nézett ki az ablakon s aztán közömbös mosollyal fordult kincstárosához: „Mennyien vannak! Mind az én adó-fizetőim, én meg senkinek sem fizetek adót.”

Ezt már sokszor hallotta tudományokban megőszült egyházi emberekből és szerecsen szolgákból álló környezete. Nem volt egy milánói sem közöttük; mert Galeazzo úgy fogta fel a polgárok gyűlöletét, mint valami eredendő betegséget, melyet a milánói gyermekek már bölcsőjükből magukkal hoznak és melytől ott senki sem ment. Tudta, hogy semmiféle zsarnoki önkény, kegyetlenség nem tapad nevéhez, csak az összeesküvők vére, állandó önvédelmi harcának áldozataié - és mégis, aki Milánóban az utóbbi negyven évben született, az mind a zsarnokgyilkosság jegyében jött a világra.

És míg kint a tömeg leverten szétoszlott, a belső vár másfajta ünnepet ült. Ezen a napon lett tizenhatéves Ipolytto (vagy Lytto, ahogy becézve nevezték), a legbelsőbb szolgálatra rendelt nemes-apród, az egyetlen, akihez legalább látszólag emberi érzelmek fűzték Galeazzót. Ebből az alkalomból a herceg megajándékozta a fiút egy művészi ötvözetű tőrrel, mintegy jelképezvén, hogy aki eddig mint gyermek, hűséggel szolgálta, attól elvárja, hogy ezentúl mint férfi védelmezze fegyverrel és férfierővel. Lytto nagyon örült, nem az ajándéknak, hanem annak, hogy ajándék, egészen szertartástalan hévvel csókolta meg Galeazzo gyűrűs, hideg kezét. A herceg mosolygott a fiú ragyogó örömén és megsímogatta fejét. Lyttónak pedig mindenekfölött boldog óra volt ez, mert nem emlékezett olyasmire, hogy valaha bárki is gyöngéd kézzel érintette volna hosszú aranyhaját.

Tizenhat évvel azelőtt történt, hogy Ipolytto (egy magasrangú és a hercegi udvarhoz nagyon közelálló asszony bűnös szerelmének gyermeke) a világra jött, és vele együtt, úgy látszott, a nagy botrány. Ezt a mindentlátó, pletykálkodásában határtalan milánói nép előtt eltitkolni nem találtatott semmi mód. Galeazzo akkor elhatározta, hogy maga mellett neveli fel a gyermeket, ráborítva a személyét övező láthatatlanság fátyolát. Az idő múlt és hovatovább nagyobb tervei lettek a fiúval: észrevette, milyen kincs ez a gyermek, aki szülőtlenül, hazátlanul, tradiciótlanul növekszik fel udvarának hideg és tiszta levegőjében; úgy gondolta, hogy ha a fiút fogékony ifjúságában távoltartja a milánói mániákus eszmekörtől és ehelyett környezetének fegyelmezett szelleme fogja áthatni és személyének hideg varázsa, akkor sosem fogja a fiú lelkét az árulás vagy pláne a zsarnokgyilkosság ördöge megkísérteni és hívévé lesz, akiben minden körülmények közt megbízhatik - mert ilyen egy sem volt.

Ezt a tervét is, mint mindent, pontosan és körültekintéssel hajtotta végre. Így történt, hogy a kis Lytto már tízéves korában elhagyta gyermeki játékait és napját a herceg szolgálatában töltötte; komoly volt, természettől fogva lelkiismeretes és jól megfelelt feladatának. Galeazzo tréfásan eleven emlékezetének nevezte, mert a fiú udvariasan figyelmeztette, ha valamit elfelejtett. A herceg ebben az időben már öregedni kezdett; nemcsak emlékezete gyöngült, hanem fázékony is lett és Lytto tiszte volt párnákkal, szőrmékkel, puha zsámolyokkal támogatni a könnyen hülő testet. A túlságos szellemi munka megdöbbentően érzékennyé tette Galeazzót; nem tudta elviselni az erős fényt és a zajt, a lomposságot és a piszkot, pihenő óráiban csak Lyttót engedte maga közelébe, akinek lépte csendes volt, mint a macskáé, fiatal teste fehér a külső tisztaság és belső ártatlanság jegyében, nagy, álmélkodó szemének tekintete megnyugtató, az egész fiú pedig olyan volt, mintha templom félhomályából öltött volna testet.

És Galeazzo, aki mindenkivel egyaránt fínom és hidegen előzékeny modorban bánt (tudván, hogy éppen szertartásos udvariassága, geometrikus mosolya által kelti fel a vele érintkezőkben emberentúli, bizáncias hatalmának érzetét), Lyttóval szemben még fínomabb volt, mint a többiekkel; minden reggel tréfálkozott vele, minden délben megajándékozta valami édességgel és minden este megkérte, foglalja nevét gyermeki imáiba. Így csakugyan azt a látszatot keltette, mintha Lytto közelebb állna szívéhez. Pedig mindezt csak azért tette, mert tisztában volt vele, hogy a gyermek csak a gyöngédség iránt fogékony; így tehát ez a szeretetteljes bánásmód szintén beletartozott kormányzati rendszerébe. Nem szerette Lyttót sem jobban,

mint mást, nem is engedte volna meg magának ezt a szeretetet, tudván, hogy egy kegyenc milyen veszedelmes lehet uralmára.

Elmúlt tehát ez az ünnepség is. A napok szertartásos egyformaságban teltek; hajnalban keltek a kiáltva ébredő madarakkal, mindenkire pontosan előírt munkaköre várt. Lytto életébe csak tanulmányai hoztak változatosságot. A herceg tudós titkárai tanították és Galeazzo nagy örömére meglepően rövid idő alatt sajátította el a latin, majd a görög nyelvet, a klasszikusok hivatott élvezőjévé növekedvén. Ezek a tanulmányok fokozták komolyságát: ami eddig ösztönös volt, vallásossága, szerénysége és Galeazzo iránt való tisztelete, most a férfi-ember tudatos, mély tulajdonává kezdett válni.

Mindazáltal most, hogy szeme felnyílott, észrevette, hogy vannak dolgok belső-önmagában, melyeket nem tud megérteni. Egy idő óta különös érzések fogták el néha; a zene, melyet gyakran élvezett a zenekedvelő Galeazzo oldalán, ok nélkül való nyugtalanságba és szorongásba kergette; szeretett kinézni a vár íves ablakain a városra, mely ismeretlen, fenyegető pompában hallgatott a csillagos ég alatt; könnyeket ontott Nysus és Eurialus történetén, furcsa és kalandos hőstettek után vágyódott és a barátság ikercsillagzata kísértett álmaiban. Magányos-volta gyötörte és ilyenkor még nagyobb gyöngédséget érzett Galeazzo iránt, az egyetlen iránt, aki törődött vele, mert a komor udvari népek jóformán észre sem vették. Nem győzte várni, hogy szeretetének valamiféle jelét adhassa.

Egyszer aztán alkalma nyílt rá, ha szomorú is. Galeazzo az átvirrasztott téli éjszakák, folytonos munka és maganemkímélés miatt betegségbe esett, lázálmai voltak és az orvosok aggódtak életéért. Míg körülötte a kétségbeesés járkált lábujjhegyen, Lyttónak ezek voltak ragyogó napjai; állandóan a beteg mellett, gyönyörűséggel áldozta fel éjszakáit és kedves tanulmányait, orvosságot méregetett, pontosan, mert egy cseppel több halálos lehetne, borogatásokat készített és boldogan érezte, hogy aki senkire sem volt rászorulva, annak számára ő most nélkülözhetetlen. Mert Galeazzo semmiféle formában sem tűrvén asszonyt, fecsegőt, méregkeverőt a közelében, csak a fiú asszonyosan gyöngéd, szeretet-tanította ápolásától remélhette gyógyulását: ezt hovatovább mindenki érezte és Lytto korlátlan hatalmat nyert a lefüggönyözött betegszobában, hová Galeazzo ingerlékenysége következtében jóformán senki másnak sem volt szabad belépnie. És Lytto szerényen viselte ezt a hatalmat, szeretetének egyetlen, kétélű jutalmát.

A várkápolnában misét mondtak Galeazzo felgyógyulásáért; az udvarnép fáradtan, érzéketlenül pörgette olvasóját, a zsoldos-testőrök komor sorokban álltak, Lytto is lejött kis időre, a Szeretet Lelkéhez könyörögni. Úrfelmutatáskor minden erejét összeszedte, hogy szíve legmélyéből imádja és kérje az oltáron Megjelenőt - és hogy áhitata bensőségesebb legyen, elképzelte, hogy Galeazzo már meghalt, felravatalozva fekszik, páncélban, testőrei közt. Akkor eszébe jutott a herceg nagy karosszéke, melyben ezentúl senki sem ül prémei közt; egész élete céltalanul, értelmetlenül állott előtte, magányosan, mint a tenger, és hangos zokogásra fakadt. Sírván megértette, hogy szeretet nélkül nem volna benne élet, nem érezné a Szeretet Lakomájának csodálatos ízét, mert a végtelen üres világokban, ha nem volna mit szeretnie, talán Isten lelke sem lebeghetne, hiszen az Isten a szeretet.

Könnyei közt könyörgött tovább. Galeazzo láza pedig nemsokára elmúlt és a gondos ápolás alatt kezdte visszanyerni erejét. Verőfényes téli délelőttökön azután sokszor ültek kettesben a vár terraszán, Lytto lantja kíséretével mélyértelmű olasz szerelmi dalokat énekelt, Galeazzo beesett arca néha csaknem jóságos kifejezést öltött, amikor a fiún jártatta bágyadt szemét; a beteg herceg tréfás történeteket tudott mesélni diákokról, festőkről, jókedvű özvegyekről: emberekről, akiket sosem látott, csak a könyvolvasók reménytelen vágyódásával ismert. Beburkolt, görnyedt alakján most, hogy elhagyta magát, látszott, hogy öreg lett.

Alattuk fürdött napban, apró munkában, gyűlöletben a város. Lytto, mintha azok ott lent nem is lettek volna, külön, csendesebb világban élt, csaknem olyan magányosan, mint Galeazzo, - de mégis egy valaki szeretetében és ez az egy szeretet elég volt, hogy összekapcsolja a többiekkel, akik ott lent lótottak-futottak ezer szeretet és gyűlölet között. Galeazzo mindennel számolt, csak azzal nem, hogy Lytto idővel megszereti őt.

Ebben az időben történt, hogy a sbirrek elfogták Orlondhit és tizenegy társát, akik összeesküvést szőttek a zsarnok élete ellen; Galeazzo valamennyiüket halálra ítélte. A kivégzésre Lytto is lement a várudvarba. Gyermekkora óta megszokta volt hallani, hogy a herceget meg akarták gyilkolni és hogy azokat az embereket kivégezték; - annyiszor hallotta ezt, hogy rendjén valónak találta. Csak mostanában kezdett gondolkozni, hogy hogy is lehet az? kik azok, miféle elvetemült gonosztevők, akik jóságos ura életére törnek? Rettegve húzta meg magát az udvar egy sarkában, mint aki szörnyeteget fog látni; elkészült mindenre. Legnagyobb megdöbbenésére azonban a hóhérok tizenkét gyönyörű, emelthomlokú ifjút vezettek fel a vesztőhely lépcsőjén és mindegyik, mielőtt fejét vették, megállapodásuk szerint fennhangon kiáltotta: „Éljen a szabadság! Halál Milánó zsarnokára!”

Lytto végtelen zavarban, lesütött szemmel sietett kis szobájába, mint aki apjáért szégyenkezik és nem érti, miért. De gyermekkora óta megszokta, hogy a csak önmagára vonatkozó dolgok senkit sem érdekelnek, tanácsot tehát senkitől sem kért. Bezárkózott szobájába és felhalmozta az asztalra könyveit, hallgatag szenátusát. Mindenekelőtt azzal akart tisztába jönni, hogy lehet az, hogy a tizenkét ifjú, aki meg akart gyilkolni egy öreg embert, miért nem ment révedező szemmel, reszketve, összetörten a vérpadra, mint az orgyilkosok, kiket minden lépés mélyebb pokolba taszít? Miért ragyogott körülhordozott tekintetük diadalmasan, győztesen mindhalálig?

Könyvei megadták a választ; a zsarnokgyilkos nem gonosztevő, sőt a legnagyobb hősök közé tartozik. Heroikus pózban jelent meg előtte Pelopidas és fiatal társai, Timoleon, Szicilia felszabadítója, és Livius felidézte elébe Mucius Scaevola büszke alakját, amint megmaradt felkarjával mutat az utána következők hosszú sorára, megtalálta ő is a görög verset, mely lángbahozta Milánó ifjúságát:

Mirtus lombja közé fonom be szablyám,
Úgy, mint Harmadios s Aristogeiton,
Mikor a bitorlót megölék,
S egyjogúvá Athenae lakosit tevék.

- Ezek pogányok voltak, - gondolta Lytto - de a Szentírásban felütötte Judith könyvét, ki gyönge asszony létére ölt és híre örökkévaló; - a zsarnokgyilkosságot megengedi még maga a szent és szigorú Aquinói Tamás is, kit aztán a francia zsarnok méreggel elveszejtett. Népek és bölcsek egyetértettek abban, hogy zsarnokok halála Istennek tetsző áldozat és belátta csakhamar Lytto is, hogy így van, a „zsarnok” kártékony fenevad, ellensége mindenkinek; - de ki a „zsarnok”?

Tacitus és Suetonius megtanították a császárok viselt dolgaira; falta a lapokat, alig győzte bevárni, mikor sujtja le a véres Nérót a szükségképpen való Bosszúállás; ez zsarnok volt, felgyujtotta Rómát, megmérgeztette rokonait, megölte anyját, eleven fáklyán égette a keresztényeket, őrült volt és minden szörnyetegnél undokabb. De Galeazzo - miért volna zsarnok? A rettenetes állati kép, melyet a „zsarnok” szó benne felidézett, semmiképpen sem illett össze a herceg szelíd, finom és csaknem szerzetesi alakjával. Gyermekkora óta résztvett Lytto a legfontosabb állami megbeszéléseken, Galeazzo széke mögött állva; bár nem érdekelte, ismerte Milánó kormányzatának minden titkát. És tudta jól, hogy Galeazzo soha olyasmit nem tett, mint azok az emberi szörnyek, sőt mindíg minden rendeletében méltányos és emberséges volt.

Kezdte azt hinni, hogy valami értelmetlen, sátános őrület kergeti meghalni Milánó ifjúságát, mint éji pillét a gyertya lángjába.

És akkor kezébe került Julius Caesar története, a legnagyobb uralkodóé, kit jóbarátai öltek meg, zsarnokként, a szabadság nevében. Miért? Megint minden összezavarodott fejében.

Sok-sok napon át hordozta magával ezeket az égető kérdéseket, de azért pontosan végezte munkáját, nyugodt, álmélkodó tekintete meg nem zavarodott. Galeazzo tanítványa volt, senki sem láthatta, mi megy végbe lelkében.

Egy este a kandalló előtt ültek; az álmatlan, lábbadozó Galeazzo nagy karszékben, prémei közt, lábánál Lytto, lanttal a kezében. A meghitt, táncoló félhomály emlékeket csal ki mindenkiből, ifjúságról, elmúlt szerelemről - de kettejüknek nem voltak emlékeik. Galeazzo arca a szokottnál is bágyadtabb volt és nagyon jól érezte magát: jól esett a finom, csendes énekszó, a meleg, a beteg ember felelőtlen gondtalansága, s legkivált Lytto közelsége. Hevesen tiltakozott volna az ellen, hogy valamennyire is szereti ezt a fiút; de fogékony volt minden szépség iránt és gyönyörűséget okozott neki Lytto nemes, tiszta jelleme, mely arcában és mozdulataiban megnyilvánult, amint ott ült lágyan lehajtott fejjel és arcára hullt hosszú hajával. Szükségét érezte, hogy beszéljen, szavakkal ölelje körül a fiút, olyanformán, amint az ember a szép szobrot szemével végigsimogatja.

- Sokszor elgondolom, kis Lytto, - mondta hosszú hallgatás után - milyen csodálatos, hogy nem kívánkozol el ebből a hidegpadlójú várból és hogy nem unatkozol mellettem, aki bizony hallgatag ember vagyok. Látod, most szívesen mesélnék neked, életemből, ha úgy tetszik - de nincs mit. A téli estéken... mindíg így ültem a kandalló előtt, nyári estéken a loggián, szabad időmet a könyvtárban töltöttem, néha a testőrség hadgyakorlatait néztem és sokat dolgoztam, nagyon sokat. Bevallom, szerettem néha a madarak repülését nézni, aztán elszállt velük sok-sok év és én öreg lettem.

Lytto ujja reszketett a lanton, így még senki sem hallotta a herceget beszélni.

- Fiatalkorodban sem mentél ki, uram, Milánóba?

- Nem, fiam. Ha kimentem volna, megöltek volna abban az órában.

- De hát a testőrség?

- Lytto, te talán azt gondolhatnád, hogy gyáva vagyok. Meglehet; ki mondhatja, hogy ismeri magát? - de a gyávaságtól mégis csak elszokik, akinek százezrek élete van a kezében és mindent merhet. Nem, Lytto, nem a gyilkos tőrétől féltem én, hidd el, hisz ezt, gondolom, úgysem fogom elkerülni; nem attól, - én a gyűlölettől iszonyodtam, tudod, a rabszolga-gyűlölet undorító levegőjétől, amely megfojtott volna odalent. Kezdem azt hinni, hogy ez volt legnagyobb művem: embert így gyűlölni nem tudtak soha.

Lyttóból kitört a szó.

- Uram, a minden szentek nevére, miért gyűlölnek téged, aki jó vagy, szentéletű és mindíg a javukat akartad?

Galeazzo vállat vont:

- Nem tudom és nem érdekel. Őbennük van a gyűlölet, nem bennem; az én lelkem tisztán fog megjelenni az Ítélet előtt, - én képtelen vagyok a gyűlöletre.

Lytto felugrott:

- Uram, én most lemegyek és megmondom nekik, hogy nincs igazuk!

Galeazzo mosolygott, élesen, mint valami kés.

- Csillapodj le, fiam, aztán majd tovább beszélhetünk. Kerüld a heves gesztusokat és hangos beszédeket. Hidd el az öregebbnek, Lytto, ezen a gyűlöleten nem lehet segíteni, amíg az emberek másak, egészen másak nem lesznek, mint te, mint én, mint mind. Mert bennem önmagukat gyűlölik.

- Nem értelek, uram.

- Egyáltalán nem csodálom és nem is fontos, hogy megérts. Minden élőlény hatalomra törekszik, Lytto. Van, aki tudva, van, aki nem. A polgármester parancsol a céhmestereknek, a céhmestertől félnek a csizmadiák, a csizmadia az inasain uralkodik, az inasnak talán kisgyerek-öccsei vannak, a kisgyerek a macskát kínozza, a macskától az egerek rettegnek és bizonnyal az egér sem utolsó a szörnyű hierarchiában. Az egér gyűlöli a macskát, a macska a kisgyereket, engem pedig mindenki gyűlöl, mert az enyém a hatalom.

- Megéri, uram, a hatalom a gyűlöletet?

- Költői tropussal élve, Lytto, azt mondhatnám, hogy megéri egy perce a hatalomnak a pokol évezredét. A hatalom persze nem öncél, csak eszköz; de elengedhetetlen.

- Hát mi a cél?

- Kérdezd meg az utolsó sánta koldust Milánóban, az is megmondja neked: - a szabadság. Ez ragyog az álmok tárnája mélyén, mind ezt imádkozza le, ezért hatalmaskodik és gyűlöli a még nagyobb hatalmat, de nincs köztük egy sem, aki tudná, mi az, hogy szabadság. Ezer bilincset raknak magukra a szerencsétlenek: asszonyt, gyermeket, atyafit, állami életet, a test örökös unszolását; mindegyik függ mindegyiktől; ha egyet megütök, mindegyik ordít, ha a bíró felesége kificamítja a kisujját, nem tudhatod, másnap nem siratja-e hat gyermek börtönben sínylődő apját. Amit ők szabadságnak hívnak, értelmetlen és ocsmány hazugság, mert ha megölnek is engem, egy vagy több százszor rosszabbat ültetnek a maguk nyakára; anélkül nem tudnak meglenni, megszokták odahaza. Szinte azt mondhatnám, hogy saját érdekükben végeztetem ki az összeesküvőiket... Furcsa dolog, hogy csak én tudom, a szabadság mit jelent - mondta felemelkedve. - Szabadnak lenni, Lytto, annyit tesz, mint egyedül lenni: szeretet nélkül, gyűlölet nélkül, félelem nélkül és remények nélkül. Megbírja ezt ember akárki? Milyen szép este ez a mai. Játszhatnál valamit, sokat beszéltünk...

- Hát ne gondold, Lytto, hogy félek; hiszen elutazhatnék üdülni messze földre, hol senki sem bántana, bevallom neked, néha kifáradtam és gondoltam ilyesmire, de én milánói polgár vagyok, másutt idegen, vendég, nem a magam ura, nem szabad többé. Aztán egyszer úgyis megölnek, hát jobb szeretem, ha itthon történik a dolog, hol elérte sorsa apámat is és az őseimet.

- De hát miért, miért?

- Mert ki bírja azt el, hogy más megvalósítsa, amit ő szíve legbelsőbb mélyén akar? A szabad ember örökös figyelmeztetés a többieknek, hogy csak rabszolgák. Tartózkodjál a szenvedélyektől, Lytto. Te igen derék fiú vagy, arcvonásaid is kellemesek. Lehet, hogy sosem fogod megérteni, amit ma hallottál; ha megérted, tanulj belőle. Nem csodálatos, hogy mennyit beszéltem ma este? De kellemes volt. Most már ideje nyugovóra térni; hogy is mondja a költő:

... et iam nox umida coelo
Praecipitat, suadentque cadentia sidera somnos.

Köszönöm, Lytto, hogy virrasztottál velem.

És megsímogatta a fiú haját.

Lytto csakugyan nem sokat értett Galeazzo szavaiból, mégis valami megnevezhetetlen borzalom fogta el, amíg hallgatta: egyrészt a meg nem értett dolgok iszonyata, másrészt és főkép Galeazzo hangjának nyugodt és szabályos modulációjában volt a rémítő; - amit a szavakból nem értett, azt érezte a hangból: hogy minden emberről úgy tud beszélni, mint akinek semmi közössége sincs velük, mint aki nem-ember.

Szótlanul értek be a herceg hálótermébe. Itt Galeazzo elvette Lyttótól a kandelábert és kutató szemmel nézett rá.

- Még valamit mutatok neked, Lytto. Bizonyára nem láttál még engemet lefestve; nem is igen szoktam mutogatni. De ma este jókedvű vagyok; hát nézd.

Félrehúzott egy függönyt és a kandelábert magasra emelve, megvilágította a képet.

A festmény egy hármas ív alatt, arany háttérben magas trónuson ülő alakot ábrázolt, kinek testét sötétzöld bő palástja teljesen beburkolta, sőt elfedte a trónus lépcsőjét is. Közvetlenül a sötétzöld palást fölött fehérlett a rettenetes arc. Lytto hátratántorodott: az arc Galeazzo arca volt és mégsem az övé; az az arc borzalmas nyugalmában, mereven előrenéző szemével már többé nem ember arca volt; szabályos emberi vonásokkal, de túl minden emberi kifejezésen; nem volt bambán semmitmondó és mégsem lehetett belőle semmit sem leolvasni, - de rejtélyeket sem sejtetett. Egy rettenetes valóság volt, amelynek nincsen értelme és tagadja az Értelmet.

A trónus alatt pedig, a kor hierarchikus modorában, a főalakhoz képest egészen apró emberalakok, nagyon sokan, nagyobbára egyforma arcúak, eltorzult, nyugtalan szomorúságban látszottak nyüzsögni. A trónus fölött, a két oldalsó márványív alatt, az arany háttér meg volt törve és két ki nem dolgozott emberi alak fekete, ijesztő sziluettjét mutatta. A herceg összehúzta a függönyt.

- Ülj le, Lytto, elsápadtál, térj magadhoz - mondta. - Hosszú históriája van ennek a képnek. Egyszer, mikor nagy életveszedelemből menekültem ki, le akartam festetni magam, hogy legyen mit felfüggeszteni őseim sorába, ha majd meghalok. Felhívattam Milánó leghíresebb festőjét, roppant összeget ígértem neki a képért; szívesen vállalkozott rá. Tudtam ugyan, hogy az a festő engem milánói szemmel lát és úgy fog lefesteni, amint az ő gyűlöletük víziójában élek. De ez engem nem zavart, sőt örültem is kissé neki, mert, mondom, hízelgett a hiúságomnak akkoriban, hogy annyira gyűlölnek, mint embert még soha, és örültem, hogy a festő ilymód meg fogja örökíteni ezt a gyűlöletet. A különös a dologban az volt, hogy a festő, mialatt festett engem, úgylátszik, eszét vesztette. Panaszkodott, hogy kísérteteket lát, prófétálni kezdett és hirdette, hogy elközelgett az Antikrisztus; és egy szép napon, nem tudom, honnan szerezte, fölemelt késsel rohant rám; én akkor még nagyon erős voltam, lélekjelenlétem különben sem hagyott soha cserben, felkaptam egy széket és leütöttem. Aztán kivégezték szegényt, a kép pedig, amint láthattad, befejezetlen maradt: vállam felől kellett volna állnia Szent Györgynek, családom védőszentjének, másoldalt pedig Szent Ambrusnak, Milánó pátrónusának, most csak az árnyékuk van ott. Hogy tetszik a kép, Lytto?

- Szép kép, uram, de nem hasonlít rád.

- Akkor jó. Nehogy vele álmodj! Hopp! Esküdj meg, hogy erről a képről senkinek sem beszélsz, különben életeddel játszol.

Lytto szótlanul felemelte kezét.

- Isten veled, Lytto. Nagy titkokat láttál és hallottál, de megbízom benned, mert okos fiú vagy.

Másnap Galeazzo kissé röstelkedve gondolt vissza tegnapi bőbeszédűségére; bizalmast nevelt magának, aki pedig veszélyesebb húsz összeesküvőnél. Minden kimondott mélyebb szó

fegyver, melyet a másik kezébe adunk, megnyitván előtte mellünket. De megnyugodott, eszébe vévén Lytto nagy hűségét és azt, hogy minden idegen őrülettől menten nőtt fel. Sőt még örült is, mert ez a tegnap esti beszélgetés voltaképpen kiegészítette nevelési rendszerét: öntudatos hívet nevelni magának, aki megérti uralkodó-gondolatát és a megértő belátás alapján szolgálja őt, önnön érdekét szolgálva ilymódon.

Lytto azonban nem értett meg semmit, csak az irtózás maradt meg benne, mely elfogta volt, és az önkínzó töprengés, továbbra is. Vigasztalására szolgált, hogy a herceg olyan bizalmasan beszélt vele aznap este; boldog volt, hogy éppen őt, az apródot és csaknem gyermeket, választotta titkai letéteményeséül, bizonnyal nem ok nélkül.

Egy este Lytto, kit feleletre váró kérdései és nyugtalan, fiatal vére nem hagytak aludni, a palotában ide-oda kószálván, történetesen felvetődött a csillagvizsgáló erkélyére, hol az asztrológus fáradhatatlanul űzte furcsa hókuszpókuszait. Mikor meglátta Lyttót, gondterhes arcot öltött:

- Imádkozzál, apród, szorgalmasan imádkozzál jó urunkért; csillaga gonosz jegybe ért, veszedelem fenyegeti életét. Azt mondják, te nagyon ragaszkodol hozzá. Igaz?

- Igen - felelte Lytto csaknem szemérmesen. Az asztrológus kíváncsian nézett rá, mint valami igen csodálatos dologra.

Meglehetősen összebarátkoztak azon az éjszakán, bár a barátság inkább egyoldalú volt; Lyttót hidegen hagyta az asztrológus jóindulata, amellyel bevezette tudománya nem túlságosan érdekes titkaiba.

Mikor már unta a sok értelmetlen fecsegést napházakról, aszcenzióról, a hold csomóiról, tranzitusokról, periódusokról, megkérdezte a csillagjóst:

- Mi mozgatja az égen a csillagokat?

A jós áhítatos arcot öltött.

- A csillagokat a Szeretet mozgatja, gyermekem. Vonzódnak egymáshoz, mint férfi a nőhöz, követik egymást dübörögve a végtelen mennyei síkon keresztül.

- Mi dolguk lehet akkor az emberek sorsával? Bizonnyal eléggé elfoglalja őket a maguk szerelmi élete.

- Fiam, fiam, hát nem tudod, hogy az embereket is a Szeretet mozgatja? A Felső Szeretet nyomán járjuk mi itt lent az Alsó Szeretet útjait.

- Hát az, aki senkit se szeret?

- Olyan ember nincs. Az nem ember. Az az Antikrisztus - mondta az asztrológus és keresztet vetett.

Lytto elbúcsúzott tőle és sietve távozott a toronyból; borzongott. Az asztrológus babonákkal telt szavai az ő legmélyebb átélését igazolták: nem lehet szeretet nélkül élni. És akkor Galeazzo - a magányosság tornyán, az irtózatos szabadság trónusán, vajjon hogyan állhat meg szemközt a Szeretet Istenével?

Mint egy üldözött futott végig az oszlopos sötét folyosókon, ősi olasz babonák jártak a fejében az Álarcosról, aki eljön majd az idők végezetén, - kisgyermek-korában hallotta talán, vagy csak emlékezett a földinél ősibb, kimondhatatlan emlékezéssel. Buzgó imádságban keresett menedéket, könyörgött megvilágosító kegyelemért rettentő kétségei közt és nagysokára elaludt.

Aznap éjszaka nagyon szép álma volt. Tágas, világos réten át lovagoltak, Galeazzo meg ő. Nagy, fehér madarak szálltak vállukra és kezükből ettek illatos bogyókat, azután Galeazzo leszállt, megigazította Lytto nyergét és aggódó figyelemmel arcán, kérdezte: „Nem fáradtál el, Lytto? igazán nem fáradtál el, kisfiú?”

És reggelre kelvén, amikor jólesőn nyujtózott ágyában, úgy érezte, hogy megoldotta a rejtélyt: a kép csak az őrült milánói festő értelem nélkül való fantazmagóriáját ábrázolja; amiket pedig Galeazzo akkor este beszélt a hatalomról és a magányosságról, azok a vérfagyasztó, istentelen szavak csak az öregedő, beteg ember pillanatnyi elkeseredéséből születtek és nem volt jelentőségük; kétségtelen, Galeazzóban is van szeretet, mint minden emberben, az ő keze is tud símogatni, szeme mosolyogni, finoman, mint senkié, - és legkivált őt szereti Galeazzo, a csendes kis apródot. És ez olyan nagyszerű, csodálatos dolog, hogy az a nagy ember ilyen senki-kisfiút szeressen, amit ha megtudnának Milánó polgárai, menten eldobnák gyűlöletük fegyverét.

És mikor bement a szomszédos hálóterembe, hogy felkeltse a herceget, széthúzva a roppant ágy függönyét, mosolygott, meghitten, bizalmasan. Galeazzo most is, mint minden reggel, amióta láza elmult, magához intette Lyttót, leültette ágya szélére és a félig még álmos ember együgyű, csaknem gyerekes hangján tréfálkozott vele, hogy miért nem hagyja aludni, hiszen még hajnal van.

- Ugyan mit álmodtál, kis Lytto? - kérdezte ezen a reggelen.

- Nem mondom meg - felelte a fiú elpirulva.

Ezek a reggelek kárpótolták Lyttót estéinek magányos tépelődéséért.

Ezenközben Galeazzo teljesen felgyógyult, szeme visszanyerte szúrós tekintetét és fáradhatatlanul munkálkodott újra, mint annakelőtte. Elfogulatlanul végiggondolta betegsége történetét, be kellett vallania magának, hogy sokszor elhagyta magát, lágyszívű volt sokszor és csaknem érzelgős. De nem tudott visszagondolni betegségére, hogy meg ne jelenjen előtte a kis Lytto hűséges alakja, amint gondterhesen hajol föléje, a lázban gyötrődő fölé, amint lantjával űzi el a lábbadozó komor gondolatait, jóságos szemében a gyógyulás ígéretével. Valóban, bármint forgatta a dolgot, ennek a fiúnak, ápolójának és immár bizalmasának, lekötelezettje volt. Mikor Lytto széthúzta reggelente ágya függönyét, most már szinte kötelességének érezte, hogy becézgesse és jóságos legyen hozzá, - ez már a fiú jussa volt. Végtelenül gyötörte ez, mert először volt életében valakinek adósa és ezáltal függési viszonyban valakivel szemben. Elhatározta tehát, hogy fejedelmi bőkezűséggel fogja megjutalmazni a fiút, hogy így egyszersmindenkorra letörlessze adósságát.

Egy napon maga elé hivatta Lyttót, mikor a tanácsteremben ült, titkárai és a zsoldosok parancsnokai között. Lytto mélyen meghajolt, Galeazzo pedig intett a kancelláriusnak, aki felolvasta a következőket:

„Mi Galeazzo, Milano örökös hercege, megemlékezvén a sok szolgálatról, melyet nemes apródunk betegségünk ideje alatt személyünknek tett, megemlékezvén továbbá arról, hogy a fejedelem legnagyobb öröme az igaz érdemek jutalmazása, nemes apródunkat ezennel Istenben boldogult édesanyja, Maria di Franghipani grófnő nevének és vagyonának törvényes örökösévül ismerjük el; vagyonának kezelésével nagykorúsága idejéig megbízzuk Morone apát hercegi kamerariusunkat, Ipolytto di Franghipani grófot pedig megelégedésünk jeléül továbbra is személyünk körül való szolgálatra rendeljük.”

Lyttóval eleinte nem lehetett bírni, kihozta sodrából a nagy kitüntetés, melyben a herceg szeretetének nagyszerű tanújelét látta és ilymód beigazolva, amit a rejtély megfejtéséül megálmodott volt: a magányosság tornya, szabadság trónusa hazugság volt hát, eloszlott, mint a köd.

Ábrándozásának is új tárgya lett ettőlfogva: most, hogy már Franghipani grófnak tudta magát, méltóvá akart válni ősei nevéhez. Eddigi formátlan vágyódása hősi, regényes kalandok után most roppantul megerősödött; ha senki se látta, kemény, dübörgő léptekkel mérte végig a kőkockás, üres termeket, még szorgalmasabban forgatta könyveit, hogy mintaképet válasszon az antik hősök sorából. Szeretettel nézegette kis tőrét, egyetlen fegyverét, és élét próbálgatva, meg-megborzongott nagy tettei előérzetében.

De másnap reggel, amikor Lytto fölkeltette, a herceg gőgös fejmozdulattal mondta: „Köszönöm, Franghipani!" és intett, hogy távozzék. Nem hívta már többé Lyttónak és mintegy grófot megillető tisztelettel bánt vele. A barátságnak vége volt s Lytto kétségbeesve jött rá, hogy a törvényesítés alig volt más, mint jutalom, fizetség, zsold hűséges szolgálataiért és hogy Galeazzo őt semmivel sem becsüli többre, mint a többi, bérért szolgáló udvaroncot. Újult erővel árasztották el régi kétségei: lehet-e szeretet abban az emberben, aki az ő szeretetét ilymódon ki akarja fizetni? Megalázottnak, szolgává tettnek érezte magát; sarokba dobálta könyveit, melyek már nem tudták vigasztalni, most már nem is gondolkodott sokat, átengedte magát a bánatnak.

Nem volt senki, aki észrevegye szomorúságát és úgy látszott, minden ellene esküszik. Végül is egy nap, mikor már harmadízben látta, hogy Galeazzo nem várja meg, amíg ő takarja be prémeibe, hanem egy szerecsen szolgára bízza, összegyűlt benne minden keserűség és hirtelen elhatározta magát. Amint tehette, kiosont a teremből, összecsomagolta legszükségesebb holmiját, megigazította övét a tőrrel és a falak mentén lopakodva kiszökött Galeazzo várából, hogy világgá menjen.

Nem a város felé vette az útját, melynek idegen levegőjét rettegte, hanem észak felé tartott, a réteken át. Messze kerülte a földeken dolgozó parasztokat; ha kisgyerek jött szemközt, tőréhez kapott, s megriadt, ha egy tábláról kiáltozva rebbentek fel mellőle a madarak. Minden dolog ismeretlen volt neki; úgy érezte magát, mint denevér, ha nappal kiverik odujából. Ment kimondhatatlan bizonytalanságban, cél nélkül, bánva már, hogy elindult, és alkonyatkor megállt egy nagy-nagy rét közepén.

Lába reszketett, - Franghipani gróf félt, félt a leszálló éjszakában, az idegen mezőn.

Egyszercsak lódobogást hallott a háta mögött és mielőtt valamire is elhatározhatta volna magát, már elérték a lovasok. Két magyar testőr volt a herceg kíséretéből.

- Téged keresünk, öcsém; ugyan szép legény vagy, az egész testőrség kilovagolt utánad. Gyere haza mindjárt, majd lesz nemulass!

Lytto könyörgött, hagyják őt, hadd menjen világgá, úgy sincs rá senkinek se szüksége a várban.

- Ne beszélj, ostoba, hiszen te vagy a herceg szemefénye - mondta az egyik testőr.

Lytto nagyot nézett és szótlan tűrte, hogy fölemeljék a nyeregbe és hazavigyék.

A herceg ugyanis estebédjéhez ülve észrevette, hogy Lytto hiányzik széke mögül. Kérdésére, hogy hol van a fiatal Franghipani gróf, senki sem tudott választ adni. Utasítást adott a szolgáknak, hogy keressék elő. A harmadik tálnál tartottak már és Lytto még mindíg nem került meg. Galeazzót különös nyugtalanság fogta el, felugrott az asztaltól, fáklyát ragadott és maga indult Lytto keresésére, nyomában udvarnépével, a termeken át kiáltozva a fiú nevét: Lytto! Hosszas, hasztalan keresés után végre találkozott valaki, aki látta, hogy Lytto az északi kiskapun át elhagyta a várat. A herceg azonnal utasítást adott testőreinek, kutassák fel a vidéket és Franghipani grófot élve vagy halva hozzák vissza.

Galeazzo fel és alá járkált termében, mikor behozták elébe a síró és összetört Lyttót. Arca egy pillanatra felderült, de aztán szigorúbb lett. Szökésének okát nem tudakolta: bizonyos volt,

hogy kamaszos kalandvágy, vándorlási kedv hajtotta, minden különösebb jelentőség nélkül. Percig sem kételkedvén benne, hogy teljesen átlátja a fiú lelkiállapotát, hideg, fölényes modorban szigorúan megdorgálta.

Lytto pedig boldog volt. Úgy érezte, hogy legyőzte Galeazzót, aki visszahozatásával hallgatagon elismerte, hogy szereti.

Így is volt. Galeazzo egész éjjel nem aludt, senkit sem engedett a közelébe, három termen keresztül járkált fel és alá. Elárulta magát önmaga előtt, bizonyos volt immár, amit eddig mindíg eltagadott, hogy fontos neki Lytto, hiányzik, ha távol van, aggódik érte, szüksége van rá: szereti őt.

Olyan düh fogta el, amilyenre sosem hitte volna magát képesnek. Egész életének műve, a magányosság tornya, omladozóban volt. Ha egy embert szeret, mi biztosítja, hogy nem fogják-e mások is megostromolni szívét és még mások, fiú után barát, azután asszony, szerető, és végül élete alkonyán ő is szenvedélyek, emberek, idegen sorsok rabszolgája lesz, mint a megvetett többiek. Ha a baj megfészkeli magát, nem lehet többé kiirtani. Csírájában kell elfojtani tehát, kiégetni a sebet, ha fáj is, míg nem késő. Hajnalra megbirkózott végre önmagával és készen volt elhatározása: eltávolítja Lyttót a közeléből, a tér és idő távolsága majd megteszi a többit.

Másnap tehát megint tanácsterembe hivatta Lyttót és így szólt:

- Franghipani gróf, figyelmedbe ajánljuk a francia nyelv tanulását. Mert jóllehet a latin nyelv elégséges, hogy megértesd magad bárhol, mindazonáltal hogy honi idiómáját beszéljük, ezzel az udvariassággal tartozunk annak az országnak, melyben időzünk. Az a szándékunk ugyanis, hogy tehetségeid kiművelése céljából Párisba küldünk, az ottani nagyhírű egyetemre, hogy ott a filozófia és a jog tudományát tanulmányozzad. Erre szükséged lesz mint államférfiúnak, arra mint gondolkodó, melankóliára hajló embernek. Magunk is bevalljuk, sokszor híját éreztük az egyetemi képzettségnek, óhajtjuk, hogy te semminek se érezd híját jövő életedben és hogy tudományoddal hazádnak nagyobb szolgálatára lehess. Rangodhoz illő ellátásról és kíséretről gondoskodni fogunk; Szent Lőrinc napját, mely mához három hétre lesz, tűztük ki indulásod idejéül.

Lytto nem mondott egy köszönő szót sem, - megdermedt rémületében.

Galeazzo felkelt és átkarolta Lytto vállát:

- Azt szeretném, hogy jól érezd magad Páris városában; mulass sokat, élj változatos, diákokhoz illő életet, ne röstelj inni sem... és a párisi asszonyok, mondják, igen szépek... hogy majd esztendők multán, ha hazajössz, sokat mesélhess szép és tréfás kalandjaidról.

Lytto most hirtelen átlátta Galeazzo szándékát: ez is a párbajhoz tartozik, Galeazzo ilyen módon akar szabadulni önnön szeretetétől. Megérezte, amint Galeazzo karja megrándult válla fölött, hogy nagy küzdelem folyik a herceg lelkében és nyomban elhatározta, hogy nem hagyja magát, - három hét nagy idő, talán sikerül mégis győznie.

Megsokszorozta figyelmességét a szolgálatban; ügyessége csaknem boszorkányos volt. Amint jobban megfigyelte, kiderült, hogy sok tekintetben nélkülözhetetlen a palotában: egy csomó dologról, Galeazzo személyes használatára szánt apró tárgyakról csak ő tudta, hol a helyük, ő kezelte Galeazzo szekrényeinek kulcsait; azonkívül a szerecsen szolgák, kik a herceg körül forgolódtak, bosszantóan ügyetlenek és durvák voltak, az érzékeny Galeazzót nagyon sokat ingerelték. Csak Lytto tudta jól betakarni, csizmáját fájdalom nélkül felhúzni, italát illedelmes, tetsző mozdulattal felszolgálni; ezer, együttvéve fontos apróság fűződött Lytto személyéhez; - a herceg napról-napra növekedő kényessége és a megszokotthoz való feltétlen ragaszkodása a figyelmes Lyttót szükségesebb személlyé tették, mint akár a kancelláriust.

Lytto semmit sem felejtett el, semmihez sem volt rest, a herceg jóformán minden este külön megdícsérte.

Egyszer pedig este, mikor Lytto hálótermébe kísérte, a herceg hideg kezébe fogta a fiú arcát, és sokáig figyelmesen nézte; Lytto állta a tekintetét elszántan, mint valami tornát, - Galeazzo eleresztette: „Hasonlítasz az édesanyádhoz!" - mondta és elkomorult. Lytto nem tudta, mire vélje. Elfelejtette, hogy a herceg mennyire megveti az asszonyokat.

Másnap Galeazzo közölte vele, hogy felmenti a személyes szolgálat alól, hogy minden idejét a francia nyelv tanulásának szentelhesse. Tanult Lytto, tanult; minden francia szó, amúgy is durva és barbár az olasz fül számára, neki külön-külön utálatos és fület hasogató volt. Csodát várt, különös hősi tettet akart elkövetni, mely mindent megfordítana a tizenkettedik órában.

Ezenközben megtörtént, amire már tíz éve nem volt példa: Galeazzo felhívatta a várba Milano legelőkelőbb polgárait, hogy közölje velük új adótervezetét. A trónteremben fogadta őket, fejedelmi pompával; hosszú sötétzöld palástban ült trónusán, körülötte díszbeöltözött titkárai, Lytto a trónus lépcsőjén piros bársony zekében, oldalt pedig két tömött sorban a testőrök, állig fegyverben állva. A polgárok a terem túlsó oldalán helyezkedtek el, úgy hogy jó száz lépésre volt a trónustól a legközelebb eső. A büszke nobilik gyűlölettől dacos arcán valami ünnepélyességbe burkolt félelem honolt; ha megszólaltak is, alig lehetett hallani elfogult hangjukat. A tervezet előadása után senkinek sem volt ellenvetése, a herceg magához intette a három főmegbízottat, hogy kezéből átvegyék és publikálják az új rendeletet.

A három nobili közeledett; kettő közülük öreg, szakállas ember volt, hosszú, prémes kabátban, a harmadik fiatal; Lyttónak feltűnt szikár alakja, kiálló arccsontja. Letérdeltek a trónus elé és a herceg kinyujtotta feléjük kezét a pergament-tekerccsel. Ebben a percben a fiatal nobile felugrott - senki se látta, honnét vette elő -, hosszú tőr volt a kezében, nagyot kiáltott, iszonyatosat - és Galeazzo csillaga megreszketett.

De mielőtt lesujthatott volna, Lytto elképzelhetetlen gyorsasággal, melyre csak a ki nem fejlett csontozatú gyermekifjú képes, mellette termett és biztos mozdulattal belédöfte tőrét, - a merénylő hang nélkül elesett és alágördült különös megbicsaklásokkal a trónus garádicsain.

Lytto pedig levetette magát a véres szőnyegre Galeazzo lába elé, minden ízében remegve a felindulástól, mélyen lehajtott fővel, alázatosan, - és ujjongva kitörő könnyei közt: megtörtént, megtörtént a csoda!

A következő pillanatban a testőrök sora már körülvette a trónust, lándzsája hegyét fordítva a polgárok felé, kik tompa rémületben siettek ki a teremből; a holttestet félrelökték és betakarták.

Úgy tetszett, sok-sok idő múlt el, míg felemelte fejét és tekintete találkozott Galeazzóéval. És íme, a herceg szeméből nem olvashatott semmit: sem örömet megszabadulásán, sem ijedtséget veszedelmén, sem gyűlöletet támadója, sem szeretetet megmentője iránt, semmit, minden emberi kifejezés híján, mereven nézett maga elé és egészen halk, nyugodt hangon mondta:

- Biztos kezed van, Franghipani!

Ez volt minden szava és ez is, legalább akkor még, minden emberi értelem híjával volt Lytto számára, aki mást várt - csak azt értette, hogy hiába történt meg a csoda, már késő, elvesztette a csatát, Galeazzo már kiirtotta magából az egyetlen köteléket, mely emberhez csatolta. Mereven nézett Lytto a hercegre és irtózva ugrott fel térdepeléséből, mert akkor látta az Arcot. Az arcot, a viziót, mely őrületbe kergette a milánói festőt, a fehér, kifejezéstelen, iszonyatos arcot a trónuson, a sötétzöld palást fölött, Galeazzo igazi arcát, az Antikrisztus jegyével homlokán.

Ettől kezdve Lyttónak nem volt semmi gondolata többé. Kételyei eloszlottak, most már mindent megértett; a kétségek helyét sívár, sötét közönyösség foglalta el. Járt-kelt, végezte gépiesen munkáját, hagyta, múljanak feje fölött az órák és a napok, mint sziklák, amelyek lakatlan völgybe gördülnek alá; közeledett elutazásának ideje. Hangját nem lehetett hallani és az ő arca is kifejezéstelen lett, - megdermesztette az az arc, mint kis állatokat a kígyó tekintete.

Amíg aztán, kevéssel az útnakindulásra kijelölt nap előtt, történt valami, ami felrázta bódulatából. A herceg titkárjaival tanácskozott és szükségük volt egy iratra; elküldötte érte Lyttót. Lytto elhozta az iratot, letette az asztalra és kezét, melynek fehérségére hiú volt azelőtt, szórakozott-kényeskedő mozdulattal még egy ideig ott játszatta az asztalon. Galeazzo tekintete a kezére tévedt. Lytto elfogta ezt a tekintetet és egyszercsak mintha álomból ébredt volna.

Most tisztán értette, miért mondta Galeazzo akkor: „Biztos kezed van, Franghipani!" - belényilallt a zsarnok sátáni gondolata: Galeazzo képesnek tartotta őt *arra a tettre*, féltette Lyttótól életét. Annyira nem hitt a szeretetben, annyira tagadta a szeretetet, hogy megfoganhatott fejében ez a gondolat.

Lázas izgatottság váltotta fel Lytto előbbi közönyét. Hogy most már a gondolat egyszer beléoltatott, nem tudott tőle szabadulni többé, mindíg vele foglalkozott; megremegő kezét nézte, mint egy idegen valamit, melyre szörnyű hivatást rótt a végzet.

Most már tudta: Galeazzo zsarnok, minden zsarnoknál rettenetesebb és hogy a zsarnok halála Istennek tetsző dolog. Egy lázas éjszaka után a szándék bizonyossággá érlelődött és Lytto másnap újra nyugodt volt, mint régen, mielőtt a kísértés felzavarta lelkét. Különös erőt érzett tagjaiban, üde volt és könnyű, mintha a levegőben járna, - mintha valami más, idegen akarat röpítené.

Végre eljött a Szent Lőrinc előtti nap. Másnap kellett volna elutaznia, szándékát nem halogathatta tovább. Reggel a szokottnál is gondosabban mosakodott, csinosította magát; mindenkinek feltűnt aznap fiatal szépsége, sokan sajnálkoztak, hogy másnap elutazik. Reggel meggyónt és magához vette az Úr testét, napközben szabad idejében elolvasta Plutarchos Párhuzamos Életrajzaiból M. Brutus életét. Mikor besötétedett, becsukta a könyvet és lesietett a várkápolnába.

Leborult Szent Ambrus püspöknek, Milano pátronusának szobra előtt; ajkára mélyértelmű szavak tolultak elő, mintha valaki súgta volna neki. Így imádkozott Ipolytto di Franghipani nagy tette estéjén:

- Jóságos Szent Ambrus püspök, te, ki vigyázod népeknek sorsát az éjszakában, segítsd meg a milánói ifjút merész tettének végrehajtásakor. Add, hogy bátor legyek és nyugodt a végzetes pillanatban, méltó dicső őseimhez és a mintaképül választott régi hősök fényes sorához. Bizonnyal méltányos dolog, hogy énnekem sikerüljön, ami másoknak drága életébe került: mert míg ők egy gyűlölt idegen életére törtek, én feláldozom azt, akit szerettem mindenekfölött. Lelkem megtisztult bűneitől és semmiféle önös szándék nem vezeti fegyveremet, - csak a városért és Istennek Igazságáért teszem. Mert teljes szívemből hiszem és vallom, hogy él az igazi Krisztus, ki Isten létére szenvedett minden emberért - és íme, Atyám, itt van egy ember, aki nem akarja a szeretet édes és könnyű igáját viselni senkiért. Bizony, az én lelkemet is megkörnyékezte a kísértő és nekem is épült a magányosság tornya, - de én szeretem a milánóiakat, kiket nem ismerek és mind az embereket; elzárkózva ebbe a gonosz-lakta várba, megéreztem az ő szívük verését énbennem magamban és hallgatok szívem szavára; nem akarom kivonni magam a közös emberi sors alól: szenvedni magamért, másokért, mindenkiért. Bűntudat nem terheli lelkemet, mert tettemmel voltakép a zsarnok akarata teljesül: ő nyitotta fel szememet, ő mutatta meg magát önszántából teljes hitetlenségében és gonoszságában előttem, ő oltotta belém a tett gondolatát, a tőrt is ő adta kezembe; ilymód önmaga

irtja ki magát általam, mint a skorpió: a nem-ember az emberi világból. Tudom, bűnös és méltatlan szolgád vagyok, gyarló, erőtlen és nem az én akaratom teljesül, amikor akarok; de nézzed szándékom tisztaságát, Atyám, és könyörögj érettem a Szentháromság színe előtt, most és halálom óráján. Amen.

Felment szobájába, mely a zsarnok hálószobája mellett feküdt, várta, hogy minden elcsendesedjék és számlálta, Milánó szépszavú harangjai amint szóltak, az órákat. Nem volt nyugtalan, és gyorsan mult az idő; éjfél után egy órakor felkelt és belépett a zsarnok szobájába.

Galeazzo arca álmában sem árult el semmi titkot; kis mécses égett ágya előtt. Amint Lytto közeledett hozzá, felriadt és félálomban kérdezte:

- Ki az?

- Én vagyok, Ipolytto di Franghipani - felelte nyugodtan a fiú.

Fölemelte tőrét és Milano megszabadult zsarnokától.

ST. CLOUDBAN
EGY KERTI ÜNNEPÉLYEN

Igen kérem, St. Cloudban, nyáron, egy kerti ünnepélyen. Ez így, ahogy mondom, oly gyönyörűen hangzik, hogy már nem is elegáns - aminthogy van egy barátom, aki nem használja „szécsiszigeti és máriafalvi" predikátumát az életben elviselhetetlen poézise miatt. St. Cloudban egy kerti ünnepélyen, csak így... mintha azt mondanám: Az Ermitageban a boldogult cárnéval teázván és Rasputinnal, vagy: Az aranjuezi szép napok alkalmával történt. Pedig szó sincs ilyen történelmi gyönyörűségekről. A kert egyáltalán nem a st. cloudi park jelen esetben, zöldszakállas márványlépcsőivel és végtére semmiféle sznobizmus nincs abban, amit gondolok. Egy Robinet (magyarul Cső) úr nevű penziótulajdonos rendezte a kerti ünnepélyt, és hogy magam hogy kerültem oda, nem is tudom pontosan. Marcelle volt meghíva és én kísértem vagy fordítva.

A fellampiónozott veranda sokadalmas volt mindenféle nyelven beszélő vendégekkel. A spanyolok és délamerikaiak közül csak Concepción kisasszonyt ismertem. Volt valamikor egy vőlegénye, daliás temesvári zsidófiú, aki vállalkozott, hogy amit még senki sem tett meg, ő fellovagol az Amazon folyó mentén; fel is vette az ezért járó pénzt, paripát, fegyvert, fényképét a legfontosabb délamerikai lapok hozták és azután eltünt; Concepción azóta Párisban felejtette a bút. Volt ott egy idősebb orosz hölgy, mondanom sem kell, hogy hercegnő, ez oly természetes, mint hogy Párisban minden magyar „de" előragot akaszt barbárul hangzó neve elé. Volt ott egy nevezetes fiatalember, barátja annak a gazdag grófnőnek, akinek III. Napoleon négy nappal trónvesztése előtt azt mondta: Grófnő, amíg ilyen asszonyok lesznek Franciaországban, érdemes lesz császárnak lenni.

De főkép angol nők voltak jelen, az Egyesült Államokból, az Egyesült Királyságokból és azok minden egyesült dominiumából. Robinet úr ugyanis éveket töltött Londonban, az angolszász fajta különlegességeit tanulmányozva, mint lóndíner egy kis hotelban és most vendégei számára az élet minden angol igényét ki tudta elégíteni. Robinet úr azonkívül egy feleséget is mondhatott magáénak és egy unokahúgot, aki jelenleg majomnak volt öltözve; ők hárman teljesítették az ötvenvendéges penzióban azt a naponkint megújuló herkulesi munkát, amit kiszolgálásnak hívnak és sosem voltak fáradtak, törhetetlen és konokul gazdagodó franciaságukban. Igaz, volt egy elzászi pincér is, de még igen fiatal volt és a vendégeket csak az én tolmácsolásom által értette meg. Szegénynek én voltam az egyetlen kapcsolata a németül tudó emberiséggel és ez is csak olyan egyoldalú kapcsolat volt, mint a magányba vonult tudós számára a hűséges tanítvány, aki ki nem állhatja: mert én viszont nem értettem meg az ő szörnyű dialektusát.

Rövidesen és sorsszerű biztonsággal összeszürekeztem egy kis hegyiskót bölcsésznővel és fiatalos lelkemmel és valami könnyed közös témát keresve, Aquinoi Szent Tamás időelméletét magyarázgattam. Yes, yes, felelte a leány, a yest azzal a csodálatos süket együgyűséggel mondva, mely az angol nőket oly vonzóvá teszi. Marcelle ismeretséget kötött a fiatalemberek nyolcvan százalékával és amikor a csoportjukhoz értem, éppen a következő előadást tartotta:

- Én, tudniillik az erdőben nevelkedtem fel. Az apám szénégető volt, tudják. Mit értenek maguk az élethez? Én aludtam már odvas fában, hazatalálok a csillagok után és nyakkendővel nyulat tudok fogni. Ami különben nem nagy dolog. Az ember kifigyeli, hogy merre szokott a nyúl menni, azután odaerősít egy nyakkendőt laza hurokra kötve. A nyúl rendszerint nagyon siet és nem nézi az utat: csak beleszalad a nyakkendőbe és megvan.

Mindenki ámulattal elegy tisztelettel hallgatta és én is kötelességemnek érzem, hogy elmondjam néhány szóval, ki volt Marcelle. Hogy a lényegre térjek, Marcelle Pilaszanovits Gábor

nevű barátomnak a barátnője volt és mint ilyen, az enyém is. A különbség csak a barátnő szó kétféle értelmében rejlett: hogy Marcelle Gábor barátnője volt, egy kicsit keveset mond a valósághoz képest, hogy az enyém volt, egy kicsit sokat. Egyébként Gábor sem volt barátom a szó intellektuális, eszmecserélő értelmében. Szerettem, mert minden oly dekoratív volt rajta, a nevétől a nyelvhasználatáig. Magas, valamelyest hajlott alakja a Dunántúl jegenyéinek hallgatag méltóságát hordozta; mozdulataiban nemes automobilok finom kanyarodását, és örök pénztelenségében a dzsentri nagy halálmegvetését. Szerettem, mert a könyveket nem szerette és engem mégis szeretett, ezzel mintegy igazolva, hogy van bennem valami, ami nem könyvszerű. Szerettem, mert a nők nagyon szerették és én mélán tanulmányoztam benne a sorsdöntő valamit, ami belőlem hiányzik. Vannak ilyen negatív barátságok, például a krokodil és az ibisz-madár közt, a természet világában.

Marcelle imádta Gábort és úgy emlegette: Mon Seigneur et Maître. Marcelleben volt ugyanis érzék az előkelőség iránt. Mindíg azt állította magáról, hogy svéd, részint, mert a svédek olyan messze voltak és részint, mert vöröses szőke haja volt. Gyönyörűen beszélt franciául, ami franciában oly ritka. Kirakta mondatait, mint megannyi bizonyítványt előkelő dolgokról, mik nem voltak az övé: a subjonctif imparfait szabályos használatával igazolta, hogy a legklerikálisabb département legelőkelőbb lánypenziójában nevelkedett; a ne-pas tagadás teljes kimondásával éreztette, hogy anyja a Bourbonok utáni bánatában hervadt el.

Épp ezért módfelett megdöbbentett a szénégető históriája. Innen tudtam, hogy már ivott. Mert ilyenkor az ellenkező végletbe esett: összecsókolódzott minden pincérrel, mert a nagybátyjára emlékeztette és nekiment a lovagjának, ha egy sou-val több borravalót adott a soffőrnek, mint amennyi elkerülhetetlenül szükséges volt.

Amint meglátott, otthagyta a fiatalembereket, egy jól elhelyezett megjegyzéssel elkergette mellőlem a kis hegyiskót nőt és az asztalok felé cipelt.

- Uram, mondta újra előkelően, ön elhanyagolja Vénuszt és Bacchuszt egyaránt. Pedig hajlandó vagyok Vénusz lenni ma este magának és nem is milói, aki kénytelen szegény mindíg estélyi ruhában járni.

Karjainak valódiságában nem is kételkedtem és ezért, mint bizonyíték, talán felesleges volt, hogy belémkarolt a nyakamnál fogva, olyan nekemdőléssel, amit csak Párisban lehet végbezvinni. De hogy micsoda vitalitások élnek egy női karban így nyári estén, akkor tanultam meg kemény galléromon át. Vannak akik gépeket, automobilokat és tömegmozgalmakat énekelnek, ha a viharzó élet képét keresik - pedig mi egy gyárváros egy női karhoz képest. Fogoly voltam a nyakamnál fogva, mint egy borjú, mint egy akasztott és mint egy férfi.

Miután felhajtottunk egy nagy pohár konyakot benne úszkáló jégdarabkákkal, meg mertem csókolni a karját.

- Nagy sikereid vannak, Marcelle, - mondtam, hogy mondjak is valamit.

- Ugyan, ezek... marslakók és eunuchok.

- Hogy-hogy?

- Marslakók, mert sosem fognak közeljönni hozzám és ha közeljönnének, akkor is eunuchok lehetnek, éntőlem.

- Én régóta vagyok Marslakód - mondtam finoman.

- Már nem. A Jóisten ma fordítva akasztotta ki a csillagokat... Nézd, az angol lányok már mind részegek és te még józan vagy, talán okos is.

Ittam és csodálkoztam Marcelle színváltozásán. Őszintén megvallva, Marcelle engem mindíg nagyon vonzott: szerettem csodálatos és amellett oly áttekinthető kétféleségét, aminthogy van

bennem valami rejtett vonzalom az esernyővé alakítható botok, a logarithmusléc gyanánt használható gégetükrök és az ibseni szimbólumok iránt. És vonzódtam hozzá azért, amiért férfi általában vonzódni szokott nőhöz: vagyis nem tudom miért. De ezt a vonzalmat eltettem egyéb kilátástalan szerelmeim közé, melyekkel fiatal életemet ékesítgettem.

Úgy tudtam, hogy Marcelle imádja Pilaszanovitsot, a midinettek megrendítő hűségével, úgyhogy néha már kísértésben voltam azt gondolni, hogy a Kaméliás Hölgy nem is marhaság. Pilaszanovits pedig gyengéd nemtörődömséggel bánt Marcellel, mint a szélhámos a fedezetlen csekkönyvével. (Később, mikor Marcelle otthagyta a Galeries Lafayette-t egy zsaketos rayonfőnöke kedvéért, Pilaszanovits öngyilkos lett. Sírjára a Montparnasse-temetőben minden esztendőben leteszem a virágokat, amik kedvenc nótájában szerepeltek: gyöngyvirág, ékes szekfű, szarkaláb, gyenge majoránа. De most ez még messze volt és senki se hitte volna, amint az már szokott lenni.)

Hogy is hittem volna én, vagyis csekélységem, ami sokkal helyesebb ebben a relációban, hogy Marcelle pillantására méltasson a szó sokatmondó mellékértelmében, mikor Pilaszanovits ilyenformakép kezelt engem Marcelle jelenlétében: Tamásom, te rém okos vagy. Olyan okos vagy, hogy már nem is vagy olyan, mint a többi ember. Olyan okos vagy, hogy holmi nő sosem érthet meg. Olyan okos vagy, hogy a nők feltétlenül fütyülnek rád.

És ha mégis beszámoltam olykor, félénken, valami sikeremről, Gábor titokban meg volt győződve, hogy az illető hölgy púpos volt, csak én nem vettem észre, nagy és racionális mithoszaim között.

Mindezt csak azért mondom, hogy éreztessem, mennyire előre-nem-látott volt ez a nyári este, amikor Marcelle egyszerre kozmikus mérföldeken keresztül magához karolt, annak a meghitt és eunuchi barátságnak a távolából, melybe reménytelenségem kényszerített. De amikor körülnéztem, lampiónok alatt, alulról megvilágított színpadi nagy Corot-fák alatt, miközben az égen ott voltak a nyári csillagok mind-mind, csakugyan csodálatos éjszaka volt. Olyan, mint mikor megszólalnak és bölcseket mondanak az oktalan állatok.

Én ittam-e vagy mindenki ivott, utólag nehéz megállapítani. Egy francia úr kalappal a fején anekdotákat mesélt, melyekkel már Saint Denis szórakoztatta gall kortársait, mielőtt egy merész gesztussal hóna alá vette levágott fejét. A csúnya spanyol lányok hahotáztak körülötte, a spanyol fiúkat nem láttam, mert már eltüntek a bokrok árnyékába. Robinet úr bűvészmutatványokat adott elő, tojással, szódabikarbónával és azzal a hajókürttel, mellyel sógora, a Louvre-Suresne-i propeller kapitánya adott jeleket, mielőtt nyugalomba vonult és melyet azután egy családi piknik keretében adott át Robinet úrnak. A nevezetes fiatalember szólótáncot mutatott be; lába mintha minden izülettől megszabadult volna, oly merészen csavarodott vad ritmusokban, nem is volt már láb, inkább villanyozott nadrágszár. Zene szólt, mint az őrület, mindenki talpon volt, csak az elzászi pincér ült mélán nagy pohár sör mellett és az angol lányok, Istenem, az angol lányok kivetkőztek honi hidegvérükből, kimelegedtek és puderpáncéljuk itt-ott leoldódott az arcukról, ami gyermekibb volt így, mint valaha. Villamosság volt a levegőben, elejtett féltékenységek, kicsattanó titkok, koriandolisan kígyózó megkívánásai a mások asszonyának, mindenki minden érzelmét mintha rátette volna, fej vagy írás, erre az órára és mikor Robinet úr végtelen jósága következtében hirtelen elaludt a villany, minden kaland lehetségesnek látszott.

A verandán, ahol ültünk, annál sötétebb lett, hogy a zene is elhallgatott. Mindenfelől összevissza tumultuózus hangok tették élővé a sötét minden kis darabkáját. Mit tagadjuk, első dolgom volt kezemmel Marcelle után keresni, miközben, céltalanul a sötétben, de nagyon mosolyogtam. Azonban Marcelle nem volt mellettem, intenzíven nem volt ott. Lázas sietséggel indultam a keresésére, a villany minden pillanatban meggyulladhatott.

Valakibe belebotlottam a kezemmel és erősen megfogtam a karjánál. A karhoz tartozó női lény azt mondta: Ó, angolos kis u hanggal a végén. De ezt a félhangú u-t még nem tudta teljesen kicsengeni, amikor már szájon csókoltam, szokatlan energiával.

A csók az önkifejezésnek még sokkal finomabb eszköze, mint a szonett; és olykor sokkal fordulatosabb is. A kezdő sorok ennél a csóknál kevesetmondóak voltak, inkább csak a technika fölött érzett öröm volt bennük, a csinytevés kamaszos és a váratlanság asszonyos boldogsága. De a második strófa már merész komolysággal építette a témát: hódolattal és a legtávolabbi emlékekből csendülő vággyal áldoztam az éjszakai idegen szépségnek, az Ismeretlen Istennőnek a karjaim közt, mondta a csók, eksztátikus fájdalommal. A harmadik strófa lezárta a gondolatot: mert nem látlak, mert nem tudom ki vagy, mert mindenki vagy, te vagy a legszebb, te vagy az, aki ott égett minden szerelmem alján és hűségem hozzád, mint az éjszaka, örök. Az utolsó strófa pedig... az már nem is volt strófa és nem is volt szonett és nem is volt semmi, hanem csak csók, fenntartás nélkül és annyira benne voltam minden atommal, hogy elszédültem és elengedtem a titkos valakit. Mikor utána nyúltam ismét, már nem volt ott és én harmadszor öleltem az üres levegőt, amint Vergilius mondja, de ő latinul mondja, igen szépen.

Különben a villany rögtön ki is gyulladt.

Robinet úr, mint egy kedélyes régi sátán, állt a villanykapcsolónál és gyönyörködött elkárhozott vendégeiben. Az orosz hercegnő a vállánál fogva rázogatta a francia urat:

- Nem igaz, kiáltotta rettenetes erőfeszítéssel, a szeretet mindenre képes, vannak, akik átúszták a La Manche-csatornát és vannak, akik együltükben szörnyethaltak a szeretettől és mindenkinek megbocsátottak.

- Látszik, hogy Madame idegen, jelentette ki elfehéredve a francia.

Az angol lányok viharosan rángattak egy fiatalembert, aki szép és nagyfejű volt, mint egy idősebb hivatalnoknő álma. Az elzászi elaludt. Marcelle pedig, a perfid Marcelle, kissé átkarolt helyzetben állt a nevezetes fiatalember oldalán és leült vele és néhány hasonló jelenséggel egy asztalhoz. Én elfordultam.

Odaléptem a hegyiskót kislányhoz. Gyötört a félelem, hogy hátha ő volt az a sötétben. Nem mintha csúnya lett volna, sőt... de távolról sem az Ismeretlen Istennő. Lehet-e ismert lány ismeretlen, egyáltalán? Megfogtam a balkarját és a jobb kezét és hátrább is - nem ő volt. Minden nő testének másféle íze van a kezünkben, ez nem az az íz volt.

Egy pillanatig megborzasztott az a gondolat, hogy a sors halandzsára hajló rosszindulatából talán Concepciónt tartottam volt a karjaim közt, miközben ő talán a daliás temesvári zsidófiúra gondolt. Igaz ugyan, hogy a fény feltámadásakor Concepciónt a veranda túlsó végén láttam testet ölteni, amint megejtő pillantással meredt arra a görög úrra, akinek csak fél koponyája volt, a másik fele pedig ezüstből és ezért a kraneológusok által sosem ismert idegességek gyötörték. Azután megnyugodtam kezem intelligenciájában: akit a kezem szépnek tartott, az nem lehetett Concepción.

Minden bánatos barátságommal a hegyiskót kislányhoz csatlakoztam, viharos szubjektivitással bevallottam neki, mennyire imádtam, már mint kis gyermek, a keltákat, a bús ossziáni költeményeket és a félfülű kutyákat, melyek az íreknél a vágy szimbólumai, és hogy tudom, hogy fej gaelül pen-nek mondatik, amit viszont ő nem tudott.

Ekkor már olyan bánatos és eksztaziált voltam, hogy nemcsak angolul beszéltem abszolút töretlenül, de úgy éreztem, percek kérdése, hogy gaelül szólaljak meg és általában, valahogy mindenféle nyelven egyszerre, mint pünkösdkor az apostolok. A kis hegyiskót nem mondom, hogy mérhetetlen asszonyi intuiciót hordozott kedves kis keblében, de mégis úgy nézett rám,

mint aki tudja, hogy világokat elfúvó viharok lehetőségeit nyeltem magamba a konyakkal és talán a könnyeimet, és nyilván gondolkozott, van-e balzsam Gileádban, az ilyen dadaista fájdalmakra. És Gileádban mindenre van balzsam, nemcsak a komoly iskolákhoz tartozó fájdalmakra és az áldott szívű kis kelta lány megtalálta azt.

Egyszercsak ott volt egy lány, mellette, mintegy a jobbkezében, hogy átnyujtsa nekem balzsamul az égő homlokomra, Gileádból egyenesen. Igen, kétségkívül Gileádból, mert Gileád azt hiszem nincsen sehol, csak olyan földrajzi vicc a Bibliában és az új leány is a semmiből jött elő, eddig színét se láttam egész este, mintegy most materializálódott a konyak közé. Szó nélkül megcsókoltam a kezét, mert csak ezt lehetett tenni, olyan gyönyörű volt.

Azok közé tartozott, akiket ha meglát az ember, fojtó, jóleső szomorúság szállja meg. Nem az az állandó önző szomorúság, hogy „mennyi asszony és mind a másé", hanem az, mikor úgy érezzük, hogy ez a világ, ez a középszerű és pretenciózus bolygó, a Föld, és a teremtés nagy pointgyilkossága, az emberiség, nem érdemli meg ezt az arcot, ezt a szubtilis testet, ezt az ideát, amit magából áraszt a teste. Ez egy kicsit fenkölten hangzik és olyasfajtakép, mintha még igen fiatal volnék és az illúzióim még meglennének az íróasztalomban, szalaggal átkötve, részletfizetések nyugtái közt. Pedig az illúzióimat már rég kidobtam egy őszi nagytakarításkor, ma már máskép gondolkozom a nők felől is és a hegeli esztétikában sem hiszek már, hogy az idea átcsillan az anyagon, mint a mell az áttört estélyi ruhán. De ezt akkor gondoltam, nagyon nyáron, nagyon fiatalon a St. cloudi kertben és nem szégyellem magam érte.

Ha azonban precízebb részleteket követelnek az illető leány hogyan-kinézésére vonatkozólag, cserben hagy a memóriám. Általában nem vagyok szemes ember és nem is enyém a világ. Én vagyok az, aki évekig úgy láttam, hogy szegény Osvát Ernőnek szakálla van.

Annyit elárulhatok, hogy még egészen fiatal volt, talán tizenhat éves. Abban a korban volt, hogy az ember azt képzelhette volna, hogy esetleg fiúvá fog nőni idővel, ami nagy veszteség lenne. Abban a korban, amikor még nyers a lány és nem tudja majdani édességét - ezért szerény, hallgatag és sejtető, mint diákkorunkban voltak a fénytani műszerek a fizikateremben, amikről még nem tanultunk. Azonkívül angolszász volt, megáldva fajának örök és mérhetetlen fiatalságával.

Amikor leült az asztalomhoz és csak nézett rám, komolyan és kritikátlanul, számos gondolatom volt, hogy mit kellene mondanom és mit kellene tennem: beszélhettem volna a csókról, mint szonettről, többrendbeli elveszített királyságomról, bemutathattam volna kiváló ügyességemet a vörös-pecsenyének nevezett játékban, megragadhattam volna a karjánál fogva és kirohanhattam volna vele a csillagos égboltba és hasonlók. De mindez nagyfokú önzés lett volna és azonfelül értelmetlen is. Célravezetőbbnek bizonyult, hogy hindu eredetű jónevű tenyérjósnak adjam ki magam és mindjárt a tárgyra térjek, mert ezalatt legalább a kezét a kezemben tarthattam. Nem is volt teljesen rosszhiszemű a kijelentésem, mert akkor úgy érzem, hogy zseniális intuicióm előtt felhasadnak rejtett világok falai és belelátok a dolgok belsejébe.

Nagy erényjós vagyok különben is, mint mindenki, aki történeti filozófiával foglalkozik. Először alattomos captatio benevolentiaeként elmondtam néhány formulát, amik mindíg beválnak:

- Maga rendkívül önző, de alkalomadtán csodálatos áldozatkészség fakad fel a lelkéből. Alapjában véve igen jó, de tud haragudni arra, aki megbántja és ki nem állhatja azokat, akik hazugul viselkednek Magával szemben. Nagyon hideg és tartózkodó természet, de őszinte és odaadó azok iránt, akiket szeret. Stb.

Sikerült felkeltenem a kíváncsiságát, amennyiben kíváncsiságról szó lehet egy angol lánynál. Nézett rám ijedten, várva, hogy a következő pillanatban kimondom, amit ő nem tud és amit senki sem tud, élete ijesztő vagy gyönyörű értelmét.

Akkor el tudtam mondani napjait, a napok történetét, amint folynak, csodálatos színes egyhangúságban. Történnek levelezőlapok, állomások, szállodák, ruhák, fiúk, sértődések és ezek mind jelentőségesek még valami várt értelemmel, amit nem is akarna kimondani. Nagyon jó feküdni reggel az ágyban, nagyon gonosz fiú a kisöccs, és ezernyi apróság van még, olyan nem fontosak és olyan mélyek mégis, a serdülő lány zárt, szaturált, férfi-nem-látta világa; az idő, ami teljes anélkül, hogy események váltakozásán volna mérhető. Folyékony kristály tava Jókai regényéből, várja a belehulló kavicsot, hogy égrendítő szabályossággal bazaltoszlopok sorakozzanak belőle: leányi fiatalság, tisztaság, titok, titok...

De ezeket a gyönyörű dolgokat már nem mondtam el neki, mert megijedt volna tőlük, mintha latin szavak lennének, melyek mögött gyanús orvosi csúnyaságokat sejteni. Igyekeztem konkrét dolgokról beszélni - és ő is konkrétumokkal felelt. Beszélt Fredről, akivel gyermekkoruk óta jóbarátok, mindennap meglátogatják egymást, együtt mennek lovagolni és csónakázni és tökéletesen megértik egymást, csak egy nagy nézeteltérés van állandóan közöttük: a kutya, a leány Caius nevű nagy szürke kutyája, aki szorosabban véve nem tartozik egyik jólismert fajtához sem, de azért nagyon szép. Fred a macskákat szereti, a kutyát ki nem állhatja és Caiust mindíg olyan tárgyak után ugratja a vízbe, mint például zsebkések, zseb-Shakespearek és élő békák után, amik rögtön elsüllyednek és Caius ilyenkor rendkívül szomorú.

Percek alatt nagyon jó barátok lettünk, a tenyérjóslás mint ürügy is megszűnt, anélkül is kezemben tarthattam kezét, most már szimpátiából és a megeredt beszélgetés lobogós nyári motorcsolnaka vitt bennünket fiatal korallszigetek felé. Még egy félóra és a leánynak megszületik élete első problémája: hogy illesszen be engem, tekervényes agyammal és érthetetlen nemzetiségemmel, életének instinktív rendjébe, Fred és a kutya közé - más szóval: lehet-e egy angol lánynak két barátja. De nem így akarták a Parcák, akik a szétvágáshoz oly jól értenek, akár életet kell kettéhasítani, akár öntudatot, amint az újabban szokás, akár egy tête-à-têtet.

Általános nagy táncolás tört ki körülöttünk, a leányt elkérték, én nyugodtan hagytam, mert valahogy elvesztettem az érzékemet az éjszaka múlása iránt, egészen időtlen voltam és gondoltam, majd visszajön. De nem így történt.

Mert egyszercsak mellettem ült Marcelle, maga Marcelle szerelmem, olyan állapotban, mint a testet öltött désordre, a klasszicizmus réme. Nem is mellettem, hanem valahogy körülöttem ült és ivott, egyre ivott, két kézzel kacagott. Ámbár voltak rajta ruhadarabok, mégis valahogy meztelen volt, lényeg szerint. Hirtelen minden gondosan elpalackolt anticivilizációs vonzalmam feltámadt és egészen gyermeki fantáziaképekben nyargalt bennem a megkívánás, mint mindíg, ha részeg nőt látok: leharapni a karját, a fejemmel lyukat fúrni rajta keresztül és a másik oldalon kinézni, nyelvet öltve és azt mondani Robinet úrnak: ezt csináld utánam! valami ilyesmire vágytam. Egészen kivételes módon merész lettem.

- Felpofoztam az öreg grófnő gigolóját, - mondta Marcelle könnyeden. - Képzeld, azt mondta, hogy viszonya volt velem, mikor még tízfrankos nő voltam. Mondtam, hogy nem is igaz. Én minden emberre emlékszem, akivel dolgom volt és nem is volt olyan sok.

- És ezért megpofoztad?

- Merde. Hisz nem is igaz, hogy tízfrankos nő voltam. De aztán azt mondta, hogy nem is vagyok svéd. Erre megpofoztam.

- Gyere ki a kertbe, Marcelle. Jót fog tenni neked a levegő.

Marcelle csodálkozva nézett rám, mintha azt mondaná:

- Mióta tudod te, hogy ilyenkor mit kell csinálni?, azután az ajkát biggyesztette:

- Hát jó, nem bánom, - és már jött is.

Tévedne az a hölgy, aki engem ezek alapján csélcsapnak, vagy esetleg csapodárnak minősítene. Ami történt, az a szerelmek interferenciája volt. A szerelmek, mint a fény és a hang és minden más hullám és rezgő mozgás, ha találkoznak egy szívben, részben erősítik, részben gyöngítik egymást. Volt, hogy mikor egyszerre két nőbe voltam szerelmes, ez a két szerelem a lelkemben oly szerencsétlen fázisban találkozott, hogy megszűntették egymást és kénytelen voltam egy harmadik hölgybe beleszeretni. St. Cloudban fordítva történt: a csodálatos fiatal lány iránt táplált emésztő lángjaim a szerencsés fázistalálkozás folytán csak növelték Marcelle iránt táplált lángjaimat és az a siker, hogy megfoghattam a fiatal lány kezét, Marcelle irányában sokkal határozottabb tettekre bátorított. Van az így néha, ilyen interferencia.

Marcellet odavezettem, ahol sűrű bokrok egy kis udvart fedtek el. Az udvarban lakott Franciaország bajnoka, egy páratlanul szép, oroszlánfejű chow-chow kutya, Robinet úr legfőbb büszkesége. De most csak az ugatása volt realitás, a többit elfödte az éjszaka és az ugatását sem hallgattam sokáig, figyelvén egyéb, belső hangokra és Marcelle testének mozdulásain számítgattam, hogy meddig mehetek.

Az első csókig szerencsésen eljutottunk, nedves, konyakos és rendkívül ízletes csókig, olyan volt, mint egy itallal töltött csokoládécukor és megint konstatáltam, milyen nagy költő volt az az ősatyánk, aki kitalálta, hogy a csók édes.

Csak egy kis hiány volt ebben a csókban: hogy nem szakadt össze a világmindenség. Mert íme megcsókoltam Marcellet, akit sose hittem volna a számomra megcsókolhatónak, és nem is voltam meglepve. A csók visszacsinálhatatlan ténye itt volt és a chow-chow kutya, Franciaország bajnoka, nyugodtan ugatott tovább, nem tört ki szörnyű oroszlánná dagadva sivatagos éjszakából, pedig ennyit igazán megtehetett volna - és ekkor kutyává zsugorodtak lelkem oroszlánjai.

A második csók után régi szokásomhoz híven megálltam egy pillanatra az események viharában és rövidebb speechet intéztem magamhoz, nagyobbára a következő tartalommal:

- Tamás, vésd jól az elmédbe, éld át, hogy ezeknek a tapintási, szaglási, ízlelési és részben látási érzeteknek, melyek most érzékszerveid ostromolják, az összesége nem egy nő csak úgy általában, hanem Marcelle, maga Marcelle szerelmed, és gyönyörű barátod Pilaszanovits szerelme, el ne feledd, hogy most mindezek az érzetek egyúttal Franciaországot jelentik, a st. cloudi részeg éjszakát aktivitássá és életté teszik, hogy most bosszút állasz Marcelle hónapokig tartó hűvös barátságáért, aljasságot követsz el Pilaszanovitssal szemben, most nagy ember vagy és ekszkiz gyönyörűségben van részed, amiről annyit ábrándoztál, magad is szégyenkezve rajta, mikor délutáni álmodból egész lényedben tompa zúgással felébredtél estefelé.

De hiába, mindabból a szép dologból, amit felsoroltam érzelmeimnek csalétekül, nem éreztem semmit. Az érzelmek az emberben valószínűleg női lények és teljesen kiszámíthatatlanok. Néha belső éltemet a fenékig felkavarja egy vasuti kalauz szomorúsága, mellyel elrecitálja ezeket a szép neveket: Nogent - Le Perreux - Bry sur Marne. És néha Marcellek csókjai hasztalan kopogtatnak finom ujjaikkal: - Most alszom, - izeni kedvetlenül az érzelem és átfordul a másik oldalára.

- Szeretsz? - kérdeztem hülyén és kétségbeesve.

Marcelle felkacagott azzal a feneketlen részeg nevetéssel, ami az előbb úgy megejtett. De most már nem ejtett meg: mert a verandán a nevetés valahogy a nyári égbe szállt, édes segélykiáltás, valami távol Dionysos-felé, most pedig belém és nekem nevetett, akárki asszonya egy akárki férfinak, amint egymásba kapaszkodtak, talán egy félórára. Most ez a nevetés közönséges volt, minden istentől mentes, nevetés, amilyen talán ezer hangzott el ebben a percben, Páris és a banlieu különböző kertjeiben és miben különböztem én a többi gyászos ezertől, akik ebben a percben készültek a szerelem szokványos játékaira?

Gondoltam, talán megjön az eksztázis, ha úgy teszek, mintha volna. Nagy izommunkát vittem bele ölelő és tépő mozdulataimba, kéjes irányokba torzítottam unalmas arcomat és leültettem Marcellet egy padra. Ó, mit adtam volna most, ha pofon üt, egy pofonnal minden rendben lett volna, Marcelle rehabilitálva és újra Marcelle és helyreállt volna az erkölcsi világrend és a csillagos égbolt fölöttünk. De a pofon nem következett be, a pofon elzarándokolt tisztább földségekre és kaján amorettek megrepedt bőségszarukból szórtak rám minden szerencsét, csókot, válogatott öleléseket, a tapintás és az ízlelés minden örömét, örömöket, melyek olyan nem-örömök, ha vére ichorával át nem járja a fantáziánk.

És a testem azért végezte tovább ösztönös játékait, mialatt a lelkem szégyenkezve elfordult és mormolta:

- Nem vagyok azonos, semmi közöm ahhoz a dühös úriemberhez a padon.

Amint most már elkerülhetetlenül szükséges volt, eleget tettem férfiúi kötelességemnek, miközben arra gondoltam, milyen jó lesz holnapután a Bibliothèque Nationaleban, ahol a levegőben szétpermetezett formalinpreparátum a tudományok örökös fennkölt tisztaságát szuggerálja, ott fogok trónolni jószagú XVI. századi kiadásokba, Montaigne szövegkritikai problémáiba temetkezve, magasan minden szennyek fölött.

Amint zsibbadtan nézegettem arcát, keresve, hogy valaha régen mi is volt rajta olyan szép nekem, nem tudtam megállni a kérdést, ami sokkal messzebbről jött, semhogy egy francia nőig elérjen:

- Miért engedted, mikor nem is szeretsz?

- Pour te faire plaisir, - mondta egyszerűen és határozottan. Ezt a mondatot a francia nők már három és fél hónapos korukban tanulhatják meg, hogy olyan magától-érthetődően tudják mondani és hogy sosem gondolkoznak rajta.

Lanyha lelki élettel kísértem vissza Marcellet a verandára. Most már tisztában voltam vele, hogy mindezt már rég elérhettem volna, bátorsággal és jó alkalommal és nem is volt szükség casanovai bátorságra, sem a végítélet rendkívüli kiárusítására. A nagy latin magától-érthetődőség, mellyel Marcelle adta magát, mintha amerikai mogyoróval kínált volna meg, kiölt belőlem minden eksztázist és minden örömöt, fakó lett a szívem, mint a hajnalban vágtató felhők az égen és csak egy gyötrő vágyam élt: elfelejteni az egészet, stornirozni az egész ügyletet. Mert most már csak ügylet volt az egész és Marcelle, maga Marcelle szerelmem, csak egy a sok párisi nő közül, akiket nem szerettem.

Nem szeretem a kokottokat, nem tehetek róla, nem szeretem őket. Ugyan Flaubert szerint ez a tulajdonság a nyárspolgár egyik fő-ismérve, de nem hiszek neki és legyen szabad nekem is rúgnom egyet az irodalom halott oroszlánján, mielőtt rehabilitálják. Fordítva gondolom: a kisebbszerű bankigazgató és a családapa szereti a kokottokat, mert az ő számára a kokott még jelenthet valami rejtelmes, félelmes másvilágot, melynek sötétségébe megfészkelheti magát a férfi atavisztikus vágya a Titokzatos Nő után. De az én számomra a kokott éppoly kevéssé titokzatos, mint a színész vagy a nagy egyházjogász; mindhárom életforma rokon velem. Kávéházi éjszakákon át, mikor barátaim barátnőivel elbeszélgettem életük baljóslatú pénzügyi

problematikájáról, mintha egy köztisztviselővel beszéltem volna a fizetési osztályok misztikus árnyalati különbségeiről, avagy mintha ott se lettek volna, folytattam megkezdett vitámat barátaimmal, hogy vajjon Erdélyi Jóska nagy költő-e - hányszor elgondoltam, hogy ha valami természetes felosztás folytán az emberiséget két részre különítenék, a kokott és az intellectuel ugyanarra az oldalra kerülne: azok közé, akikben Istennek nincs sok bizalma. Szeretem a kokottokat, mint felebarátokat, mint barátokat esetleg, mint homályos húgaimat - de nem szeretem, mint nőket, mint titkokat, mint ellenségeket, tehát igazán.

Ezenközben pedig hajnal lett, színesen az égen és sápadtan az arcokon és az ember dideregve ágya felé készülődött. Nagyobbára józanok voltunk és emlékeinken szégyenkezve búcsúztunk egymástól. Kezet szorítottam Robinet úrral és a fülébe súgtam: Valóságos selyemfiú vagy, öregem, - mire ő igen boldog volt. Az orosz hercegnőnek néhány egyszerű szót mondtam az alázatosságról és a szenvedésről és az angol lányokkal üdvözletet küldtem őrnagy-nagybátyjaiknak. A hegyiskót kislánynak bevallottam, hogy My heart's in the Highlands, my heart is not here, a szívem a Felföldön van, a szívem, az nincs itt.

Mindez könnyű dolog volt, de minden fájdalmas belsőségem összerándult, mikor íme a Fiatal Lány elé értem, aki szelíden állt a hegyiskót mellett. Hazugságaim mind elfogytak, ahogy elfogyott a részegségem, Marcelle, a bűntudat és minden, szokatlanul emberi lehettem, amint megkérdeztem, a hajnali szélben:

- Látom még?

- Nem hiszem.

- Ne legyen rossz, - mondtam, kínosan erőlködve, hogy megtaláljam az udvarló hangot és el ne áruljam mély megilletődöttségemet. - Hajlandó vagyok Magáért minden áldozatra. Megtanulok bridgezni és egy hónapig nem megyek a Bibliothèque Nationaleba.

- Mégsem lehet, - mondta szomorúan.

- Sohasem?

- Nevermore.

- Miért?

- Holnap utazom.

- Hova?

- Haza. Wellingtonba. Újzélandba.

Újzéland! A földgömb roppant kiterjedése, a világokat választó óceánok, az utazás, mint halálszimbólum, vonatok, melyek az orrunk előtt mennek el gonosz álmainkban és az Ananké rézcsendülésű szörnyű szava úgy zuhantak le rám, mint az elkárhozók Michelangelo képén. A kaján érzelmek, melyek az imént oly makacsul aludtak, most mind vijjogva talpon voltak, toporzékolt a tehetetlen Harag, nyüvített a neuraszténiás Félelem, a Szerelem, mint fogoly madár, csapongva verdeste belülről mellemet, könnyeit ejtette sápadt ujja hegyéről szemembe a Bánat - olyan chaotikus koncertet vittek véghez bennem, mintha egy megvadult fiatalember beszabadult volna egy leányinternátusba mosakodási időben.

És nem volt mit tenni, átéltem teljes kozmikus tátongásában a Nemet és Sohát, csak egy maradt az elképzelt szerelmek paradicsomából: megöleltem, először és utoljára, hiszen most már mindegy, ha meg is ölnek.

És ekkor, az utolsó percben, amikor már fütyültek a sors lokomotívjai, eszméltem rá, hogy nem is igaz, nem is először ölelem meg és testünk közt már több is volt, mint ez a síró pillanat. Minden női testnek, mondtam már, egészen más íze van a kezünkben. Szavakkal meg

nem közelíthetni, legfeljebb hasonlatokkal, ezeket a szubtilis különbségeket: vannak nők, akiket érinteni olyan, mintha virágot tartanánk a kezünkben, mások, mintha valami rögtön felrobbanó masszát, mások égetnek, vannak akik sonkás-vajaskenyérre emlékeztetnek és a legtöbben egyáltalán semmire sem.

Az újzélandi lány érintési víziója, ha szabad így mondanom, ugyanaz volt, mint a leányé, akit megcsókoltam az éjszaka dallamos legmélyén. Ő volt az Ismeretlen Istennő, a szonettek asszonya. Ő, akit látni többé sosem fogok.

Most hallgatok egy kicsit. Nagy költők az igazán nagy pillanatokat szűkszavúsággal szokták jelezni. - A gyermeket is? - Ó!, - mondja Shakespeare Macduffje, mikor megtudja, hogy feleségét és gyermekeit meggyilkolták, a kor kellemetlen szokása szerint.

Azután hazavittem Marcellet, a st. cloudi parkon át, mert a másik oldalán, Vilie d'Avrayban laktunk mind a hárman, Pilaszanovitscsal, ugyanabban a penzióban. Útközben fanyarul hallgattam. Marcelle pedig egy pincérről mesélt, a Cigogneból, aki apéritif helyett tévedésből benzint ivott és azóta szegénynek mindíg trombitálnia kell, ha valaki átmegy előtte az úttesten.

A st. cloudi park százados fáin akkor ébredtek fel a madarak. Ezer meg ezer madár, mindenféle fajtából, aminek az ember nem tudja a nevét, egyszerre kezdtek el kiáltani, mintha titkos riadót hallottak volna, amit csak a madarak értenek. Minden madár énekelt, az egész levegőben nem volt egy szemernyi üres hely sem, minden friss reggeli atomja a légnek madárdallal volt tele. Vajjon mit kiabáltak? Istent dicsérték-e, amint Assisi szent Ferenctől tanulták, vagy reggelit kértek, vagy a feleségüknek köszöntek, a drága égi madarak? És azután repülni kezdtek, mind az ezer meg ezer, a madarak, kicsi és nagy szárnyak cikkáztak mondhatatlan frisseséggel, minden szárnyra kelt és olyan volt, mintha a következő pillanatban kedves lakóik után elröpülnének a fák is, a zöld medencék, a lassú léptű márványlépcsők, fehér istenek szobrai, a töltés és az egész park a ködben, helyén egy nagy feketeség támadna, maga a föld egészen egyedül, csak velem a hátán és a kettőnk magányossága, egészen egyedül.

Marcelletől az ajtajuk előtt búcsúztam el, szertartásos kézcsókkal.

- Holnap, - mondta előkelően.

- Ma, - mondtam. Mert már rég másnap volt.

Egyébként Marcellet soha többé nem láttam. Még mialatt báli fáradtságát aludta, kiköltöztem a penzióból. Némi keresés után La Varenne-be mentem lakni, a Marne mellé, a páriskörnyék ellenkező végére. Eleinte sok nehézségem volt: minden irányt fordítva kellett beidegeznem, a métroban jobb helyett balra kellett mennem és Vincennes jelentette a hazafelé közeledést, ami azelőtt éppen ellenkezőleg Maillot volt és szórakozott embernek ez szörnyű változás. De azután ezt is megszoktam.

GONDOLATOK A KÖNYVTÁRBAN

Visszatekintve lírai ifjúságomra, ami múlik, most már megállapíthatom, hogy a legszebb volt a Bibliothèque Nationale Párisban. Nem mondom, az éjjeli őrség a cserkésztáborban, az is szép volt, nem kevésbbé az első ölelkezés, osztrák hegyek alatt, egészen kölyökül, általában nem panaszkodhatni Természetre és Szerelemre. De a legszebb mégis csak a Bibliothèque Nationale volt, legkivált téli estén.

A takarékosság szépsége talán, amint a francia jelleghez illik. A boltozatos mennyezetet elvesző misztikájában nem zavarja semmiféle lámpa, mert az már pazarlás volna. Csak az asztalok fölött égnek, racionális távolságban egymástól, magas zöldernyőjű lámpák. Azok is csak akkor gyulladnak meg, mikor az ember már megvakult. A csönd még intenzívebb lesz, szinte zúg, forrón és izgatottan, hiszen a záráshoz közeledünk és mindenkinek az élete attól függ, hogy még ötven oldalt elolvasson. Csak a lapozás monoton ritmusa hallszik és néha egy-egy megőrült aggastyán tiltakozik a pultnál.

Háromnegyed hat előtt öt perccel egy erre a célra rendelt személy dörgő hangon azt kiáltja: Mesdames et Messieurs, on va bientôt fermer. A végső *é* rendkívül hosszú és kacskaringósan tűnik le a távolban, a láthatatlan termekben, hol a könyvtár sokmillió kötetjét őrzik. Azután pontban háromnegyed hatkor fentemlített személy megszólal, röviden, mint a végzet, mely előrebocsátotta volt baljós hírnökeit: On ferme! És az ember elmegy.

Swen Riemer nevű német barátom oldalán távoztam és amikor áthaladtunk a könyvtár hatalmas udvarán, a félhomályban felismertem a leányt, akit egész napon át áhítatosan bámultam, amikor elfáradtam az olvasásban. Most, amint az udvaron keresztüllábalt, nem volt nehéz megállapítani nemzeti hovatartozását: trenchcoatban volt és kék diáksapkában, és hatalmas járásában észlelni lehetett a porosz hadsereg szellemét.

- Látja, Riemer, - mondtam - ha én német volnék, most odamennék hozzá és azt mondanám: „Kisasszony, maga is német, én is német, menjünk együtt.”

Ekkor valami rettenetes történt, Riemer így szólt:

- Igen, ezt, megtehetném, de ehhez egyedül kell lennem. Bocsásson meg, tette hozzá kissé sértődötten, mint mindíg és ezzel ott is hagyott. És már a leánynál volt és már jóban is voltak és már el is mentek valami erotikus messzeségbe és én ott álltam kővé meredve.

Kimondhatatlan csalódás volt. Riemerről azt hittem, hogy éppoly bátortalan, mint a világ összes többi könyvtárlátogatója, és nem éreztem fölényben. Bíztam benne, nyugodtan megvetettem és íme. Így jár, aki az emberekben bízik.

Átballagtam a Place du Palais Royalon, megcsodáltam a Louvre nagyáruház transzparensét, gólyát ábrázolt, amint világító ajándékokat hozott világító gyermekeknek, akik egy házban felváltva ültek és eltűntek csodálatosan. Erről eszembejutott, hogy az esztendő lopakodva karácsonyhoz közeledik, az önösök és magányosok megszégyenítésére. Azután már a rue des Saints Pères-en jártam, a saját utcámban és arra gondoltam, milyen jó volna, ha levél várna a szállodámban.

Legjobb volna olyan levél, amiben csekk is van, gondoltam gyakorlatiasan. De ha valami hölgy-ismerős írna, az se volna rossz. Sőt még a vámhivatalt se bánnám, csak történjék valami postailag, valami előreláthatatlan.

A vámhivatallal ugyanis az történt, hogy egyszer meg kellett ott jelennem, hogy előttem bontsák fel a címemre érkezett, ismeretlen feladótól származó csomagot. Reszketegen álltam három hivatalos személy előtt, akik a barna fedőlapból kiemeltek egy papírskatulyát.

Óvatosan kibontották a skatulyát, melyben nagymennyiségű vatta találtatott. A gyanús vattát szakértelemmel szétválasztották és a rengeteg vatta közül egy igen piciny virág bújt ki, egy őszi kikirics. A franciák számos élcben nyilvánították meg a szellemet, én finoman mosolyogtam és marhaságnak találtam, hogy ezért kellett a vámhivatalba jönnöm, és amellett mélyen meg voltam rendülve. Mert a közismert rózsán és szekfűn kívül az őszi kikirics az egyetlen virág, amelyet azonosítani tudok a nevével - és mindíg örülök, ha látom, mert róla tudom, hogy nem tátika, nem is zsálya, hanem őszi kikirics.

Egyébként a posta más módon is képviselte a kiszámíthatatlan elemet egyszerű életemben. Egyszer egy báli meghívó érkezett, ellátva ismeretlen kézírással: én is ott leszek. Egyszer egy ódivatú nyakkendőtű állított be, és amint később megtudtam, éppen a névnapom volt. Mikulásra pontosan befutott egy feltűzhető Miki Maus. És egyszer, mikor éppen legjavában gyötört a keserűség, hogy miért is kell Párisban élnem, távol édes hazámtól, Budapesttől, abban az önkéntes tanulmányi száműzetésben, mely a magyar ifjúságot 1924 és 30 közt jellemezte - a posta illatos borítékban egy nagy kilyukasztott pesti átszállójegyet hozott.

Nem is próbáltam gondolkozni rajta, ki vagy kik lehetnek a jótét küldeményezők. A helyzet az, hogy nem volt senkim. Pestről két éve úgy jöttem el, hogy minden orsóról leszaladt minden fonál. Minden relációm be volt fejezve, csak férfiakkal leveleztem és azokkal is csak nagyon röviden. Az érkező meglepetéseket személytelenül a posta javára írtam, vagy a sorsomnak tulajdonítottam, a csillagaimnak, melyek ilyen rejtélyes módon védtek a végső magánybahullás halálos vétkétől.

Csillagaim, a postás csillagok, nem hagytak cserben ezen a végzetes estén sem. A kazettában a kulcsom mögött levelet találtam, mondanom sem kell, ismeretlen kézírással. A dobogó szívvel felbontott levelet itt közlöm szó szerint, a rövidség okából:

> „Igen Tisztelt Doktor Úr, bocsásson meg, hogy ismeretlenül háborgatom. Unokanővérem, kinek a levelét idecsatolom, azt mondta, hogy Doktor úr nem fog haragudni. A napokban érkeztem Párisba és szeretnék a Bibliothèque Nationale-ban dolgozni. Rendkívül hálás volnék, ha a szükséges tanácsokkal ellátna. Tisztelő híve, Csáth Ilonka."

Mellékelve Wessely Edit, most már nem tudom milyen Gyuláné pár sora:

> Tamásom drága, vegye közismert gondjaiba kishúgomat, aki nagyon bájos. Legyen jó mindhalálig és ne csaljon meg túlsokszor mindenféle poulkákkal. Aláírás.

Fentemlített Edit nagy szerelmem volt az egyetemen, végtelen budai séták lírai hősnője, igen kedveltem, de ő rútul férjhez ment, amit egyre több régi ismerősöm tesz meg. Csáth Ilonkáról nem tudtam semmit. Lehet, hogy kövér, és valószínű, hogy buta, gondoltam velemszületett pesszimizmusommal. Mindegy no, fődolog, hogy a posta ezúttal sem csalt meg, bizalmam az ősi postában, eddig még minden jó volt, ami postán jött.

Felmentem szobácskámba. Szobácskám, mint minden magyar intellectuelé Párisban, a világ legkisebb, legcsúnyább, legmegalázóbb szobája volt és mint minden magyar intellectuel szobája Párisban, idővel úgy megszépült az emlékezetben, hogy túlragyogja az összes felekezetek paradicsomait. Némi habozás után a következő választ fogalmaztam meg:

> Kedves Kollégakisasszony, bármikor boldogan a rendelkezésére állok a Bibliothèque Nationale-ban. Ismertetőjelem, hogy barna zsebkendőt hordok a szívem fölött és főkép, hogy a 266-os számú helyen ülök. Ha nem volnék ott, a srégen jobbra levő kávéházban vagyok található. Befejező formula és aláírás.

Azután lassankint meg is feledkeztem róla.

Azután egy délelőtt egy fiatal lányra lettem figyelmes, aki felette tétován lengett a könyvtártermet két partra elválasztó középső úton, Úgy csinált, mint aki a moziban a padsorok számát nézi, hogy helyére találjon. Végül is megállt az én asztalom partján, nézte az asztal mellett ülőket, majd elpirult, kivett egy kézikönyvet az asztal előtt álló szekrényből és határozatlanul lapozgatta. Nagyon csinos volt, mindazonáltal továbbolvastam.

Ez a lány alkalmasint maga Csáth Ilonka, jutott eszembe. Töri a fejét, hogy melyik vagyok én. Kisasszony kérem, én vagyok az illető. Talán nekem kellene szólnom. De viszont hátha nem Csáth Ilonka. A női nem két nagy csoportra osztható: Csáth Ilonkára és nem Csáth Ilonkára. Az utóbbi típus sokkal nagyobb számban van képviselve. Marhaság. Továbbolvastam.

Mikor a következő szonettet is megértettem és felnéztem, az illető már nem volt ott. Kissé meg voltam bántva, csalódott és elárvult voltam. Valami igazán történhetett volna. De ilyenek a nők, mindíg elmennek. Pedig milyen vonzó volt. Még két szonettet elolvastam aztán felálltam és elindultam ebéd irányában. Mikor az ajtóhoz értem, a legközelebbi asztaltól felugrott a szép fiatal leány és hozzám szaladt.

- Pardon - mondta rossz franciául, és hogy nem vagyok-e N. Tamás?

- De én vagyok - mondtam magyarul - és akkor Maga valószínűleg a Csáth Ilonka.

Nagyon megörült intuiciómnak.

- Gondoltam, hogy Maga az, de nem mertem szólni.

- Hogy lehet egy felnőtt, egy egyetemi hallgatónő ilyen félénk - mondtam fölényesen. - Hát szóval azt akarja, hogy bevezessem a Bibliothèque Nationale rejtelmeibe. Nagyon szívesen. De mit szólna, ha előbb megebédelnénk?

- Ebédelni? én... én csak kávét szoktam ebédelni.

- Szegényke. Úgy kell spórolnia?

- Dehogy. De még nem szoktam meg, hogy bemenjek egy vendéglőbe. Tudja, én most vagyok először el hazulról.

- Hát akkor szokja meg velem. Tudok itt egy nagyon jó, olcsó kis cseh vendéglőt, ahol magyar ételeket lehet kapni. Igazi sertéskarajt párolt káposztával, úgy mint otthon.

- Igen, ez jó lesz, - mondta bizonytalanul.

Kivezettem, az apa és a gavallér attitüdjének valami sajátos keverékével.

Ebéd közben kikérdeztem az egyetemi ujságokról. Ilonka beszédes lett, kifogyhatatlan volt a tanárok szokásainak és a hallgatónők félelmeinek az előadásában.

Azok közé a ritka lányok közé tartozott, akik nem omolnak össze, ha kinyitják a szájukat. Minden félénksége dacára precízen és okosan fejezte ki magát, és mikor belemelegedett a témába, édesen, dallamosan, aranyszájúan jöttek a mondatai. Másodéves bölcsész volt, húszéves az egész lány, ami manapság majdnem kamaszkor még. Olyan fiatal volt, hogy a szellemi értékek még imponáltak neki.

Kitünően összebarátkoztunk, már szinte el is felejtettem, hogy szép fiatal leány, annyira kolléga volt és szerettem volna keblemre ölelni. Még az ebédjét is ki akartam fizetni, a gazdasági viszonyok dacára, de Ilonka, magyar szokás szerint, oly kétségbeesetten tiltakozott, mintha tisztességtelen ajánlatot tettem volna.

A délután mint egy pillanat elmúlt. Oly büszkeséggel vezettem a félénk léptű lányt a katalogusok, casier-k, tableauk rejtelmei közt, mintha én találtam volna fel a könyvnyomtatást. Megtanítottam mindenre, ami fontos. Megmutattam neki a nevezetesebb aggastyánokat, akik

könyveikbe temetkezve ültek: a kéksapkás aggastyánt, aki időnkint felállt és fütyült egyet, a csámcsogó aggastyánt, a dühöngő aggastyánt és a közlékeny aggastyánt, aki feltalálta az alapnyelvet, melynek birtokában az összes többit ki lehet számítani. És mikor kimentünk kávézni, líraian azt mondtam:

- Ne ijedjen meg, hogy a könyvtárat kilencven százalékban aggastyánok, rokkantak és hajótöröttek látogatják. Azért nemcsak menedékház a könyvtár. Itt terem az örök ifjúság is, például Maga meg én, meg az emberi dolgok...

De nem tudtam logikusan befejezni.

Egyébként Ilonkát nem is kellett vigasztalni. Már az első délután látszott rajta, hogy jól fogja érezni magát a könyvtárban. Talán mert érzékenysége, félénksége védő nyugalomra talált abban a rendezett, megbízható, gonoszságmentes kozmoszban, ami a tudomány és aminek látható teste a könyvtár. Oly jó tudni, hogy minden a helyén van és minden olyan távoli és személytelen. Kedvek és vágyak jönnek-mennek, mint a nyugtalan túristák, de a fóliánsok csak ülnek egyhelyben és barátságosan várják az olvasó századokat. Autobuszok, taxik, metrok rohanva hordják, transzparensek üvöltik az élet piszkos anyagcseréjét - a könyvtár a tisztaság.

Könyvtár után hazakísértem a Foyer des Etudiantes-ba, ahol lakott.

- Mit csinál vacsora után? - kérdeztem.

- Semmit. Beszélgetek egy kicsit a lányokkal, aztán lefekszem és olvasok.

- És a nagy párisi éjszaka, nem érdekli? Volt már a Montparnasse-on?

- Nem és nincs is sok kedvem. Nem szeretem, ha sok ember van együtt. Különben sem mehetek egyedül.

- Hát jöjjön velem.

- Azt nem lehet. Hisz ma beszélek először Magával. Különben is.

Belenyugodtam erkölcsösségébe, tudtam, hogy ez hozzátartozik a magyar fiatal lányhoz.

- Nem érzi egyedül magát este? Nem fog búsulni a Mama után?

- Ma nem. Ma nagyon boldog vagyok.

Nem értettem.

- Hát... a könyvtár. Örülök, hogy dolgozni fogok. És Maga olyan jó volt hozzám. Ugye máskor is fog segíteni?

- Hogyne, boldogan... én bizony nagyon rosszul érzem magam esténkint. Ez a legnehezebb része a napnak.

Sokat beszélhettem volna erről a témáról, de nem akartam szentimentális lenni. Még udvarlásnak vehette volna.

- Nem akarom, hogy búsuljon - mondta.

Egymásra néztünk és jó darabig hallgattunk. Nem mondom, hogy sokatmondó hallgatás volt - magamat hallgattam és magamnak, a belső tompa ütéseket, amiket nem is szabad egy ilyen fiatal lánynak hallania. A magányosság magánügy, úriembereknél.

- Hát igen - mondtam és mosolyogtam. Vártam, hogy mondjon valamit, azután kezet csókoltam és elmentem.

Mentem pár lépést lefelé a St. Michelen. Kezének a puhaságát még a szájamon éreztem, amikor megálltam azzal az érzéssel, hogy valaki utánam jön. Megfordultam, hát Ilonka volt.

- Ne haragudjon... Magának akarom adni ezt a cigarettaszipkát... hogy olyan jó volt hozzám.

Annyira meglepett, hogy csak vigyorogni tudtam. Mire mondatok formálódtak bennem, Ilonka már el is siklott, hallatlanul gyors és könnyű járásával. A cigarettaszipkát roppant hosszúra lehetett kihúzni. Örültem neki, de valahogy eszembe sem jutott, hogy gondolkozzam rajta, miért adta nekem. Számomra Ilonka könyvtárlátogató volt. A szipkát is a könyvtári emlékek sorába iktattam. Megnyugodtam benne, mint tisztességes tudományos keresetben, végre is az egész délutánomat Ilonkának áldoztam.

Azután vagy egyheti ismeretség után sikerült Ilonkát rávennem, hogy könyvtár után eljöjjön a rue d'Antinbe, megkóstolni a kedvenc vermutomat.

Ez egy különös kis hely, a rue d'Antinben, semmi mást nem lehet ott kapni, mint a Crocefisso nevű olasz vermutot. A helynek olyan furcsa ajtaja van, mint az angol kocsmáknak: alul és felül nincs semmi, csak a középen van két lengő fatábla, úgyhogy nem látni be a helyiségbe. Ez a szokatlan ajtó Ilonkára, úgy látszik, rendkívüli romlottság benyomását tette, mert visszariadt és egy negyedóráig kellett kapacitálni, amíg bejött.

Bent nem volt senki, csak az öreg patronne, aki hosszúnyakú pohárban mindegyikünk elé egy-egy vermutot rakott le. Ilonka egy ideig ijedten nézett körül.

- Maga itt szokott zülleni? - kérdezte.

- Hát ha züllés az, hogy néha idejövök valamelyik barátommal és megiszunk két-három pohárral.

- Biztosan sokkal szívesebben ülne most a barátaival... Mondja, engem úgy fúr a lelkiismeret, hogy annyi idejét elveszem.

Egyszerre óriási gyengédséget éreztem Ilonka iránt. A határtalan emberi érzést, amit az érez, akinek van miből adnia és ad.

- Ugyan, Ilonka, ha tudná, milyen jókor jött. Csak most tudom igazán, hogy mennyire szeretem a Bibliothèque-ot és a könyveket és a tudományt és a könyvszerű életet, ami olyan savanyú néha, - most, hogy Magával megoszthatom.

Ilonka felkapta a fejét és a szeme fátyolos lett, mintha szerelmet vallottam volna. Siettem helyreigazítani, mert a precizitás híve vagyok az érzelmi életben.

- Úgy gondolom, hogy - hogy is mondjam? - csak az önösnek nincs vigasztalása.

- Eötvös József - mondta Ilonka.

- Igen, Eötvös József - mondtam kissé ingerülten, mert szemrehányást és iróniát éreztem a közbevágásban, iróniát az örök bölcsész iránt, aki idéz.

- Jó - mondta. - De azért én hálás lehetek magának, ugye? Azelőtt azt se tudtam, hogy kell egy könyvet megfogni. Úgy tartottam, mint egy műtárgyat. Rengeteget tanultam Magától.

- Azért ne legyen hálás. Én megtalálom a számításaimat. A kis élvezeteimet. Magát bevezetni a könyvek közé, az én birodalmamba, majdnem olyan szép, mintha egy szűzet vezettem volna be a szerelem titkaiba.

Ilonka meglepetve nézett rám. Én sem értettem egészen, hogy került ide ez a buta hasonlat. Kissé megijedtem. De Ilonka lehajtotta a fejét és a keze bátortalanul közeledett felém pár centimétert az asztalon.

Rátettem a kezem a kezére. Ilonkának a keze is nagyon szép volt, a természet szereti a harmóniát és a kéz ritkán mond ellene az embernek.

De kéz a kézben nagyon nehéz értelmes beszélgetést folytatni. Ennek az attitűdnek valami meghitt, egyszerű hangulata van. Az ember melegszívű vasárnapi iparoslegény lesz, ha megfogja a leánynak a kezét.

Kicsit megkönnyebbültem, mikor elhúzta a kezét, az órájára nézett és nagyon csendesen mondta:

- Menjünk.

Annyira el volt merülve, hogy hagyta, hogy kifizessem a vermutját. És ez volt a katasztrófa kezdete.

Hazafelé menet alig beszéltünk és csak együgyű dolgokat. A Pont des Arts-on Ilonka megállt, nézte a Szajnát a Cité irányában és valami divatos dalocskát dúdolt magában. Emlékszem, ez akkor roppant meglepett. Sose tudtam volna előzőleg elképzelni, hogy Ilonkáig eljut az ilyen mindennapi érzelem, mint ami egy slágerben van, és hogy dúdolni is szokott.

Aznap este szokásom szerint a végtelen Casanovát olvasgattam. Halott íróbarátaim közül legjobban talán a jeles kalandort szerettem, akinek sikerült egyetlen életbe összeélni a legszebb század minden szépségét és csúfságát. Nem nagyon hasonlítottunk egymásra. A Don Juanok alapvető tulajdonsága, hogy nem válogatósak. Casanovának egyformán tetszett minden nő, aki szembejött vele és élete legszebb éjszakája volt minden szerelmes éjszaka. Én ellen-Don Juan vagyok, nagyon ritkán tetszenek nekem a nők, csak bizonyos csillagok alatt, csak bizonyos hangokra rezonálva, választott pillanatokban és akkor sem nagyon.

Úgy jártam-keltem a párisi utcákon, hogy jóformán meg se néztem a nőket, ők sem vetették ki rám hálójukat - olyan voltam, mint a filmen az utcai jelenetnél a Gondterhes és Siető Járókelő, aki oda se néz és csak átszalad.

De aznap este a casanovai kalandok botrányos módon Ilonkát juttatták eszembe. Egy hét alatt hát elértem odáig, hogy megfogtam a kezét... Istenem, Casanova hogy megvetett volna lassúságomért. Hiszen elméletben én is a veszedelmes élet híve voltam, szívem Casanova asszonyaiért vert, a pokolian kieszelt intrikákért, melyek boldog beteljesülésekre vezetnek, - miért, hogy a valóságban olyan kényelmes vagyok?

Okos leszek, mint hajdan Casanova, gondoltam. Lassankint fogok haladni, lépésről-lépésre. Ma már megengedte, hogy kifizessem a vermutját. Holnap este már eljön a Montparnasse-ra... Az átmenet az intellektuális síkról az erotikusra észrevétlen lesz. A könyv a legnagyobb kerítő, amint már Paolo és Francesca is észlelte, és hogy ne menjünk messzire, gondoljunk Abélardra és Héliose-re.

De mit szól mindehhez Ilonka? Kétségkívül kedvel engem mint okos barátot, de elfogadna-e más vonatkozásban? Vajjon? Olyan szűzi és olyan jólnevelt. Csüggedés szállta meg a szívemet. De egyszerre csak eszembe jutott egy csomó dolog, ami mellett eddig érzéketlenül mentem el: a szipka, és Ilonka egyes kijelentései, hogy mindíg rám fog gondolni, ha valami szépet olvas és ilyesmik... hiszen eddig ő volt az, aki udvarolt, jöttem rá megdöbbenve és én bölcsész, észre se vettem! Ó szent Casanova!... De majd megmutatom.

Másnap reggel megváltozott Ilonkát láttam viszont a könyvtárban. Eleinte azt hittem, a változás csak bennem van, érzelmeimnek a Pálfordulása idézte elő, de azután rájöttem, hogy a változás tőlem függetlenül is fennáll. Ilonkán szép új kalap volt az eddigi diáksapka helyett és ki volt púderezve. Két asztal férfiközönsége őt bámulta, a költők, az aggastyánok, a kínaiak, és ő is szórakozottabban olvasott. Időnkint átmosolygott hozzám, kedvesen, szabadon.

Ebéd közben még nyilvánvalóbb lett Ilonka színe-változása. A párisi atmoszféra, mely eddig egyáltalán nem érintette, most mintha rohammal vette volna be a sáncokat. Szabadon és jókedvűen fecsegett, párisias kifejezéseket kevert a mondókájába, nem is értem, hol szedte fel őket. Kritizálta az embereket, kritizálta a kosztot és kijelentette, hogy szeretne már valami érdekesebbet enni. Úgyhogy nem is kellett semmi casanovai sátánkodás, könnyen rávettem, hogy este a Montparnasse-on vacsorázzunk.

Este a jó vendéglőben a félénknek mondott Ilonka meglepően biztos fellépésű volt. A cseh vendéglőben nem is vette kezébe az étlapot, szerényen és a földiek megvetésével rámbízta a választást. Most nagy körmönfontsággal tanulmányozta az étlapot és sikerült valami teljesen ehetetlen húst kiszemelnie. Haute Sauterne-t ittunk, mert egyszer azt hallottam, hogy ezt szokták inni, amikor egy hölgyet meg akarnak hódítani. Nem tudom, a hölgyekre hogy hat, én igen szellemes lettem, és Ilonka, aki a humornak a leghalványabb nyomát sem árulta el, nagyon méltányolta ötleteimet.

Vacsora után átmentünk a Viking Café Barjába és cognacot ittunk. Meghitt bőrpamlagon ültünk, édes-közel, párisiasan. Valamelyik szomszéd asztalnál Riemer ült a német hajadonnal és kollégiálisan mosolyogtunk egymásra.

- Ne haragudjék, de most olyanok vagyunk, mint egy szerelmes pár - mondtam.

- Engem nem izgat, ha Magát nem. Kilenc nagynéném itt nem fog rajvonalban felvonulni.

- Mondja, Ilonka... volt már szerelmes?

- Nem mondom meg. Maga sem mond meg nekem semmit.

- Én? Mit mondjak meg?

- Hogy szeretett és mennyire és mindent.

- Úgy sem érdekli Magát az én kis életem.

- Egyáltalán nem. Csak azt szeretném, ha hipnotizálni tudnék és ki tudnék szedni Magából mindent. Úgy szeretném olvasni Magát, mint egy könyvet. Ó Tamás, Maga olyan buta!

Megcsókoltam a kezét, nagy hangsúllyal.

- Kislány!

Az eksztátikus boldogság zöld felhőkben ereszkedett alá a mennyezetről, ahol hajómodellek lógtak. Momentán szerelmes voltam és áhítattal néztem a leányra, aki felém fordította szívének iránytűjét. De ekkor Casanova, nagy fekete sokrétű köpenyben, rizsporos parókával, átlépett a tudatküszöbön.

- A líra nem elég, fiatal barátom - mondta. - Cselekmény kell, kérlek alássan, cselekmény.

Mindazonáltal nem cselekedtem semmit. Ellenben Ilonka proponálta, hogy menjünk sétálni.

- Még csak tizenegy - mondta. - Nézzük meg a Szajna partját.

- Nagyszerű.

- De vigyázzunk, hogy egy óra előtt otthon legyek. Egy óra után senkit sem engednek be a Foyer des Etudiantes-ba. Multkor is egy leány kénytelen volt kint maradni reggelig.

- Mégis csak erkölcsösek ezek a franciák - mondtam. - Az olyan züllött nő, aki egyig nincs otthon, megérdemli, hogy az éjszakát a barátjánál töltse.

Most már tudtam, mit kell tennem, hogy megfogadjam Casanova tanácsait. Valahogy el kell mulatni az időt, hogy Ilonka ne vegye észre. Ha egy órára nincs otthon, ijedtében hozzám jön aludni. Elszédültem a hirtelen rámömlő képzelet-hullám alatt.

Beültünk egy taxiba, utasítottam a soffőrt, hogy vigyen le a Pont Neufig. A taxiban némi belső tusa után magamhoz vontam, hogy megcsókoljam. Ilonka engedelmesen a vállamra hajtotta a fejét, de a leghatározottabban tiltakozott a csók ellen.

- Nem szabad, nem szabad.

- Miért nem? Miféle csacsiság ez?

- Én jó kislány vagyok. Még sosem csókoltak meg.

- Elég helytelen. Egyszer valakinek csak el kell kezdeni.

- Nem. Nem szeretem. Mire jó az?

- Vannak, akik azt mondják, hogy nagyon kellemes.

- Hát akkor csókolódzzék azokkal.

Már a Pont Neufnél voltunk. Kiszálltunk és szorosan összekarolva sétáltunk a parton.

- Milyen szép éjszaka - mondta Ilonka. - És milyen szép a Notre-Dame. És milyen jó Magával sétálni. O mon ami, mon ami, mon ami... Dobja el azt a cigarettát, hogy lehet ilyenkor cigarettázni.

- Akkor üljünk le.

Leültünk egy padra az elhagyott Szajna-parton. Újabb kísérletet tettem egy csók irányában.

- Nem, nem, mondtam már, hogy ne - mondta ingerülten. - Miért akar így megalázni, mondja? Eddig úgy bánt velem, mint egy igazi baráttal, komolyan vett és okosan beszélt. És most csókolódzni akar velem, mint akármelyik kislánnyal, mert Párisban éjszaka van és így szokták.

Elengedtem, odébbhúzódtam halk, bánatos szívemmel és azt mondtam:

- Jól van, Ilonka. Most már nem is csókolom meg addig, amíg Maga nem csókol meg engem. Ha sohasem, hát sohasem. Tudom, hogy csak azért tűr meg az oldalán, mert rém intelligens vagyok és úgy lehet használni engem, mint egy kézikönyvet. De ha úgy merek közeledni Magához, mint fiatal a fiatalhoz, mint az élet az élethez... Mais passons. Beszélgessünk Maurice Scève szonettjeiről és a lyoni költőiskoláról általában. Jeles iskola volt, még jelesebb, mint a Veres Pálné.

- Tamás, ne bántson.

Lassan, magával küzködve fölémhajolt és megcsókolt. Az arca könnyes volt, éreztem.

És most már nem volt fenntartás a csókban, furcsa, sírós boldogsággal, amint jöttek egymás után és eltartottak fullasztó végtelenekig. Annyi magányosságon át, olyan sivatagokon és jégmezőkön keresztül utaztak ezek a csókok, hogy először még fáztak, amint a tűzhelyhez értek és lassan-lassan tértek csak magukhoz, és lettek mesemondók, meghittek, örvendezők.

- Milyen okos, hogy Párisba jöttél, Ilonka. Milyen kedves volt a Jóistentől, hogy Szajna-partot teremtett.

- O mon ami, úgy szerettelek, hogy olyan egyedül voltál a szemüveged mögött, a Maurice Scève-vel. Az volt az illúzióm, hogy énrám vártál, mint valami kézikönyvvé varázsolt királyfi. Ugye már nem vagy egyedül?

Nem, nem voltam egyedül. Itt volt a Másik, édes fizikai közelségben, amennyire a helyzet megengedi egy padon. Közben azért Casanováról se feledkeztem meg. Már csak egy félóra és Ilonkát nem engedik be a Foyer-ba.

- Most már bevallhatom - folytatta Ilonka. - Az nem tegnapi dolog, hogy szeretlek. Már két éve gondolok rád.

- Ugyan. Hisz nincs tíz napja, hogy ismersz.

Ilonka nevetett.

- Tulajdonképpen haragudnom kellene. Két éve ismerlek. Egyszer Editéknél - hát nem emlékszel?

- Nem én. Az arcmemóriám borzasztó gyenge újabban.

- Igaz, hogy én akkor még matrózblúzos kislány voltam, rém sovány és a frizurám is más volt. És nem is igen vettél észre. Te csak Edittel törődtél. De én egész este téged figyeltelek. És azóta van.

- Ilonka! Hát lehet ez? Hogy valaki két éven át engem szeressen, reménytelenül és messziről és azután egyszerre csakugyan beállítson az életembe? Ez olyan Solness-építőmesteresen hangzik, nem is hiszem el. Hisz a könyvtárban meg sem ismertél.

- Dehogy nem ismertelek meg, de olyan zavarban voltam, hogy nem mertem szólni. Már azt gondoltam, hogy hazamegyek és sosem nézek többet feléd.

- De mondd... hát miért nem szóltál előbb? miért nem adtál két éven át életjelt magadról?

- Párisban voltál és tudod, hogy jólnevelt kislány vagyok. Különben pedig, ha tudni akarod, adtam életjelt magamról.

- Mikor?

- Mondd, Tamás, megkaptad a papa nyakkendőtűjét, amit a névnapodra küldtem?

- Hát te voltál?

- Én. Hát a Miki Maust megkaptad?

- Azt is. Köszönöm. De hogy jutott eszedbe az őszi kikirics?

- Nahát ez nagyon nem szép tőled, hogy nem érted.

- Az őszi kikiricset?

- Azt, azt. Ez volt az egyetlen dolog, amit mondtál nekem, Editeknél akkor. Hogy az őszi kikiricsről tudod, hogy őszi kikirics. Azért küldtem. Hogy lehet ilyesmit elfelejteni?

- Szenzációs. Most még csak az átszállójegyet magyarázd meg.

- Ja az úgy volt, hogy egyszer egyedül sétáltam a Hűvösvölgyben és rém bánatos voltam és rád gondoltam egész idő alatt. Mikor hazamentem, úgy éreztem, hogy kell neked valamit küldenem erről a kirándulásról, de semmi mást nem hoztam magammal, csak az átszállójegyet.

- Te Ilonka, én oly iszonyúan szégyellem magam. Én nem gondoltam rád ez alatt a két év alatt. Ez alatt a két év alatt egyáltalán nem gondoltam senkire. Még most is nehezemre esik valakire gondolni. Mondd, jóvátehetem valaha a mulasztásaimat? Úgy érzem magam, mint a víziember.

- Miféle víziember?

- Akit kihúztak a Fertő-tóból és már úszóhártyák nőttek a kezén és elfelejtett beszélni. Hany Istóknak hívták.

- Nem is kell beszélni. És nincs mit jóvátenni. Nekem szép volt ez a két év, nem voltam egyedül, soha, és szerettelek, ahogy kamasz lányok szokták. És most már majdnem felnőtt

vagyok, egyetemi hallgató kérem, egyedül utazom és eljöttem Párisba, hogy veled lehessek. Örülök, hogy két évig egyedül voltál és hogy egyedül találtalak, és nem kell valakit elkergetnem. Mert ha lett volna valakid, nem képzeled, milyen ravasz intrikákra lettem volna képes... De Tamás, mi az? Most harmadszor nézed meg az órádat! Szent Isten, csak nem késtem el?

- Még nem késtél el. Ilonka.

- Hány óra?

- Éppen annyi időnk van, hogy taxin hazaérj. Tíz perc mulva egy.

Mit magyarázzak? Én nem vagyok Casanova. Talán ha pár évvel fiatalabb és töretlenebb vagyok, kockáztattam volna és legfőkép, ha Ilonka nem vall szerelmet. De így? Ehhez nem volt elég egy kis szerelem és egy ici-pici elszántság. Az ügy határozottan túl volt méretezve.

Fáradt, fázós, gúnyos és könyves ember, hiába, éreztem, nem vagyok elég a pillanatnak. Azt mondtam, amit Arany János, mikor a leányzó hívogatta: Későn van, instálom.

A taxiban nem szóltunk egy szót sem, csak drukkoltunk, hogy idejében hazaérjen. Illetve csak én drukkoltam.

Ilonka másnap nem jött be a könyvtárba. Csak harmadnap és akkor is magázott.

Kávézás közben megkérdeztem:

- Mondja, Ilonka, mi van Magával?

- Velem? Nincs semmi. Sokat gondolkoztam azon, amit multkor mondott a provençal líra eredetéről. Ha Gaston Parisnak igaza lenne, akkor megszakítatlan volna a latin szellem kontinuitása. De ez túlságosan szép, semhogy igaz lenne... Most nekiülök Vosslernek.

Azután nemsokára elutazott. És az egész dologból nem lett semmi.

CYNTHIA

(Töredék)

Miután Cambridgeből kidobtak illetlen nyakkendőviselet és erkölcstelen üzelmek miatt, a londoni University Collegebe iratkoztam be, melynek az a fő nevezetessége, hogy a dékánnak elvben jogában áll kiutasítani minden papot, aki az egyetem területére merészkedne. De ezt a jogot titokban tartják.

Egy nap kísérletképpen magamra öltöttem az anglikán egyházi személyek hagyományos és a mozikból jól ismert exteriőrjét és tüntetően leültem az egyetem porticusában, hol angol kislányok és perzsa fiatalemberek sportszerűen sütkéreztek a csekély angol napfényben. Áhítatosan behunytam szemem és édes borzongással vártam a dékán és a szent öregek, és az egyetemi porkolábok díszes felvonulását, mert imádom a felvonulásokat. De nem jöttek, a teaidő közeledett és beláttam, hogy ismét naiv voltam. Az igehirdetéshez folyamodtam. Széttártam karomat, a jelenlevőket testvérnek nyilvánítottam, mint illik és bizonyos revelációkról kezdtem beszélni, melyeket állítólag London és Liverpool között kaptam a gyorsvonaton, a mennyország berendezésére vonatkozólag, és hogy a Nagy Állat az apokalipszisben tulajdonképpen Skóciát jelenti. Az angol kislányok áhitatos unalommal hallgattak és nem sikerült semmi feltűnést se keltenem. Még csak el se mentek. Roppantul megalázva vonultam el teázni. Éreztem, hogy lényem visszapattan az angol jólneveltségről, és hogy létezésemnek itt tulajdonképpen semmi teleológiája nincs. Még csak egy kontraszt sem vagyok. És rámnehezedett kicsinyvoltom és a világ nagysága. Könnyezve bolyongtam este a Hyde-parkban és bánatos gesztussal Cynthia nevű leánybarátomnak ajándékoztam a reflexeket a tavon, melyeket ő olyannyira szeretett. Az egész világot oda tudtam volna ajándékozni, neki, vagy akárki másnak, kinek a kezét jól esett símogatni északi szentimentalizmussal, magamnak mit sem tartva meg, legfeljebb az alabárdosokat, mérhetetlen sznobizmusomban.

Másnap azért újra én voltam az első a British Museum könyvtárában. Amióta nagybátyám Verne-könyvbe illő végrendelete a tudományos elfoglaltságra ítélt, szinte második természetemmé vált, hogy könyvtárba járjak. Holott az igazi természetem talán az lett volna, hogy a pusztákon lovagoljak, vagy mozdonyt vezessek. Egyébként nem tudom. Sosem sikerült kinövekednem abból a kamaszkori állapotból, amikor az ember szinte kisérletezve ölti magára a különböző személyiségeket. Magam is megdöbbenek olykor, ha végignézem lelki garderobeom gazdagságát.

Ott ültem a szokott helyemen, a szokott könyvek előttem, angyali porszagukkal, szégyenkezve évszázados olvasatlanságukon. Némelyikről pontosan tudtam, hogy Southey, a poeta laureatus volt az utolsó, 1830 körül, aki kézbe vette őket és ez a gondolat nagyon meghatott. Azután megjelent a szokott fiatalember, aki mindennap mellettem ült. Kedveltem ezt a fiatalembert, aki a számomra úgy hozzátartozott a British Museum atmoszférájához, mint a nagy kupola fölöttünk, a körbefutó szekrények a töméntelen könyvvel és a csend, mélyebb és intenzívebb a templomnál. Csak a lapok állandó zizegése hallszott. Magambaszálltam és olvasni kezdtem.

Később a katalógusoknál találtam magam böngészve és azon gondolkoztam, hogy vajjon a katalógusokat is Cynthiának adnám-e, esetleg Eileen-nek, csak a T betűt tartva meg, mert azt nagyon szeretem, mikor láttam, hogy a szokott fiatalember mellettem áll és szeretne megszólítani. Ez a szándék bennem is régóta élt, ha nő lett volna, már biztos megszólítottam volna, de így nem tudtam legyőzni férfiszemérmességemet. De most már láttam, hogy eljött a nagyon nagy pillanat, amikor egy új barátság születik, ködös preexisztenciákból.

- Well, - mondtam és előzékenyen mosolyogtam.

- Sorry, - mondta ő és kicsit dadogott és helytelenül használta zavarában néhány ige vonzatát, de azért nagyon udvarias volt.

- Ön két hét óta használja Henry Thomas könyvét az Adamis-regényekről, amire nekem égető szükségem volna. Különösebb nehézséget okozna önnek, ha néhány napra átengedné nekem?

- A legkevésbbé sem. De... csak nem foglalkozik ön is Amadisszal?

- De igen, - felelte azzal a meleg, meghitt, mélyről jött és rövidlátó mosollyal, ahogy csak filológusok tudnak, ha a tárgyuknál vannak. Az én szívemet is kellemes bizsergés járta át. Tudtam, hogy az ég elküldte az embert, akire szükségem van. Nem az Amadis miatt - mit nekem Amadis és én Amadisnak? Az embert láttam, akinek Amadis 1930-ban mond valamit, az embert, aki felett nyom nélkül múltak el az épeszű századok, az embert, akinek még van érzéke a kecses, váratlan és heroikus hülyeség iránt, ami valaha Európa volt.

Ezenközben megint teázó idő lett, mint mindíg és mi kimentünk, nagy egymásratalálásunkban pillantást sem vetve az öreg hölgyre, aki a múzeum kertjében minden reggel furcsa, erotikus gyönyörrel az arcán etette a galambokat, egyenesen a Bury Streeti teaházba mentünk és mintha megbeszéltük volna, vajas crumpetet rendeltünk a teához és csodálkozva és várakozva néztük egymást.

Amadis, a páratlan lovag, foroghatott a sírjában, mert bizonyára válságos évtizedek vonulnak el, talán századokat is lehetne mondani, amíg ennyit beszélnek róla, mint mi akkor. Háromszáz év koszorútlan feledése ült az egykori nagy regények fölött és mi felidéztük azt a spanyol úriembert, aki egyszer beállított egy másik spanyol úriemberhez és annak egész családját gyászban találta. „Meghalt Amadis”, mondta a gyászos spanyol és rámutatott a kinyitott könyvre, a nagy kényelmetlen fóliánsra, ami kényelmes mondatokba hozta évszázadok álmát, az álmot, ami azóta elveszett. Beszéltünk arról, hogy milyen szép név Oriana, és Urganda la Discognue és Galaor és a sok nemlétező sziget egy misztikus Földközi Tengeren.

Nagyon sajnáltam, hogy nem volt alkalmam megtudni új barátom nevét és nemzetiségét, mert azt észrevettem, hogy nem angol, de a kiejtése nem emlékeztetett semmiféle ismert nemzet kiejtésére. Annál is inkább sajnáltam, mert péntek volt és én délután elutaztam Cynthiáékhez week-endezni.

Transzcendens hangulatomban csak néhány osztrigát ebédeltem és kimentem a Bond-Streetre, hogy valami gyönyörűt vegyek Cynthiának. Több gyönyörűt vettem, egy egészen modern mintájú ajakírfelszerelést aranyból, egy ófrancia kutyanyakörvet, és egy estélyi ruhát, ami nagyon jól állt volna a kiszolgáló kisasszonynak, de azután még idejében ráeszméltem, hogy Cynthiával nem állok abban a relációban, amikor ruhákat lehet ajándékozni, tehát elküldettem az egész csomagot Eileennek és a kiszolgáló kisasszonyt meghívtam vacsorára. Az illetőt Dorisnak hívták, és angol lévén, nem ért rá már azon a héten, hanem a következő héten egy nagyon kellemes estét töltöttünk, de szeretném valahogy megőrizni a történelmi egymásutánt, amennyire ez lehetséges. És különben is Doris nem fontos, akkor már kifelé mentem ebből az egész atmoszférából, csak azt akarom róla elmondani, hogy az autóban, amikor hazafelé vittem, - de inkább nem mondok el róla semmit.

Elég az hozzá, hogy újra kint voltam a Bond Streeten és még mindíg nem vettem semmi gyönyörűt Cynthának, amikor a gondviselés elémbe vezette Stephen Ellesleyt az egész jellegzetességében, amint az egyik vállával örömet fejezett ki, de a másikat lehúzta adósságainak súlya. Miért nem ajándékozhatom Ellesleyt Cynthiának, gondoltam, hiszen szavakkal úgy sem tudom kifejezni a groteszkségét, ami az egyéniség, és ebben a pillanatban már tudtam, hogy egy csimpánzzal fogom meglepni hölgyemet. Egy kis vörös házikóból telefonáltam az állatkert egyik igazgatójának, kivel nemrégiben barátkoztam össze az antiviviszekciós liga vacsoráján, megalkudtunk egy bébi csimpánzra, megígértem, hogy belépek örökös tagnak az

Állatkert Barátai című egyesületbe és halványan céloztam rá, hogy újabban vegetáriánus vagyok, mert gondoltam, hogy ez örömet okoz neki. A csimpánz csomagolását és biztosítását rábízva szakértelmére, hazamentem, becsomagoltam és elindultam Codliver Manor felé.

Kedves esőutáni hangulat volt, csöpögtek a fák, a kisházak vörös teteje, a távíródrótok, az út végesvégig kanyarodós volt, mint az angol individualizmus, ami mindent tiszteletben tart, és végesvégig jómódú polgári házacskák szegélyezték, gondos függönyük mögött itták a teát az angol családok, kiknek élete a hozzáértő szerint oly mérhetetlenül tompa és az én számomra oly kimondhatatlan vonzó misztériummal teljes akkor, ha kívülről nézem az automobilról; ha belépek, mindennek vége van.

Amikor az öreg kapun át, a nagy bükkfák között felhajtottam a kastélyhoz, még mindíg megborzongatott Cynthiáék előkelősége, annak a tudata, hogy őseiket több erzsébetkori drámaíró említi, nem is beszélve Dryden dedikációjáról, amit szóról-szóra betanultam, amikor Cynthiával megismerkedtem és kisebb adagokban morzsoltam magamnak később, csókolódzás közben.

De valahogy az ősök csak kísérő felhang voltak Cynthia eleven előkelősége mellett, mellyel a legnagyobb közelségben is több fényév távolságát tudta közibénk rakni. Jóllehet előtte való este együtt voltunk, nem mulasztottam el meglepetten kérdezni, mialatt a kezét szorongattam:

- Hát maga még mindíg Angliában van? Hogy bírja ki ezt az esős és unalmas országot, mikor semmi dolga sincs itt?

És amikor egy félóra múlva végre alkalmam volt megcsókolni, még mielőtt a szája újra abba a helyzetbe került volna, hogy beszédre lehetett használni, már azt kérdezte, hogy mit jelent franciául vadásztarisznya.

Cynthiával mindent lehetett csinálni, nem ismert morális akadályokat és azt hiszem, vágyakat sem. (II y a trois sexes, hommes, femmes et Anglaises, mondja Morand valahol.) De végig úgy tett és nekem is úgy kellett tennem, mintha mindez nem velünk történne, jólnevelt és intellektuális lényekkel, hanem két bennszülöttel, valahol Patagóniában, teljesen idegenekkel, mialatt mi St. John Ervyne utolsó kritikáján elmélkedünk, félálomban. Egyideig rendkívül élveztem ezt: a szájat, ami nem az ő szája, hanem talán csak egy műszer a gondos filológus számára, hogy az Amadis-regények Oriánáját jobban el tudja képzelni magának, ezt a vállat, amit nekem nyujt csodálatosan, de nem mint a saját vállát, hanem mint a kastély egy értéktárgyát, a vendég nagyobb gyönyörűségére, a fizikai aktusok roppant személytelenségét. De azért lassanként valami ellenkezés támadt fel bennem és legközelebb beleharaptam a vállába. Cynthia erősen bár, de személytelenül pofonütött és a védővámokról kezdett beszélni.

Most már tudom, hogy egymás mellé szerettünk, az egész hosszú két és fél hónap alatt, amíg szerettük egymást. Én az előkelőségét szerettem, kezdve a Codliver Manori tűzpiszkálótól Cynthia bokájának tizennyolcadik százados szellemességéig. Szerettem, amint golfozott és lovagolt és a falu szegényeit látogatta és a templomban aludt vasárnap délelőtt; ezeket a dolgokat olyan úri tökéletességgel tette, amit én sohasem érhettem el, minden millióm dacára. Legjobb szerettem úgy elképzelni, amint aludt - mert hiszen minden gondolat, ami átszaladt a fején, csak elvett valamit irracionális, kegyelemszerű tökéletességéből. Amikor aludt, merev és ünnepélyes arccal, végtelen messze tőlem, akit néhány perccel előbb még karjaimban tartottam: kétségkívül ő volt Oriana, Amadis lovag szerelmese.

De Cynthia, természetesen, nem sokra becsülte előkelőségét; az előkelőséghez hozzátartozik, hogy nem tud önmagáról. A sajnálatos az volt, hogy Cynthia önmagát, mint okos nőt becsülte. Rengeteget olvasott és szégyelte mindazokat a könyveket, melyeket nem olvasott. És szégyelte életének előkelő oldalát. Egyszer golfozás után egy domboldalon heverésztünk és ő olyan

elengedett kéjjel engedte át magát a napfénynek, ahogy csak az angolok tudják; látszott, hogy a világ csak a bőrén keresztül létezik. Egyszer csak dúlt arccal ült fel:

- Maga most azt hiszi, hogy nem gondolok semmire. Pedig... - és valami nagyon intelligenset mondott.

És engem is mint okos nő szeretett, az okos férfit. Azt mondják amerikai életbölcsek, hogy a nők sokkal józanabbak és számítóbbak, mint mi vagyunk. Cynthia anyagi üdvöket nem várt tőlem, sőt még csak feleségül sem akart jönni hozzám, mert családja sosem egyezett volna bele, tekintettel kétes és soknemzetű őseimre, erotikus szempontból pedig csak a patagóniai bennszülöttet érdekeltem, személytelenül. És mégis érdek-nő volt: egy intellektuális „vamp". Kis noteszkét hordott magával, amibe felírta a szavakat, amiket nem értett és énrám jutott a lexikon magasztos hivatása. Ha kettesben együtt voltunk, néhány csók történt, mintegy előlegképpen és azután előkerült a notesz és a kérdések. Eleinte persze csupa hamis adatot mondtam, Copernicus keresztnevét Nepomuki Jánosnak minősítettem, Rettenetes Iványból nagy könyvgyüjtőt csináltam és a metempszichózist górcsőnek fordítottam. De mikor láttam, hogy Cynthia minden szavamat elhiszi, lusta voltam tovább hazudni és pontos válaszokat adtam, kimérten, mint egy jó tanuló. És amellett oly buta volt, Istenem, milyen buta...

A HERCEG

(Képzeletbeli arckép)

Aki olaszországi csavargásában véletlenül elvetődött a kis Cortemigliába, a Róma melletti Albán Hegyek közé, bizonyára nem mulasztotta el, hogy megtekintse a kastélyt, a hely egyetlen komoly nevezetességét, a dómban található híres festményeken kívül, amelyek olyanok, mint amilyeneket Olaszország minden városkájának dómjában látni. A Palazzo S. Agnese sem különbözik lényegesen Itália ezer és ezer gyönyörű renaissance és barokk palazzójától - de ha már ott van az ember, hát megnézi és a néző lelkét megfogja lágy és szabályos szépsége és az elmúlás varázsa, amely körülborongja.

A palota jelenleg éppen abban az állapotban van, amely a legalkalmasabb arra, hogy a mult, a történelem mint élményszerű valóság lépjen közel az emberhez: nincsen ragyogó idegenforgalmi látványossággá kitakarítva, mint pl. Assisi városa, de nem is siváran elhanyagolt, nem kelti azt a benyomást, mintha az évszázados Romlás miazmáit árasztaná. A vadszőllő szabadon, valami itáliai, önkéntelen művészieséggel fut fel falaira, a díszudvar kőkockái közt diszkréten üt elő a fű, de nem lepi el vad burjánzással; a Palazzót ugyan őrzik s mutogatják, de félóráig is eltart, amíg a „custode”-t elő lehet valahonnan keríteni szolgálatkész és nem nagyigényű olasz utcagyerekek segítségével.

A palazzo belseje nem kelt csalódást abban, aki kívülről gyönyörködött benne: termeiben is minden anyag nemes, minden forma előkelő a szónak valami olyan magas értelmében, hogy mai korunkban nincsen semmi, amivel össze lehetne hasonlítani; a magasabb emeletek ablakaiból finom és ábrándos kilátás nyílik a Tirréni-tenger kékes napsütése felé. Az egyik ablaküvegbe egy széplelkű angol látogató vagy látogatónő gyémántgyűrűjével bekarcolta Keats ismert sorát: *A thing of Beauty is a Joy for ever.*

Mint egy költeményben a refrén, úgy tér vissza a S. Agnese-palotában két mozzanat: az egyik a hercegi család két pallost és egy strucctollat ábrázoló címere, a másik pedig a kastély építtetőjének, *Marcantonio S. Agnese*-nak arca. A herceg arcképét Rusticaia festette meg, erősen kidomborítva orrának és orcáinak húsos, dús, hogy ne mondjuk pompázatos jellegét; Marzio Filiboni állóképet festett róla, ezen barnásbíbor, félig felkötött függöny előtt áll, a függöny mögül kékeszöld, nagytávlatú renaissance-táj kandikál elő, vizekkel és kicsiny, játéktárgyszerű hegyekkel; maga a herceg díszpáncélban áll, a páncél fölött bíborpalást, fején babérkoszorú és ő maga rendkívül kövér. Kövérsége még szembetűnőbb a Mastagli-készítette lovasszobron, amely az ódon park főteraszán díszeleg: mellette egy kút, káváján egy nimfa kis elefántot tart a kezében, az elefánt ormányából kiömlő vizet alul tritonok igyekeznek felfogni csavart kürtjeikkel - illetve igyekezhettek, amikor még víz folyt ebből a kútból. A kút későbbi, mint a szobor, már Bernini után készült, a XVII. század közepén. Az állókép és a szobor természetesen nem árul el semmi pszichológiai részletet Marcantonio hercegre vonatkozólag - de az arcképet szemlélve, az ember úgy képzeli el, hogy a herceg két kicsi és nem túlságosan jóindulatú szeme valami furcsa riadtságot rejteget az arcpárnák magabiztos és fenséges húsossága között, és az ember esetleg elmereng, milyen is lehetett Marcantonio S. Agnese az életben, régi százada régi életében.

A S. Agnese-család eredetét a humanisták Agnosostól, Odysseus egyik vitézétől vezetik le, akit egy csak tartalmi kivonatokból ismert kyklikus hősköltemény szerint Pallas Athéné bagolymadara mentett ki a hullámokból, mikor a vétkes könnyelműséggel zsákjukból kiengedett Szelek felfordították a görög hajókat; a bagoly a hőst szerencsésen le is tette Itáliában, ahol az egy hegyi nimfával kiterjedt családot nemzett. Megbízhatóbb krónikások úgy tudják, hogy a család őse egy Balmungo nevű longobárd vitéz, aki igen tevékeny részt vett Albion

király meggyilkolásában és ezért hatalmas hűbérbirtokot kapott Benevent közelében. Történtek kísérletek arra is, hogy a családot Szent Ágnestől származtassák, de tekintettel a szent közismert szűzvoltára, ezek a származtatások nagy nehézségekkel jártak. Akármi is az igazság, tény az, hogy a család nem játszott nevezetesebb szerepet Itália történetében egészen a XVI. századig, addig, amíg egyik sarja VII. Callixtus néven Szent Péter trónjára nem lépett. Ekkor azután fivérei és unokatestvérei bíborosok, pápai hadvezérek, kincstárnokok, gonfalonierek, távolabb keresztény országok protektorai és különféle kisebb hercegségek urai lettek és a pápa egyetlen bánata hosszú és fényes uralkodása alatt az volt, hogy nem sikerült családja számára egy önálló kis fejedelemséget szereznie. A S. Agnese-vagyon ilymód legendás nagyságra duzzadt, a többi „nepote"-k, Borghesek, Barberinik, Pamfilik vagyonának méltó vetélytársává.

Marcantonio S. Agnese, aki 1561-ben született, már készen kapta a vagyont, a nagy címeket és a fejedelmi öntudatot. Gyermekkoráról és ifjúságáról semmit sem tudunk, amiből feltételezhetjük, hogy gyermekkorában ő is átment azokon a döntő gyermekkori élményeken, amelyeken korunk tudományos felfogása szerint az ember általában át szokott menni; a neveltetés pedig ő rajta sem hagyott semmiféle nyomot. Már mint fiatal főúr résztvett a pápai udvar és a római főnemesség diplomáciai bonyodalmaiban, intrikált a pápaválasztások előtt, szövetkezett a modenai herceggel és feszült viszonyba került a nápolyi alkirállyal, pénzt fogadott el a spanyol király katolikus feleségétől a legkeresztényibb francia király ellen és a francia királytól a spanyol király ellen, szóval korának történelmi és politikai eseményeiben tevékenykedett.

A politikai események abban az időben részben titkos és hosszadalmas tárgyalások és vesztegetések, részben pedig ünnepélyes fel- és bevonulások formájában játszódtak le. Az egykorú részletes feljegyzések alapján például tudjuk, hogy Marcantonio herceg szerepelt a példátlan fényű felvonulásban, amelyet a keresztény hitre megtért Hasszán bejnek, a tuniszi fejedelem féltestvérének tiszteletére rendeztek. Három csatlósa vitte elől a család óriási címerét, majd egy tevén ülő, tengeri istennek öltözött herold selyemlobogót vitt, amelyen Szent Ágnes mártíromsága volt kihímezve. Majd két megláncolt mórnak öltözött vitéz után két páncélos lovag kifeszített zászlót hozott, a zászlón egy szonettet lehetett olvasni, amely elmagyarázta, hogy míg Szent Ágnest a pogányok ölték meg, most, íme, a pogányok jönnek hódolni Szent Ágnes elé, célzásul arra, hogy Hasszán bej a S. Agnese dei Tre Torri templomban vette fel a keresztséget Matteo S. Agnese bíbornok, hősünk nagybátyja kezéből. A menetben ezután a herceg udvartartásának húsz előkelő tagja következett, lóháton, előreszegzett dárdákkal, a dárdákon kicsiny olívzöld lobogóval; mind a lovak, mind a lovasok fejét hatalmas strucctollak ékesítették. Ezután jött maga S. Agnese herceg: tetőtől-talpig olívzöld brokátban, lovát is patájáig olívzöld brokát fedte, a ló fején, a strucctoll alatt, a bámulatos értékű családi ékszerek, a híres S. Agnese-smaragdok, míg maga a herceg az akkoriban Spanyolországból importált világmegvetés jeléül nem hordott ékszert, gyűrűin és azon mesébe illő foglalaton kívül, amelybe a kalapja fölé helyezett három fantasztikus nagyságú, olívzöldre festett strucctoll volt beerősítve. Mind a herceg, mind az előtte lovagló udvari emberek lovára a rendes patkó fölé még egy arany patkót is erősítettek, mégpedig szándékosan oly lazán, hogy útközben nagyrészt elmaradtak, a római köznép nagy örömére és felsegítésére.

A herceg nyomában óriási színpadi szekér vonult, olyanfajta, amilyent most is látni még a nizzai karneválokon: négy letakart ló húzta, a kocsi maga Bellona templomát ábrázolta, mert Marcantonio herceg nagy híve volt a hadi dicsőségnek; a klasszikus jellegű templom előtt gúlába rakva lándzsák, ágyúgolyók és törökfejek, a gúla mögött négy hölgy, kinek széles, abroncsos szoknyáján olívzöld tegzek voltak kihímezve, fejükön pedig arany sisak. Ők voltak Bellona istennő kísérőasszonyai. (A kor sem isteni, sem emberi hölgyet nem tudott kíséret nélkül elképzelni, még legintimebb pillanatában sem.) A templomban trónolt Bellona istenasszony, mégpedig Imperia Ottomini személyében, *alla antica* öltözve, vagyis igen csekély

öltözetben, láttatván gyönyörű és arányosan hatalmas idomait. A hölgyek akkoriban éppen azért szerettek ókori istennőknek öltözködni, mert úgy vélték, hogy mint istennők többet mutathatnak a szemlélőknek, mintsem az egykorú női viseletben, amely arcuk kivételével teljesen elfödte őket és nem alkalmazkodott a női test strukturális szépségeihez. Így trónolt Imperia Ottomini mint a Háború Istennője; de sem ő, sem a herceg nem akarták, hogy túlságosan zordon és egyoldalúan harcias színben tűnjék fel, ezért tegzéből nem nyilakat vont elő, hanem művészien kiformált kis cukor-építményeket s azokat egy előtte álló kisgyermeknek s egy kis máltai kutyának ajándékozta. Fölötte ezt a felírást lehetett olvasni: A háború áldásai.

Marcantonio S. Agnese életében igen nagy szerepet játszott a szerelem, illetve ez az egy szerelem, amely Imperia Ottominihez fűzte. Bizonyára voltak egyéb szerelmei is, de azokról hallgat a történelem, míg Imperia Ottominivel való viszonya meglehetős feltűnést keltett és hosszú hullámokat vert a történettudományban is.

Imperia egy Giuliano Ottomini nevű nemesember felesége volt. Ez az Ottomini a herceg legbelsőbb környezetéhez tartozott, számos diplomáciai utat tett a herceg megbízásából és idővel Marcantonio birtokainak legfőbb jószágkormányzója lett. Amiből nyilván arra lehet következtetni, hogy nem voltak súlyosabb aggodalmai az ura és a felesége közt fennálló intim barátságot illetően és valószínűleg udvari emberhez illő előzékenységgel viselkedett gyermekei iránt is, akik mindannyian hercegi vért hordoztak erükben. Annál meglepőbb tehát, hogy a herceg e hasznos és türelmes embert 1589-ben meggyilkoltatta. Az eset számos előadásban maradt fenn, a fontosabb részletekben valamennyien megegyeztek.

Marcantonio egy éjszaka lovas futárral sürgősen Cortemigliába hívatta Ottominit, aki akkor Rómában tartózkodott. A nemesember azonnal lóra ült és elindult. Néhány utcával odább a sötét Teatro Flavio közelében egy sarok mögül hat brávó ugrott elő, pisztolyukat Ottominire sütötték, majd a sebesültet összevissza szurkálták. A pisztolylövésekre elősiettek a pápai sbirrek és üldözőbe vették a gyilkosokat. Hármuknak sikerült a spanyol követ palotájába menekülni; a követek palotája „franchigiá”-t élvezett, az idemenekülőket nem volt szabad üldözni. Hármat azonban elfogtak, közöttük Luca Perottit, a népszerű hegyirablót, akiről mindenki tudta, hogy Marcantonio S. Agnese zsoldjában áll. A pápai törvényszék mindhármukat halálra ítélte, majd miután látták, hogy S. Agnese hercegnek nincs kifogása ellene, ki is végezték őket. Perottit nagyszámú közönség kísérte utolsó útjára és megrendülve hallgatták a szép költeményt, amelyet bűnbánata kifejezéseképpen a vérpadon elénekelt.

A gyilkosság okait illetőleg csak feltevésekbe bocsátkozhatunk. Nem valószínű, hogy a herceg és jószágkormányzója közt elszámolási differenciák támadtak volna, mint ahogy Konrad Schneyssen véli *Einführung zur Geschichte der päpstlichen Neffen* című hatalmas munkájában, mert minden jel arra mutat, hogy Ottomini tragikus haláláig urának teljes bizalmát élvezte és fontos megbízatásokat teljesített. Azt is nehéz elképzelni, hogy annyi év után helyteleníteni kezdte volna felesége magatartását. A magunk részéről - bár minden adat híján, pusztára korlélektani alapon - azt a nézetünket kockáztatnók meg, hogy Marcantonio herceg Imperia iránt való udvariasságból, mintegy szerelmi hódolatként ölette meg a szerencsétlen Ottominit. Nincs kétség a felől, hogy Imperia nagyigényű lélek volt és a herceg nem is fukarkodott szerelmének tanúságtételeivel; szíve hölgyét ékszerekkel, földbirtokokkal, magaköltötte szonettekkel és a hölgyről készített festményekkel halmozta el; mikor pedig már nem tudta tovább fokozni hódolatának kifejezéseit, megölette a férjet, hogy ezzel is bizonyítsa, mind a hölgy, mind a világ előtt, szenvedélyének leküzdhetetlen és gátat nem ismerő hatalmát. Úgylátszik, a szép Imperia elismeréssel fogadta a szerelemnek e szélsőséges megnyilatkozását, mert nemsokára végleg a herceg palotájába költözött és a hercegnek mindvégig hűséges társa maradt.

Az esemény egyébként Marcantonióban nagy lelki megrázkódtatást idézett elő. Udvari papja ugyanis, a nagy életszentség hírében álló Marcuffini jezsuita atya, ahhoz a feltételhez kötötte a bűnbánat szentségében való feloldozást, hogy a herceg véglegesen szakít Imperiával, mert hiszen e sajnálatos félreértés kellőképpen bebizonyította, hogy szenvedélye következtében lelke állandóan halálos veszedelemben forog. Marcantonio, mint mélyen vallásos ember, bizonyára minden, még oly megalázó vezeklést szívesen vállalt volna, különösen, ha az a kor szellemének megfelelő látványos és ünnepélyes formák közt történik - de Imperiával szakítani semmi kedve sem volt; idővel az ember szokásainak rabjává válik. A lelki válság mintegy félévig is elhúzódott. Marcantonio ezalatt erősen lefogyott és orvosának támogatását állandóan igénybe kellett vennie. Hogy a krízis hogyan oldódott meg, pontosan nem tudjuk, de annyi kétségtelen, hogy félév mulva már résztvett egy nagyszabású egyházi szertartáson a Szent Péter-templomban, ami azt bizonyítja, hogy időközben mégis felvette a bűnbánat szentségét.

Konrad Schneyssen fentidézett alapvető munkájában különféle kommentárokat fűz az esethez, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a protestáns Schneyssen minden eszközt megragadott, hogy az Egyház tekintélyét aláássa. Az újabb történetírók erősen kételkednek Schneyssen tanításában. Így például Aldo Lampruzzi, a századvégi szkeptikus történetszemlélet kitűnő képviselője egyenesen kétségbevonja, hogy S. Agnese hercegnek egyáltalában köze lett volna Ottomini meggyilkoltatásához; hiszen ezt csak egykorú pletykáló feljegyzések állítják, de semmiféle oklevélszerű, tehát megbízható adat nem támogatja. S a legutóbbi években az elegáns újkatolikus és rojalista francia író, François de Kermaniac *Les Taureaux et les Aveugles* című híres tanulmányában erősen revízió alá vette az Ottomini-eset egész komplexumát.

Kermaniac először is magáévá teszi Lampruzzini okfejtését, amelynek értelmében S. Agnese herceg nem is tudott arról, hogy bérgyilkosai Ottominit meg akarják ölni. Másodszor is, mondja a szellemes francia, ha tudott is róla, akkor sem állott módjában megakadályozni, hiszen tudjuk, a brigantik mennyire fittyet hánytak a felettes hatóságoknak. De - és ez tanulmányának legérdekesebb gondolata - ha el is hisszük a legrosszabbat, hogy csakugyan S. Agnese ölette meg Ottominit, akkor sincs semmi jogunk hozzá, hogy tettét a mai emberbaráti álhumanizmus és újpuritánság szemforgató és férfiatlan erkölcsi felháborodásával ítéljük meg. A kor, amelyben S. Agnese, a boldog, a kiválasztott S. Agnese élt, az európai, vagyis a latin lélek heroikus nagy korszaka volt, amikor a nagy érzések megfelelő nagy műveket és tetteket hoztak létre, az áhítat dómokat épített, a katolikus szolidaritás hadjáratokat szervezett a pogányok és az eretnekek ellen, és a Szerelem, a heroikus léleknek eme legszebb virága, nem ismert kicsinyes, nyárspolgári tiltásokat és az útjába kerülő akadályokat úgy söpörte el, mint egy tisztító vihar a piszkos kis kunyhókat - jelen esetben például az undorító Ottominit, „ezt a vak és fennhéjázó pojácát”.

Anélkül, hogy magunkévá tudnók tenni François de Kermaniac kissé egyoldalú lelkesedését, mi is kétségtelennek tartjuk, hogy S. Agnesében volt bizonyos heroizmus, vagy legalább is valami honvágy a heroizmus után és éppen ebben a kielégületlen és néha csaknem groteszk formákat öltő vágyban volt korának igazi gyermeke. A római Akadémia jóvoltából nemrég nyomtatásban megjelentek Marcantonio herceg hátrahagyott költeményei és levelei. Találunk közöttük egy eposztervet, amely - a ránkmaradt csekély töredékből ítélve - a S. Agnese-ősök dicső haditetteit lett volna hivatva megörökíteni. De csak egy rövid mitológiai részlet készült el belőle: ebben Venus egy atlantióceáni szigeten vendégül látja Bradmartet, az egyik őst, és az együtt töltött szép éjszaka emlékére megajándékozza egy varázsgyökérrel, amely a legkínzóbb fogfájást is pillanatok alatt megszünteti.

Levelei között találunk egyet, amelyet Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemhez intézett és amelyben többek közt ezt írja: „... mert tudnod kell, legdicsőbb unokatestvér, hogy kora ifjú-

ságunktól fogva nem tápláltunk hőbb vágyat, mint azt, hogy a kereszténység veszélyben forgó távoli keleti határain, a Nagy Erdőn túl (értsd: Transsylvániában) a pogány Félhold gonosz hatalma ellen hadakozva, bűneinkre bocsánatot és az örök élet elnyerésére érdemeket szerezzünk. Mily boldogok is vagytok ti, erdélyiek, akik a hadi dicsőség híres színházához közel helyeztetvén, abban mintegy mindennapos kisétálásokkal részt vehettek, míg bennünket mérföldek ezrei és ezrei választanak el ama hőn óhajtott tértől és mindennapos utaink csak az udvari élet megvetett és hívságos tömkelegébe vezetnek, ahol csak boldogtalanság és szívfájdalom terem." Levelében megfogadja, hogy tavasszal ő is, mint a Dux Mercurius (értsd: Mercoeur herceg) sereget szervez és Báthory Zsigmond segítségére siet, akit addig is kitartásra buzdít. A későbbi levelekből kitűnik, hogy előre nem látott akadályok merültek fel, egy „neki igen kedves gyermek" (Imperia egyik gyermeke) halála, továbbá szinte krónikus fogfájások - úgy látszik, a Venus-adta varázsgyökér nem szállt örökségkép a késő ivadékra - és legfőkép az a helyi háború, amely S. Agneset megkímélte attól, hogy mérföldek ezreit meg ezreit kelljen átutaznia a hadi dicsőség kedvéért.

A hercegnek állandó szálka volt a szemében a kis S. Felice-erőd, amely Cortemigliától alig néhány mérföldre a vele szemben ellenséges indulatú Porta hercegek tulajdonát képezte. Éveken át buzgón kísérletezett, hogy a várat vásárlás vagy pereskedés útján megszerezze, de a Porták makacsul ragaszkodtak sajátjukhoz és még a pápa közbenjárására sem voltak hajlandók engedni. Marcantonio abban a meggyőződésben, hogy a Porták, amidőn a Szentatya akaratával szembehelyezkedtek, az eretnekség bűnébe estek, elhatározta, hogy fegyveres erővel töri meg őket. Ebből a célból három új ágyút vásárolt, ú. n. csatakígyókat, és meglévő katonái mellé zsoldjába fogadta a híres Mascolo rablóbandáját, amely már évek óta nyugtalanította az Egyházi Állam határait. A banditák - vagy másfélszázan lehettek - rengeteg fegyvert, óriási kalapot és hosszú hajukon hajhálót hordtak; most valamennyien olívzöld ruhát kaptak és a herceg Mascolót Cortemiglia főkapitányává nevezte ki. A hadjárat előkészületei sok időt vettek igénybe, mert az előrelátó Mascolo, mielőtt a kockázatos vállalkozásba bocsátkozott, előbb egész családjáról gondoskodni akart: feleségét és kisebb gyermekeit Nápolyba küldte, nagyobb fiát a bolognai egyetemre, leányát pedig férjhez adta a herceg egyik titkárához - mindezt természetesen Marcantonio költségén. A banditák az egész telet Cortemigliában töltötték és önkényes viselkedésükkel sok gondot okoztak mind a hercegnek, mind a polgári lakosságnak.

Végre kitavaszodott és Mascolo főkapitány elindult seregével. Sikerült akadály nélkül átkelniük a Nurio patakon és a futárok örömmel jelenthették, hogy behatoltak a Porták területére, ahol semmi ellenállással sem találkoztak. Néhány nap mulva Mascolo alvezére tíz tagból álló kísérettel megjelent Cortemigliában, hogy személyesen hozza hírül az első győzelmet. A katonák egy faluban négy ellenséges banditára bukkantak, akik éppen a baromfiállományt dézsmálták. Mascolo ügyes csellel bekerítette és megadásra kényszerítette mind a négyet. A falut megszállták és jelentékeny hadizsákmányra tettek szert. Az éjszaka folyamán az ellenség megkísérelte, hogy kiszabadítsa a foglyokat és ezért mintegy harminc emberével megközelítette Mascolo táborát. De az éber Mascolo résen volt; banditái különben sem feküdtek le aznap éjjel, mert a falu elfoglalását ünnepelték. Az ellenség ezt észrevéve, úgyszólván kardcsapás nélkül kereket oldott.

Marcantonio a győzelem hírére Rómába sietett, hogy megrendelje a díszpáncélt és a palástot, amelyben majd ünnepélyesen bevonul S. Felice várába; azonkívül megkérte nagybátyját, a bíborost, hogy Te Deumot celebráljon az eretnekeken aratott győzelem örömére. De mire visszaérkezett Cortemigliába, már gyászos hír fogadta. Kiderült, hogy Mascolo csapatai másnap a győzelem biztos tudatában vonultak fel a S. Felice előtt elterülő síkságra. De itt kínos meglepetés érte őket: egyszerre csak kinyíltak a vár kapui és megjelent az ellenséges sereg, mintegy kétszáz ember, teljes fegyverzetben, harsonaszózatok és igen harcias mozdulatok

között. Erre S. Agnese seregének egy része, amely nagyon elégedetlen volt Mascolóval, mivel állítólag igazságtalanul osztotta fel az előző nap ejtett zsákmányt, azonnal átpártolt az ellenséghez, a többiek pedig elfutottak és meg sem álltak, amíg el nem érték hegyi menedékhelyüket. Mascolót hátulról leszúrták - ő volt a hadjárat egyetlen halottja.

Ha mindezt jól meggondoljuk, kevéssé járul hozzá ahhoz, hogy Marcantonio S. Agnese hőn szomjazott dicsőségét növelje, sőt akár csak ahhoz, hogy alakját az utókor szemében rokonszenvessé tegye. Végeredményben azt kell gondolnunk, hogy Marcantoniónk korának nagy eszményeivel, a vallásossággal, a hősiességgel és a szenvedéllyel szemben mindíg csak a vágy síkján maradt, akárcsak serege S. Felice várával szemben. Az utókor számára egész életéből talán csak az fontos, ami neki meglehetősen másodrangú lehetett: hogy élete utolsó éveiben összeköttetésben állt Galilei-vel, pénzzel is támogatta, és egyébként is a nagy üldözött tudós őszinte pártfogói közé tartozott.

Amint levelezéséből kitűnik, Marcantonio még kéziratban olvasta Galilei Dialogusát, amelyben a tudós a kor szokásához híven szépirodalmi formában kel a kopernicusi rendszer védelmére az uralmon lévő aristotelesi rendszerrel szemben. S. Agnese bizonyára jól mulatott a Párbeszéd egyik szereplőjének, Simpliciusnak badarságain, amelyeket Galilei ellenfelei arra használtak fel, hogy elhitessék a pápával, miszerint Galilei Simplicius alakjában őt akarja kigúnyolni. VIII. Orbán haragja engesztelhetetlenül fordult Galilei felé és hiába volt a pártfogóknak, köztük S. Agnese hercegnek és nagybátyjának, a bíborosnak közbenjárása, Galilei ismeretes sorsát nem kerülhette el és tanításait a Szent Inkvizíció börtönében vissza kellett vonnia.

S. Agneset ebben az időben erősen foglalkoztatta az az egészen új világrend, amelyet Kopernicus, Galilei és Giordano Bruno a megszentelt hagyománnyal szembeszögeztek. Bár nem volt különösen értelmes ember, a ráérők és függetlenek helyes érzékével megsejtette, hogy mekkora lehetőségek rejlenek e tanokban. Eleinte naiv és csaknem ujjongó örömmel fogadta az új távlatokat, amelyek a gondolkodó értelem előtt megnyíltak; és csak későn eszmélt rá a veszedelmekre, csak akkor, amikor már elhitte az új eszméket és hitét nem tudta többé kiirtani magából.

Legkésőbbi korszakából való levelei bizonyos fokig betekintést engednek a lelki válságba, amelyen ennek következtében keresztül kellett mennie. Több ízben panaszkodik azon, mily boldog volt ifjúkorában, amikor azt hitte, hogy a Föld a világmindenség közepe és a Föld körül kering a Nap, a Hold és az örök csillagzatok. De most már tudja, hogy a Föld csak egy a megszámlálhatatlanul sok világ közt és távolról sem a legnagyobb, a legelőkelőbb; sőt lehet, hogy csak egy egészen tizedrangú kis csillag, valami lényegtelen és nemtelen közember a csillagok megdöbbentő hierarchiájában. És ha ez így van, kérdezi eltünődve és riadtan egyik levelében, vajjon akkor hogyan lehet az, hogy Isten éppen ennek a tizedrangú kis csillagnak megváltásáért áldozta fel Egyszülött Fiát? - Majd megrettenve saját gondolatától, arról a csodálatos mártásról kezd írni, amelyet új szakácsa a francia követ konyháján lesett el.

Ebben az időben Marcantonio még nem öreg ember, de leveleinek hangja mindegyre borúsabb lesz; érezni, hogy valami állandóan rágódik a lelkén. Ha ki tudná mondani, mi bántja, talán ezt kellene mondania: ha a Föld nem foglal el előkelő helyet a csillagok között, vajjon mit ér akkor minden földi előkelőség? És vajjon az, hogy rájöttünk arra, hogy a Föld nem előkelő csillag, nem azt jelenti, hogy már magunk sem hiszünk igazán a saját előkelőségünkben? Bragmarte és a dicső S. Agnese ősök idejében senkinek sem jutott volna eszébe, hogy kételkedjék a Föld szuverénitásában... Anyagi gondok is gyötrik, kénytelen a családi smaragdok egy részét elzálogosítani, egészsége sincs rendben, gyomorbántalmak kínozzák, panaszkodik, hogy a szíve néha oly nehéz, mintha „rája hajították volna Péliont és Ossát". Kövérsége ebben az időben már enormis arányokat érhet el, és Marcantonio mindinkább az

evésben találta egyetlen vigasztalását. Halálát is ez a szenvedélye okozhatta: 1622 szeptember 8-án orvosa tilalma ellenére harmincfogásos vacsorát evett végig és másnap estére meghalt.

Mindent összevéve, túlzás volna azt állítani, hogy Marcantonio fontos szerepet játszott kora és hazája történetében. Ha az ember elgondolja, micsoda hatalmas eszközök álltak rendelkezésére, voltakép fájdalmas tehetetlenségről tesz tanúságot, hogy ennyire eredménytelenül élte le életét és eszményeitől örökre ilyen távolságban maradt. És ha tekintetbe vesszük a gonoszságokat, amelyeket tudunk róla és feltételezzük, hogy számos egyéb gonoszságot is elkövetett, amelyekről nem tudunk, hajlandók vagyunk nemcsak őt ítélni el, hanem a kort, a társadalmi rendet is, amely ilyen silány emberek kezébe tette le a nagyság minden lehetőségét.

De mégse hamarkodjuk el ítéletünket. Ne felejtsük a cortemigliai kastélyt, nemes szépségét és előkelő bánatát. Ha Marcantonio S. Agnese nagy és nemes cselekedeteket hajt végre, ezek épp oly nyomtalanul múlnak el az időben, mint ahogy elmúltak és kétségbevonhatókká váltak gonoszságai. De a kastély megmaradt, s a szép dolog, amint ama finomlelkű angol az ablaküvegbe karcolta, örökös gyönyörűség. És ha jól meggondoljuk, talán éppen ez kellett: Marcantonio pompakedvelése, kielégületlen dicsőségszomja, szerelme, sőt talán bűnei és kövérsége is és ezer más magában inkább rút dolog, amely immár nem is benne, hanem korában rejlik: a nepotizmus, az anarchia, az a százféle romlottság, ami Itália volt, hogy ez a kastély megépülhessen. A Szépség arany-üledéke gyakran mocskos folyók iszapjából csapódik le, és ezért szeretjük a nagy zavaros folyót, a Történelmet.